

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VERNER MADSEN

PEDER HANSEN – en dansk koloniembedsmands historie

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG

Verner Madsen

Peder Hansen

– en dansk koloniembedsmands historie

Til min søn Jacob

Verner Madsen

Peder Hansen

- en dansk koloniembedsmands historie

Odense Universitetsforlag 1984

Trykt med støtte fra Carlsbergfondet

© Odense Universitetsforlag

sats: Syfoma sats, Svendborg

tryk: Narayana Press, Gylling

omslagstegning: Stregtegning af Birgit Liin efter gammelt stik

ISBN: 87 7492 481 8

Indhold

FORORD	9
PEDER HANSEN 1798–1880	11
PEDER HANSENS KARRIERE I OSTINDIEN 1826–1846	15
<i>De danske koloniembedsmænd i Ostindien 1620–1826</i>	15
<i>Den første tid i Tranquebar</i>	21
<i>De første forfremmelser</i>	24
<i>Økonomiske problemer 1833–35</i>	25
<i>Udnævnelsen til chef for Frederiksnagore (Serampore)</i>	28
<i>Peder Hansens guvernørperiode 1841–45</i>	29
SALGET AF DE DANSKE KOLONIER I OSTINDIEN	32
<i>Baggrunden for salget</i>	32
<i>De første forhandlinger</i>	35
<i>Salgsforhandlingerne 1841–45</i>	36
<i>De sidste fem måneders forhandlinger</i>	41
<i>Traktaten af 22. februar 1845</i>	42
PEDER HANSENS KINAMMISSION SOMMEREN 1845	45
<i>Den danske baggrund</i>	45
<i>Den kinesiske baggrund</i>	45
<i>Den danske handels- og søfartsaftale med Kina</i>	51
<i>Indsættelse af konsulær</i>	55
NICOBARERNE	62
<i>De første danske koloniseringsforsøg</i>	62
<i>Det sidste danske forsøg på Nicobarerne</i>	66
<i>Det sidste danske koloniseringsforsøg på Nicobarerne opgives</i>	72
<i>Salgsforhandlingerne i London foråret 1848</i>	75
DE DANSK-VESTINDISKE ØER 1848–1851	78
<i>Peder Hansens første indberetning fra Vestindien</i>	82
<i>Reorganiseringen af politiet og retsplejen 8. januar 1849</i>	85
<i>Reaktionerne på Peder Hansens første provisoriske anordninger</i>	87
<i>Arbejdsreglementet af 26. januar 1849</i>	88
<i>Målet med arbejdsreglementet</i>	90
<i>De vestindiske, danske og udenlandske reaktioner på arbejdsreglementet</i>	92
<i>Den danske regering begrænser Peder Hansens magtbeføjelser</i>	95

<i>Forholdene på De dansk-vestindiske Øer 1849</i>	96
<i>Anordningen om told- og skibsafgifter</i>	99
<i>Forholdene på De dansk-vestindiske Øer 1850</i>	100
<i>Kolonialloven af 26. marts 1852</i>	105
<i>Peder Hansens sidste halve år i Vestindien</i>	108
<i>Feddersen afløser Peder Hansen den 24. juni 1851</i>	109
ET TILBAGEBLIK	110
PEDER HANSENS RIGSDAGSARBEJDE 1854–1861	113
<i>Baggrunden for valget den første december 1854</i>	113
<i>Valgkampen i Ålborg</i>	114
<i>Regeringens udkast til finansåret 1855–56</i> <i>betræffende koloniernes indtægter og udgifter</i>	116
<i>Behandlingen af regeringens lovudkast, hvorved</i> <i>koloniernes indre anliggender udgår af Kongeriget</i> <i>Danmark særlige anliggender</i>	117
<i>Regeringens udkast til lov angående forandringer</i> <i>i forordningen af 25. maj 1804 om den vestindiske landsoverret</i>	119
<i>Udkast til lov om forandring af bestemmelse 1. § 25.</i> <i>for De dansk-vestindiske Besiddelser af marts 1852</i>	121
<i>Forslag til lov, hvorved Nørresundby meddeles købstadsret</i>	124
<i>Forslag om indskrænkning af grundloven af 29. august 1855</i>	126
<i>Forslag til lov angående Nørresundbys næringsforhold</i>	129
<i>Finansloven for finansåret 1. april 1859 til 31. marts 1860</i>	130
<i>Udkast til lov angående anlægget og driften af en jernbane</i> <i>i Jylland og Fyn</i>	132
<i>Politikeren Peder Hansen</i>	135
LITTERATURLISTE	140
PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER	143

Illustrationer og kort

- Fig. 1. Peder Hansen, s. 13
- Fig. 2. Prospekt af Staden Trankebar, s. 27
- Fig. 3. Det kongelige Frederiksuniversitet i Serampore, s. 29
- Fig. 4. Fæstningen Dansborg, s. 33
- Fig. 5. Chi-ying, s. 53
- Fig. 6. En nicobarsk familie, s. 71
- Fig. 7. Christiansteds havn, s. 83
- Fig. 8. Markedspladsen i Christiansted, s. 103
- Fig. 9. Christiansteds havn, s. 111
- Fig. 10. Peder Hansen, s. 138

- Kort I. De danske Besiddelser i Ostindien, s. 19
- Kort II. Danske traktathavne i Kina, s. 58
- Kort III. Det sydkinesiske Hav, s. 60
- Kort IV. Nicobarerne, s. 65
- Kort V. De dansk-vestindiske Øer, s. 79

Forord

Den tidligere så stærke optagethed af enkeltpersoners bedrifter er trængt tilbage i vore dages historieskrivning, og i stedet betones gerne de lange linier i fortiden og de brede befolkningslags fundamentale betydning. Hvor berettiget denne udvikling end er, kan det i en indsnævret geografisk og tidsmæssig sammenhæng være frugtbart, ja nødvendigt at studere enkeltpersoners motiver og handlinger for at forstå baggrunden for det faktiske historiske forløb.

Historikeren Ove Hornby -80.

Peder Hansen tjente gennem næsten en menneskealder den danske stat som koloniembedsmand i to verdensdele og under to forskellige politiske systemer. Han blev som ung jurist i 1826 sendt til Ostindien, hvor han arbejdede i tyve år – heraf de sidste fire som koloniernes sidste danske guvernør under enevælden. Og fra 1848 til 1851 var han det unge folkestyres første generalguvernør på De dansk-vestindiske Øer.

De opgaver den enevældige konge og den folkevalgte regering gav ham at løse, var vidt forskellige. Som guvernør under enevælden skulle han afhænde De danske Besiddelser i Ostindien, og som folkestyrets generalguvernør i Vestindien skulle han bevare øerne for moderlandet.

De danske Besiddelser i Ostindien havde gennem mange år været en økonomisk belastning for Danmark og da der ikke var nogen udsigt til at dette forhold ville ændre sig, besluttede man at sælge kolonierne. I 1841 bemyndigede regeringen Peder Hansen til at optage underhandlinger med englænderne i Indien om salget af De dansk-ostindiske Besiddelser til Det engelske-ostindiske Handelskompagni. Derfor blev det Peder Hansens vigtigste opgave som guvernør i Ostindien, at føre og afslutte disse forhandlinger.

I begyndelsen af 1845 havde han afsluttet forhandlingerne med underskrivelsen af salgstraktaten i Calcutta, og samme sommer tog Peder Hansen til Kina. Her skulle han forsøge at få en dansk handelsaftale med Riget i Midten – og hvis det lykkedes, så skulle han indsætte danske konsuler. Allerede samme efterår var der underskrevet en handels- og søfartsaftale med Kina og indsat danske handelskonsuler i de vigtigste kinesiske havnebyer. Men inden Peder Hansen kunne forlade Ostindien, skulle han sammen med *Galathea's* kaptajn, Steen Bille, foretage nogle undersøgelser på Nicobarerne, der skulle afgøre om øerne stadig skulle bevares for den danske trone.

Efter nicobarekspeditionen vendte Peder Hansen i sommeren 1846 tilbage til København. Men allerede to år senere kaldte regeringen igen på ham. Først blev han i januar måned 1848 sendt til London, hvor han skulle forsøge at sælge Nicobarerne til England. Og efter slaveriet på De dansk-vestindiske Øer i sommeren 1848 var blevet ophævet, blev han samme efterår sendt til Vestindien. Her skulle Peder Hansen, som det unge folkestyres første generalguvernør, reorganisere øernes styrelse.

Tre år efter Peder Hansen var vendt tilbage fra Vestindien, blev han valgt ind i rigsdagen, hvor han fra december 1854 og frem til sommeren 1861 var Ålborgs repræsentant på tinge.

Skønt Peder Hansen var centralt placeret i nogle af de vigtigste begivenheder i dansk kolonistorie, optager han ikke megen plads i faglitteraturen, og denne bog er det første forsøg på at give en samlet beskrivelse og analyse af Peder Hansens lange virke som dansk koloniembedsmand. Samtidigt vil bogens sidste kapitel – gennem en beskrivelse af hans deltagelse i rigsdagens forhandlinger og udvalgsarbejde – tegne et billede af politikeren Peder Hansen.

Jeg vil gerne takke Carlsbergfondet, hvis økonomiske støtte har gjort bogen om Peder Hansen realisabel. Ligeledes vil jeg gerne sige tak til professor, dr.phil. Erik Haahr for hans velvillige interesse og cand.mag Steen Skovgård for hans rettelser og bistand undervejs.

Holme, April 1984.

Verner Madsen.

Peder Hansen 1798 – 1880

Peder Hansen blev født den 27. november 1798 i forældrenes nyerhvervede købmandsgård, Bispensgade 213 i Ålborg.

Peder Hansens fader, Anders Hansen, blev født i 1764 i Thise sogn og da han var fjorten år gammel, kom han fem år i lære hos købmanden, Lars Gjødvad, på Gl. Torv i Ålborg. Her fortsatte han efter endt læretid endnu femten år som krambodssvend. Endelig i 1798, da Anders Hansen var 34 år gammel, kunne han etablere sig i egen købmandsgård sammen med venen, den otte år yngre Joseph Nielsen.

Peder Hansens moder, Christiane Jacobe Tranmoes, blev født den 5. januar 1772 som datter af købmanden Peder Tranmoes Ålborg. Christiane kom senere i huset som ung pige hos sin morbroder, købmand Lars Gjødvad. Her forlovede hun sig med Anders Hansen og den 28. juli 1797 blev de gift. Samme år havde Anders Hansen – efter han først havde bestået eksamen hos overkøbmanden og fået attest om sin behørig uddannelse og personlige skudsmål – løst borgerskab som købmand med grovvarer og urtekram m.m. Og som allerede nævnt købte han året efter den købmandsgård i Bispensgade, hvor Peder Hansen kom til verden.

Samarbejdet mellem Anders Hansen og Joseph Nielsen blev ikke langvarigt. For kort tid efter Peder Hansens fødsel forlod Joseph Nielsen Bispensgade og købte sin egen forretning på Ny Torv i Ålborg. Men Hansen og Nielsen flyttede dog ikke længere fra hinanden, end de dagligt havde mulighed for at tale sammen, idet Niensens forretning på Ny Torv lå for enden af Bispensgade. Og som det senere vil fremgå blev forbindelsen tilsyneladende opretholdt. Efter Anders Hansen således var blevet ene-ejer af købmandsgården, opgav han handelen med grovvarer og urtekram, og – måske fordi Bispensgade var Ålborgs modegade, hvor halvdelen af alle byens klædehandlere havde til huse – begyndte han i stedet for, som klædehandler, at sælge silke og uldne manufakturvarer. Men allerede i 1802, da Peder Hansen var tre år, døde hans fader kun 38 år gammel og Christiane måtte alene drive forretningen videre, indtil hun fem år senere giftede sig igen, denne gang med familiens gamle ven, Joseph Nielsen.

Siden Joseph Nielsen havde forladt Bispensgade, havde han oparbejdet en stor købmandshandel på Ny Torv og samtidig havde Christiane – i de fem år hun havde været enke – skabt sig en ikke ubetydelig formue ved

klædehandel. I de følgende år forøgede Joseph Nielsen den fælles formue gennem forskellig forretningsvirksomhed, blandt andet havde han – efter englænderne i 1807 havde taget den danske flåde – kaperbrev på de to Jagter, *Forsøget* og *Lykketræf*. Selv om Joseph Nielsen tabte mange penge på insolvente norske forbindelser efter Norges adskillelse fra Danmark i 1814, var han alligevel en velhavende mand, der kunne sende de tre halvbrødre, Peder Hansen, Niels Nielsen og Anders Hansen Nielsen, på Ålborg Latinskole.

Selv om det ikke er meget man ved om Peder Hansens barndom, kan så meget dog siges med sikkerhed; han voksede op i et velhavende købmandshjem i Ålborg, hvor faderens tidlige død ikke fik nogen økonomisk betydning for barndomshjemmet, for som gennemgangen viste, havde Christiane en ikke ubetydelig formue, da hun senere giftede sig med Joseph Nielsen. Skønt Peder Hansen var otte år gammel og havde levet alene med sin moder i fem år, da Joseph Nielsen blev hans stedfader, blev han alligevel tæt knyttet til begge sine forældre. Dette fremgår ikke kun af festskriftet ved Ålborg Katedralskoles 300 års jubilæum 1840 – Peder Hansen »fandt i Joseph Nielsen en omhyggelig stiftfader, der sørgede faderligt for hans opdragelse« –, men især af Peder Hansens breve fra Ostindien, der var præget af den omsorg og hengivenhed han følte for begge sine forældre.

Om Peder Hansen ved man videre; efter han havde modtaget privatundervisning, blev han som niårig – med »gode og grundige forkundskaber«, men med »manglende kundskab i det franske« – den 1. oktober 1810 optaget i anden klasse på Ålborg Kathedralskole, hvorfra han i september 1817 blev dimitteret til akademiet – med karakteren »meget godt«.

Efter veloverstået studentereksamen begyndte Peder Hansen at læse jura i København og samtidig arbejdede han – for sin uddannelse/karrieres skyld – som volontør i Rentekammerets danske Kancelli. Den 18. oktober 1822 bestod han den teoretiske del med næstbedste karakter og den 17. november 1825 den praktiske del af den juridiske embeds-eksamen med bedste karakter. Den 28. januar året efter fik Peder Hansen ansættelse som fuldmægtig ved guvernementet i Tranquebar. Hertil ankom han den 12. februar 1827, og Peder Hansen kunne begynde den karriere som koloniembedsmand, der skulle komme til at strække sig over næsten 25 år.

Fra en beskeden start – som assistent hos Tranquebars Justitiarius – avancerede Peder Hansen de næste 15 år op gennem embedsmands-

Fig. 1. Peder Hansen o. 1853. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

hierakiet, til han fra 1841–45 blev enevældens sidste guvernør i Ostindien og fra 1848–51 det danske folkestyres første generalguvernør på De dansk-vestindiske Øer.

Efter to og et halvt år i Vestindien vendte Peder Hansen i sommeren 1851 tilbage til sin familie i København. men det skulle ikke vare længe inden man igen havde bud efter ham, og denne gang fra hans barndomsby Ålborg, hvor nogle vælgere gerne så ham opstillet ved det kommende

valg. Peder Hansen lod sig opstille og blev valgt i Ålborg anden valgkreds den 1. december 1854.

I de følgende seks og et halvt år var han Ålborgs repræsentant på tinge. Ved landstingsvalget 1863 forsøgte Peder Hansen at blive valgt – igen i Ålborg anden kreds – men manglede i første omgang to stemmer og ved omvalget måtte han vige for justitsråd Thalbitzer.

Peder Hansen var 62 år gammel, da han i sommeren 1861 forlod rigsdagsarbejdet og i sine sidste tyve leveår havde han ingen offentlige hverv. Men både hans opstilling ved landstingsvalget i 1863 og hans breve fra disse år viser, at han gennem alle årene bevarede en levende interesse for landets politiske liv.

Og den første september 1880, efter et langt og begivenhedsrigt liv døde Peder Hansen i Vedbæk – 82 år gammel.

Peder Hansens karriere i Ostindien 1826 – 1846

Da Peder Hansen kom til Tranquebar i 1827, havde denne by været i dansk besiddelse gennem mere end 200 år og derfor vil der i dette kapitel først være en kort beskrivelse af de danske koloniembedsmænds forhold i Ostindien fra Tranquebars erhvervelse i 1620 og frem til 1826. Derefter vil P. Hansens karriere blive gennemgået. Og takket være hans mange bevarede breve fra Ostindien, er det muligt at følge P. Hansens hverdag og karriere ret nøje, fra hans første stilling som assistent hos Tranquebars Justitiarius og frem til han femten år senere blev De ostindiske Besiddelsers sidste danske guvernør. Disse breve fortæller om hans første svære tid i Tranquebar, der var præget af hjemlængsel og af besværet med at vende sig til det tropiske klima. De beskriver også hans hverdag, lige fra nattens søvnbesvær, over dagens arbejde, til aftenens kortspil. Endelig giver de et indblik i hans syn på de indfødte malabarere og på koloniens embedsmænd.

De danske koloniembedsmænd i Ostindien 1620–1826

Lige fra 1620, da de første danske embedsmænd blev ansat i Tranquebar og frem til statens overtagelse af De ostindiske Besiddelser 150 år senere, havde koloniembedsmændenes forbindelse med moderlandet været afhængigt af kompagniernes handel. Kun når den danske kolonialhandel havde gode år, var der regelmæssig skibsforbindelse mellem Ostindien og Danmark. Modsat kunne koloniembedsmændene i årevis forgæves vente på dansk skib, når kompagniernes handel var inde i en nedgangsperiode.

Det ostindiske Kompagni var dårligt blevet etableret, før en fortsat række af uheld og en elendig økonomi tvang kompagniet til at opgive sejladsen på Ostindien – og i en menneskealder var Tranquebar uden direkte kontakt med Danmark. Da den danske ostindienhandel endelig kom igang igen i slutningen af 1760-erne, var det i sidste øjeblik, for i Tranquebar var der kun én dansk embedsmand tilbage – kommandanten på fortet Dansborg.

Femten år senere gik handelen igen i stå og endnu engang var de danske embedsmænd overladt til at klare sig selv. Der kom kun få meddelelser fra kompagniet og kom embedsmændenes lønninger var det med store

forsinkelser. Men embedsmændene forstod at »overleve«, de drev fragtsejladts for norske købmænd, de deltog i den lokale handel, de tog mod bestiklinger og gaver, og endelig havde de indtægterne fra sø- og landtolden, der blev opkrævet ved »Storporten« i Tranquebar – som både var en afgift på de varer, der skulle eksporteres og en slags forbrugerskat på byens dagligvarer.

Da Asiatisk Kompagni blev oprettet i 1732, var det planen, at koloni-erne og den danske ostindienhandel skulle bringes i faste rammer og at Tranquebar skulle drives som en overskudsgivende forretning. For at nå dette mål blev det besluttet, at koloniembedsmændenes private handel skulle ophøre, så de fuldt og helt kunne arbejde for kompagniets interesser. I Tranquebar blev etableringen af det nye danske handelskompagni modtaget med glæde, fordi embedsmændene længe havde frygtet, at de ikke i længden kunne bevare den danske suverænitet over kolonien, hvis de ikke fik genoptaget forbindelsen til Danmark. Men da embedsmændene erfarede, at de ifølge kompagniets planer skulle reduceres fra selvstændige koloniembedsmænd til simple handelsbetjente, der kun skulle udføre kompagniets ordre, forsvandt den første begejstring, og den sidste rest forsvandt, da man i Tranquebar blev klar over, at kompagniets bestyrelse intet vidste om forholdene i Ostindien. For med det første skib til Tranquebar, var der en lang og meget specificeret liste over de varer, kompagniet ønskede leveret. I Tranquebar kunne man naturligvis ikke opfylde kompagniets krav. For det første var der ikke opbygget noget varelager, ganske enkelt fordi der gennem mange år ikke havde været sendt hverken skibe eller penge til Ostindien. For det andet havde embedsmændene – i den lange periode uden forbindelse med moderlandet – baseret deres tilværelse på lokal handel og selvforsyning. Derfor kunne de ikke, fra den ene dag til den næste, genetablere kolonialhandelen.

Men i København var man uden forståelse for disse forhold og kompagniet udlagde embedsmændenes holdning som manglende samarbejdsvilje. Derfor blev perioden under Asiatisk Kompagni én lang magtkamp mellem bestyrelsen i København og koloniembedsmændene i Ostindien, og af flere grunde blev kompagniet taberen i denne magtkamp. For der gik 18–19 måneder, fra en ordre var sendt fra direktionen i Danmark, til svaret fra Tranquebar nåede tilbage til kompagniets kontorer i København. Derfor kunne embedsmændene holde en sag uafgjort i årevis. Samtidig havde kompagniet lige fra starten gjort det klart, at embedsmændene ikke ville få forhøjet deres gager, fordi der skulle ske besparelser i koloniernes administration. Asiatisk Kompagni havde også

forbudt embedsmændene at handle og dermed frataget dem muligheden for at supplere deres løn. Denne sidste beslutning kunne embedsmændene – bogstaveligt talt – ikke leve med, da priserne var steget så meget, at embedsmændene ganske enkelt ikke kunne eksistere for deres gager alene. Som et eksempel på, hvor elendigt embedsmændene var aflønnede, kan nævnes, at en sekretær i Tranquebar fik 300 Rupies om året, hvor en engelsk sekretær i Indien fik 200 Rupies om måneden.

Denne ukloge lønpolitik, sammen med den lange kommunikationsvej, betød, at det aldrig lykkedes for Asiatisk Kompagni at få opbygget en stab af loyale koloniembedsmænd eller at få forbudet mod deres private handel overholdt.

Da staten i 1777 havde overtaget De ostindiske Besiddelser, fik det ingen betydning for embedsmændene, for også staten skulle spare. Lønningerne forblev på samme lave niveau som før og endnu engang blev det indskærpet embedsmændene, at deres private handel måtte ophøre.

Men trods de lave gager og handelsforbudet, fik koloniembedsmændene alligevel en række gode år i perioden fra statens overtagelse og frem til den engelske besættelse af Tranquebar i 1807. For embedsmændene fortsatte naturligvis deres handel og samtidig tjente de store penge på de søpas, de – under den fransk-engelske krig – solgte til de krigsførende landes skibe. Endelig drev embedsmændene – under den samme krig – en særdeles indtægtsgivende handel med opbrugte skibe. En forretning der blev drevet på følgende måde: de franske skibe, der blev opbrugt af englænderne, blev solgt til de danske embedsmænd, der så solgte skibene tilbage til franskmændene. Og de engelske skibe, der blev opbrugt af franskmændene, blev solgt til de danske embedsmænd, der så osv. osv.

Efter 1815 begyndte et nyt kapitel i koloniernes historie. Svindel og korrupsion forsvandt og de farverige koloniembedsmænd af den gamle stil, der både var købmænd og embedsmænd, blev afløst af dygtige og veluddannede folk, der først og sidst var – embedsmænd. Denne kvalitative og moralske forbedring af koloniernes administration, der skete efter 1815, blev yderligere forstærket af de reformer, der blev gennemført i 1820-erne. I de følgende år var der stadig flere unge jurister, der søgte embede i Ostindien.

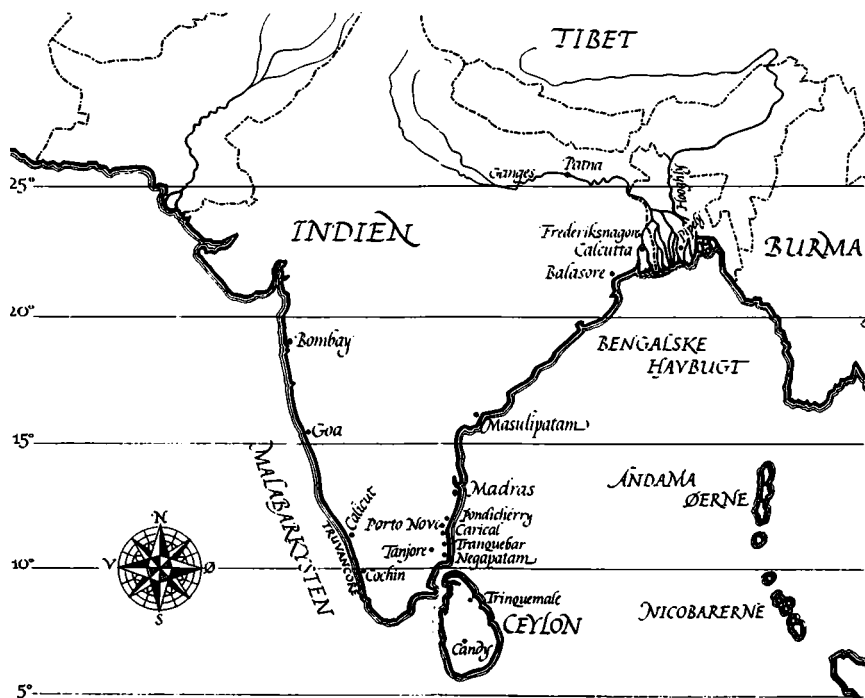
Da de omtalte reformer og forandringer fik betydning for P. Hansens embedsperiode i Ostindien, vil de nu nærmere blive gennemgået.

I 1815 havde englænderne rømmet Tranquebar, men da krigen havde lammet den danske handel, kom man i kolonien til at vente længe på det første danske skib. Og da den danske ostindienhandel endelig så småt

kom igang igen, blev det kun til ét dansk handelsskib hvert 3. eller 4. år. Derfor blev nøgleordet – fra 1815 og frem til salget 1845 – besparelser.

Allerede i løbet af de første fem år efter krigen, var det lykkedes Kommercekollegiet at spare små 90,000 rigsdaler. Men der blev krævet yderligere besparelser i den alt for store danske koloniadministration. Og antallet af danske koloniembedsmænd var stort; de franske og engelske kolonier, der var mange gange større end de danske, havde kun en fjerdedel af det antal embedsmænd, der var ansat i de danske besiddelser. Derfor skete der også op gennem 1820-erne en reorganisation af koloniadministrationen, hvorved en række embeder blev ned- eller sammenlagte. I 1826 blev disse administrative forandringer fulgt op af en lang række kongelige resolutioner, der skulle komme til at præge koloniernes sidste 20 år under dansk styre.

Der skete for det første forandringer i retsplejen. Overretten blev afskaffet og i stedet blev der givet appelmulighed til den danske højesteret. Under besættelsen havde englænderne ladet alle indfødte sager behandle ved bytinget og det blev besluttet, at denne ordning skulle fortsætte. Herefter skulle alle indfødte retsager behandles af en dansk dommer og seks indfødte besiddere. For det andet skete der en administrativ deling af kolonierne. Kommercekollegiet havde taget konsekvensen af den manglende eller i bedste fald langsommelige kommunikation mellem de to største byer i kolonierne, hvor det – som absolut minimum – tog 40 dage at få et brev fra den ene by til den anden. Derfor skulle Frederiksnagore (Serampore) være uafhængig af Tranquebar og kun eventuelle diplomatiske forhandlinger skulle behandles i fællesskab. For det tredje blev guvernørens stilling styrket, så han nu suverænt kunne træffe alle afgørelser. Og hvad der var vigtigere, guvernørens magtstilling var reel, idet han altid kunne regne med kongens godkendelse af sine beslutninger og man kender intet tilfælde, hvor man i København er gået imod en guvernørs afgørelser. For det fjerde blev der gennemført en række forbedringer for embedsmændene. Bestemmelsen fra 1807 – at embedsmændene i tilfælde af sygdom kunne bevilges en rekreationsrejse på statens bekostning – blev udvidet til en frirejse til Danmark hvert tiende år, uanset helbredstilstand. Samtidig blev der bevilget fri hjemrejse efter fem års tjeneste. Den 7. november 1826 blev der gennemført et nyt gagereglement, der indebar en væsentlig lønforbedring for koloniembedsmændene. Men lønforhøjelsen blev givet – efter forlangende fra de finansielle myndigheder – som midlertidige personlige tillæg, der kunne/skulle falde bort, hvis statens pengeforhold ændrede sig. Som modydelse for disse »midlertidige« lønforhøjelser, blev det pålagt embedsmændene,

Kort I. De danske Besiddelser i Ostindien.

at de ikke længere måtte deltage i handelen og endelig skulle de forpligtige sig til at lære de indfødtes sprog.

De gennemførte reformer havde forandret mange ting i Ostindien. Embedsmændene havde fået bedre gager og Kommercekollegiet en loyal koloniadministration, men ét var uforandret – koloniernes tropiske klima.

Når de tropiske storme og regnskyl satte ind i begyndelsen af november, faldt temperaturen i Tranquebar til 25 plusgrader. I slutningen af januar fulgte en kort periode med tørvejr, der i april blev afløst af torden og kraftig regn. Denne forholdsvis »kolde« årstid blev efterfulgt af embedsmændenes værste plage, den hede og tørre landvind, der blæste sand ind i husene og gjorde Tranquebar til en »bageovn«. I de tre måneder landvinden varede, lå alt arbejde stille fra 9 morgen til 4 eftermiddag. Selv om landvinden fortsatte i august, september og oktober, regnedes disse måneder for årets bedste, fordi der hver eftermiddag blæste en kølig og frisk vind fra havet ind over Tranquebar.

I Frederiksnagore var klimaet endnu mere usundt for europæerne og hér blæste ingen forfriskende vinde, der kunne lindre varmen. Derfor var kolonien præget af mere sygdom end Tranquebar og af samme grund lod de embedsmænd, der blev forflyttet til Frederiksnagore, deres familie blive i Tranquebar.

Skønt klimaet var sundere i Tranquebar, var der alligevel også her megen sygdom blandt de danske embedsmænd. Det var især de mange feberanfald, der – sammen med infektionssygdomme som dysenteri og tyfus – ofte medførte døden, fordi man ikke kendte nogen vaccine eller medicin mod disse sygdomme. Og erfaringen viste, at det var den første periode i Ostindien, der var den værste. Fx. blev der i 1751 sendt 300 danske soldater til Ostindien og kort tid efter deres ankomst til Tranquebar, var en trediedel døde. Kun 134 soldater overlevede deres 6 års tjenestetid i kolonierne. På grund af disse forhold var der mange nyansatte embedsmænd, der søgte tilbage til Danmark kort tid efter deres ankomst til Ostindien. Men P. Hansen er et godt eksempel på at de embedsmænd, som »overlevede« den første svære akklimationsperiode, tilsyneladende kunne klare sig gennem en lang embedsmandstid i Ostindien, uden deres helbred eller handlekraft blev svækket.

Som gennemgangen af de danske embedsmænd viste, var Danmark mellem de første europæiske lande, efter Spanien og Portugal, der erhvervede sig kolonier i Ostindien. Men landet havde hverken Englands befolkningsgrundlag eller den hollandske kapitalkoncentration og kom

derfor aldrig for alvor med i spillet om kolonialhandelens rigdomme. Kun når de store europæiske stormagter var involveret i indbyrdes stridigheder, blev der albuerum for en stor dansk ostindienhandel. Når Danmark alligevel holdt fast ved sine ostindiske kolonier efter 1815 – da landet var berøvet både de fysiske og økonomiske muligheder for at genetablere sin fjernhandel – så skyldes det håbet om en ny florissant handelsperiode. Men da det samtidig var nødvendigt for den danske stat at spare, blev der i perioden frem til 1826 gennemført en lang række besparelser og administrative reformer i Ostindien. Målet med reformerne var, at bringe udgifterne til koloniadministrationen så langt ned, at Danmark kunne bevare sine ostindiske besiddelser. Derfor var kolonierne – da P. Hansen i 1827 kom til Tranquebar – i venteposition. Hvor man på den ene side stadig levede i håbet om en ny storhedstid for den danske handel og på den anden side var tvunget til at spare på grund af den danske stats elendige økonomi.

Den første tid i Tranquebar

Siden 1815 havde skibsforbindelsen mellem Danmark og Ostindien været mere end uregelmæssig og P. Hansen måtte derfor vente næsten seks måneder – efter sin udnævnelse den 28. januar 1826 – inden han den 14. juli kunne afsejle fra København. Syv måneder senere ankom han den 12. februar 1827 om morgenen til Tranquebar, hvor han samme dag – efter en kort visit hos guvernør Brinch-Seidelin – flyttede ind og begyndte sit arbejde som assistent hos byens justitiarius, J. Rehling. Men P. Hansen måtte finde sig et andet logi, da han ikke kunne blive boende hos Rehling resten af sin embedsperiode. Og kort tid efter ankomsten fandt han – sammen med Boech, der også var assistent hos Rehling – et passende hus udenfor bymuren og nær havet. Her indrettede de sig med fælles husholdning, men med hver sin tjener og hver sin del af huset – Boech til landsiden, P. Hansen til søsiden. P. Hansen havde nu etableret sig så standsmæssigt som hans gage på 760 Madras Rupies tillod ham, og han kunne begynde den ti år lange embedsmandsperiode i Ostindien, han i første omgang havde bundet sig for.

P. Hansen kom straks til at mærke de mange ned- og sammenlægninger af embeder, der var sket i begyndelsen af 1820-erne. For skønt P. Hansens arbejde krævede hans tilstedeværelse i retten hver dag, enten som anklager eller – når Rehling havde frafald – som dommer, så måtte han også fungere som kongens foged og som politimester. Dagen var med

andre ord fuldt besat og P. Hansen skrev til sine venner i København: »Jeg har mere lejlighed til at øve mig i juridiske forretninger, end jeg egenlig skøtter om«. »Idag er det akkurat femten måneder siden jeg forlod Danmark, og jeg har i det ringeste femten millioner gange ønsket mig tilbage igen«, fortsatte P. Hansens brev, der var præget af hans skuffelse over Tranquebar og hans hjemlængsel. For han kunne ikke finde noget »paradisisk« ved det tropiske klima, hvor landvinden førte »gloende sand og 100 graders varme med sig«!, og som efterlod ham med »en heftig hovedpine«, samt »med en behagelig kvalme, der varer ved en fire til fem timer om dagen«. Også Tranquebars natur havde været en skuffelse for ham. Der var naturligvis enkelte strækninger med kokos- og palmeskove, »men når nyhedens interesse har tabt sig, finder man den sørgeligere end granskove«.

Havde klimaet og naturen været en negativ oplevelse, så havde mødet med de indfødte været en positiv overraskelse for P. Hansen. De fleste malabarere var kultiverede mennesker, med smukke og regelmæssige træk, og mange af dem beherskede flere europæiske sprog. Men skønt malabarerne var alt andet end »tåbelige af naturen«, så var de de »største løgnere, der gives i verden« og deres største fornøjelse var at føre processer. P. Hansens beskrivelse af malabarerne fortsatte:

»Forresten er det det mest bagvendte folkefærd der kan tænkes, og alt der i Europa er skik, har de den modsatte mode af. Deres fruentimmere f.ex. viser folk deres ærbødighed ved at vende bagdelen til, og dreje hovedet bort. At ræbe og fjerte er mode i deres selskaber, thi det er bevis på, at de har fået nok at æde. Vinker man af dem, så går de, og slår man ud med hånden, så kommer de. Om natten går deres lystighed for sig, og så støder de i basuner og trompeter, så man bliver gal. Skænderi og spektakel er der hvert øjeblik, men slagsmål er meget sjældent. Når de skændes, har de visse talemåder, som aldrig bliver glemte. Er det et fruentimmer, så siger hun; I kan drikke mit månedlige. Er det et mandfolk, siger han; jeg vil sove med Eders kone, Eders datter, Eders søster og Eders bedstemoder. Undertiden siger han til forandring; I hvis fader har knuppet et æsel, eller I der sover med Jeres søn, skal ske den og den ulykke. I der har lagt i med Eders oldemor, osv. Ligesom de er fornemme til, er de snedige til, og brahminerne er de største kæltringe af dem alle sammen. Det ligger til præstestanden, kan jeg tænke. Du skulle se sådan en brahmin, næsten nøgen, men med meget gravitetisk mine og gebærder, gøre sig krum som en ål, og bøje panden lige ned til jorden, og imidlertid vælter løgn og komplimenter ud af ham. Jeg har sparket mangan sådan gavtyv ned af trapperne, men han bukkede meget dybt og siger; det er herrens fornøjelse«.

P. Hansen følte sin hverdag lige så kedelig, besværlig og forudsigelig som Tranquebars klima og natur. For når den hele landvind ikke lammede al initiativ i kolonien, fra 9 morgen til 4 eftermiddag, havde han en tolv

timers lang arbejdsdag. Der startede kl. 6 om morgenen og varede til kl. 6 om aftenen, kun afbrudt af en kort frokostpause midt på dagen.

Efter P. Hansen hver morgen havde ærgret sig over nogle »kokostrær«, der stod udenfor hans hus og altid så ens ud, med deres »stive gule blomster«, gik han til byretten, hvor han hver dag – fra 6 morgen til 9 formiddag – var dommer. I disse tre morgentimer kom de indfødte med deres »klager og besværinger over hinanden, og i almindelighed bliver disse stridigheder afgjorte med prygl, som jeg lader dele ud til begge parter«. Dagens næste opgave var i Tranquebars ret, hvor han enten var anklager eller Rehlings stedfortræder som dommer. Når retten blev hævet ved 2–3 tiden om eftermiddagen, kunne P. Hansen endelig holde dagens første pause, hvor han gik hjem og spiste frokost. Men allerede klokken fire blev bytinget genoptaget og i de næste to timer uddelte han igen prygl til de indfødte. Med denne gennemførte retfærdighed lyder det ikke urimeligt, når P. Hansen påstod, »jeg har Gud ske lov bragt det så vidt, at folk her i kolonien er så bange for mig som fanden, thi da jeg sjælden er i godt humør, så er jeg så arrig som en trolde«. Om aftenen dyrkede han ikke den store selskabelighed, da der ikke var mange i Tranquebar han syntes om. »thi med undtagelse af 5 eller 6 huse, beboes resten af sladderkællinger og kanaljer«. Derfor tilbragte P. Hansen det meste af sin fritid sammen med vennerne Boech og Bluhme – om aftenen spillede de whist og om søndagen gik de på jagt i Tranquebars omegn.

»Kl. 10 går jeg efter et dådfuld og behageligt liv til sengs. Så kommer muskitterne, græshopperne, flagermusene, rotterne og spidsmusene, og slås om herredømmet. I nat forstyrrede en forbandet flagermus min søvn i fire timer. En uafbrudt søvn hører til sjældenheder, og i almindelighed spadserer jeg hver nat et par timer på gulvet. Næste morgen begynder det samme liv igen, und so in allers Ewigkeit«. »Jeg har (endnu) 112 måneder at passere i en verdensdel, hvor paradiset skal have lagt, men hvor endnu ingen har kunnet finde det«, og »alt i alt« – konkluderede P. Hansen – »gør enhver nok bedst i at blive i sit eget land og ernære sig redeligt«.

P. Hansens første lange brev giver et godt indblik i de besværligheder, der mødte en ung dansk embedsmand, når han kom til Ostindien. Det tropiske klima var en belastning og naturen var ikke ophidsende. Arbejdsdagen var lang og ensformig, og fritiden trivial, da mulighederne for selskabelighed var begrænsede. Dertil kom en indfødt befolkning, hvis adfærdsmønster embedsmanden ikke forstod. Det er nok ikke mindst i denne kulturelle afstand mellem de indfødte malabar og den europæiske koloniembedsmand, man skal søge forklaringen på dommene ved bytin-

get i Tranquebar. For kunne embedsmanden ikke udøve retfærdighed, fordi han stod overfor en samfundsstruktur og nogle værdinormer han ikke forstod, så kunne han dog søge at mindske sagernes antal, ved – over en kam – at uddele prygl til alle.

De første fornemmelser

Peder Hansen, der var sluppet gennem sin første sommer i Ostindien uden sygdom – bortset fra hovedpinen og den daglige kvalme – blev i begyndelsen af 1828 ramt af feberanfald. Men selv om feberen tog hårdt på P. Hansen, undgik han de to infektionssygdomme, dysenteri og tyfus, der så ofte fulgte i hælene på feberen. For disse sygdomme giver en kraftig diarré, men P. Hansens problem var det stik modsatte, at han ikke kunne komme til »Stoels«, før han havde fået et »pulver i maven«.

Oveni disse fortrædeligheder fulgte et alvorligt skænderi med Tranquebars guvernør Brinck-Seidelin, der både af P. Hansen og de andre yngre embedsmænd var »frygtet og ilde lidt«, fordi han var »forfængelig, selvklog og despotisk«.

I maj måned 1828 var P. Hansens nære ven, Bluhme, rejst tilbage til Danmark, fordi han ikke tåle det tropiske klima. Samtidig med meddelelsen om Bluhmes hjemrejse, var P. Hansen faldet i unåde hos Brinck-Seidelin. De to mænd havde haft et voldsomt opgør over en »police-affaire«, hvorunder de havde sagt »hverandre ubehagelige sandheder«. Dette skænderi kunne have fået alvorlige følger for P. Hansens videre karriere i Ostindien, idet guvernøren havde magt til at sende opsætslige embedsmænd hjem. Men da P. Hansen havde indrømmet, »at galden løb over på mig«, slog Brinck-Seidelin – der selv var en temperamentsfuld herre – en streg over deres opgør. P. Hansen var taget til nåde igen og nu fulgte udnævnelserne; han blev foruden Kammerassessor, konstitueret guvernementssekretær, overformynder, notarius publicus og fungerende yngste regeringsråd.

I sommeren 1828 havde P. Hansen også mødt den »smukke engellænderinde, Harriet Maria Smyth, der var en engel af ungdom og uskyldighed« – og P. Hansen blev uhjælpelig forelsket.

P. Hansens egen beretning om sin meget romantiske forelskelse i Harriet lyder således; »så blæste en helvedes storm en smuk engellænderinde hertil«. Denne smukke pige havde været ombord på enmasteren *The Hope*, da skibet forliste på Madraś red. Men Harriet var mirakuløst

blevet reddet i land og nu var hun kommet til Tranquebar, for at besøge sin moder. Allerede samme dag, da P. Hansen gik rundt i Tranquebars gader, »som den unge Aladdin«, fik han at vide, »at der var kommet et menneske hertil, der havde røde kinder«. Nu var »røde kinder« ikke noget hverdagssyn i Tranquebar, hvor alle lignede »hospitalslemmer«. Derfor gik han drevet af nysgerrighed, hen til moderens hus, hvor han »var en slags favorit, og forlangte med megen frækhed, at få den engelske Miss at se. Moderen bragte hende. Det var en engel af ungdom og uskyldighed. Jeg talte noget forbandet galt engelsk den dag«.

Så megen sundhed, skønhed og uskyld kunne naturligvis ikke holdes hemmeligt. Og så snart »det rygtedes, at formeldte Miss var kommet til landet, begyndte de engelske officerer fra 60 eller 80 forskellige regimenter at trække herved. De kom 100 mile fra, og nogen længere . . . De arme djævle gør sig al mulig umage for at gøre sig agreable, og ride og køre og gå op og ned af gaden, fra solen står op, og til den mørke nat. De har sporer på, der er en alen lange, og forgyldte oven i købet, og de anstrengte al den smule forstand, himlen har forlenet dem med, for at sige smukke ting, og tage med storm en pige, der ikke alene er ung, smuk, livlig, velopdragen og beskeden, men (hvad der hos dem betyder mere), er ejer af en uafhængig formue«. P. Hansen havde for en stund glemt sin beundring for englænderne.

P. Hansen havde altså rivaler, men havde dog den glæde, at døren ofte blev lukket for disse pralende og smådumme officerer, når han var på besøg hos familien. Og da han samtidig behandlede dem »med al mulig foragt«, måtte han forudse, at han en dag kunne komme i klammeri med en eller anden stridbar mand og en smuk morgenstund blive skudt i en duel. Derfor havde han købt sig et par velskydende og sølvbeslåede pistoler, og »således har jeg al håb om at ende mit dådfulde liv på en hæderlig måde«.

P. Hansen kunne have sparet sig både bekymringer og pistoler, for året efter – den 31. august – blev han gift med Harriet og året efter igen – 6. juli 1830 – blev deres første barn døbt i Zionskirken i Tranquebar.

Økonomiske problemer 1833–35

Episoden med Brinch-Seidelin var lykkelig overstået og P. Hansen var på vej op i Tranquebars embedsmandshieraki. For i efteråret 1833 fulgte udnævnelsen til anden regeringsråd, justitiarius og guvernementssekretær, og hermed voksede hans embeders antal til elleve. I samme periode

var han blevet fader til endnu to børn, sønnen Thomas og datteren Harriet. Embedernes og børnenes antal var øget, men lønnen var ikke vokset i takt med udnævnelserne. P. Hansen havde ganske enkelt ikke fået udbetalt »reglementeret gage« i al den tid han havde været i Tranquebar.

Det, der mere end noget andet tyngede familiens budget, var de meget høje fødevarerpriser i Ostindien. Slog høsten fejl – som det skete i 1833 – blev maden så dyr, at »en mængde indfødte hungrede ihjæl« og P. Hansen måtte stifte gæld, for at forsørge sin familie. Foruden familiens økonomiske vanskeligheder, var den også ramt af sygdom. Den lille Harriet var så syg, at forældrene frygtede de skulle miste hende og P. Hansen var plaget af en øjensygdom, der generede ham meget, fordi han kun med besvær kunne skrive ved lys.

Som om de økonomiske problemer og sygdommen i familien ikke kunne være nok, kom der brev fra P. Hansens halvbroder Niels, om forældrene i Ålborg. Deres ejendom var forfalden, de kunne ikke betale skatter og renter, de havde gæld og der var – skrev Niels – ingen udsigt til at forholdene ville bedre sig. Derfor bad han nu P. Hansen hjælpe. Skønt P. Hansens egen økonomi ikke var den bedste, sendte han alligevel hver måned 1/10 af sin gage til forældrene i Ålborg.

Selv om P. Hansen i 1833 var kravlet et godt stykke op af rangstigen i Tranquebar, havde hans egen og børnenes sygdom, brevet fra Niels og især hans anstrengte økonomi, på grund af den manglende løn, gjort ham bitter. En bitterhed, der tydeligt kom frem i hans råd til halvbroderen Anders Hansen Nielsen. Anders var dumpet til eksamen og nu rådede P. Hansen ham til at tage sin eksamen om. Ikke fordi Anders deri ville vinde i kundskaber eller duelighed, men fordi han havde den »ulykke at tilhøre en ærkedum nation, der sætter pris på bagateller og dårligheder. Du kan tro Danmark ser lille og ussel ud, når man betragter landet i frastand, og af alle nationer, jeg kender, og det er ikke få, er der ingen mere bomerte end den danske«. (Anders må have lyttet til P. Hansens råd, for han tog sin eksamen året efter og blev senere præst i Skæve sogn i Vendsyssel).

Men allerede året efter var billedet vendt. P. Hansen var ved »godt helbred«, hans familie var »Gud være lovet atter raske« og hans økonomi var forbedret. For de embeder, hvori han hidtil kun havde været konstitueret, var endelig blevet beskikket ham og han beklædte nu ialt 13 forskellige stillinger. Næste forår blev P. Hansen fader til endnu en datter og fik samtidig en lønforhøjelse, således at han – i 1835 – ialt havde fire børn og en årlig gage på 3,940 Madras Rupies.

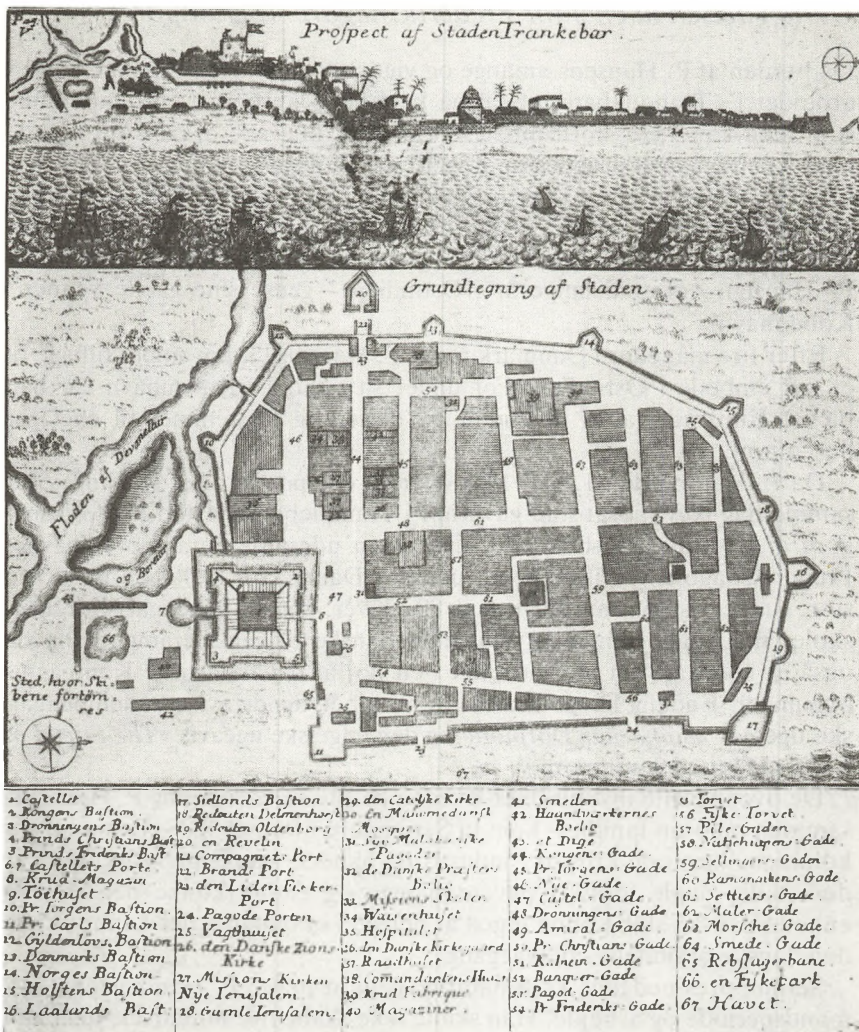

Fig. 2. Prospekt af Staden Trankebar (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

Udnævnelsen til chef for Frederiksnagore. (Serampore)

Da byrden af P. Hansens »mange og vigtige forretninger« og ikke mindst arbejdet i »Tranquebars retssal på kastelet Dansborg i en temperatur, som ikke kan være stort under 100 grader« krævede al hans tid og alle hans kræfter, var børnenes opdragelse og skolegang overladt til Harriet. Men Thomas var snart seks år gammel og på grund af hans fremtidige skolegang, havde P. Hansen søgt og fået tilladelse til at rejse til Europa. Den 3. marts 1837 afsejlede fader og søn fra Tranquebar. Endelig skulle P. Hansen – efter ti lange år i Ostindien – gense sine gamle venner i København.

Efter fire måneder i Danmark rejste P. Hansen 13. november tilbage til et nyt embede i Ostindien. For under sit ophold i København var han blevet Etatsråd, fader til endnu en datter og forfremmet til chef for Serampore.

Da P. Hansen den 1. maj 1838 overtog chefposten efter Rehling – der samme dag blev indsat som guvernør i Tranquebar – bestod Frederiksnagore af tre små landsbyer, der tilsammen udgjorde Serampore (navnet Frederiksnagore var ikke kendt udenfor Danmark). Kolonien havde en stor »undervisnings-anstalt« med 80 elever, samt en bengalsk drenge-skole, med både hindu og muhammedanske elever. Serampore havde også et hospital, der var indrettet i en fløj af det Asiastiske Kompagnis bygninger. Endelig havde Indiens to mest betydende aviser – den bengalske ugeavis »*Sumachar Dorpum*« og den engelske ugeavis »*The Friend of India*« til huse i Serampore.

De ovennævnte institutioner levede i bedste velgående, da P. Hansen – sammen med sin familie – kom til Serampore i foråret 1838. Derimod var koloniens bærende erhverv, industri og handel, stærkt på retur. Vel var der stadig nogle indiske vævere tilbage og endnu kunne der komme enkelte danske skibe, men ingen af delene i et omfang, der kunne skjule den danske besiddelses tilbagegang.

Serampores nedgang kom naturligvis til at præge P. Hansens embedsmandsperiode og arbejde. Han skulle ikke skabe nye initiativer, men kun opretholde ro og orden i den danske koloni. Derfor forløb de næste tre år uden de store begivenheder. P. Hansen ledede rådet og administrationen, skrev indberetninger og dømte i både den indfødte og i den europæiske ret. Men i sommeren 1841 høstede P. Hansen lønnen for 15 års loyalt arbejde som koloniembedsmand, idet han den 25. september blev udnævnt til guvernør over alle De danske Besiddelser i Ostindien.

Fig. 3. Det kongelige Frederiksuniversitet i Serampore. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

Peder Hansens guvernørperiode 1841–45

Rehling døde den 18. juni 1841 og Tranquebars justitiarius, Chr. Tiemroth, blev indsat som midlertidig guvernør, indtil P. Hansen i slutningen af september måned kunne overtage posten. Men da P. Hansen allerede fem dage efter sin guvernørudnævnelse var blevet befuldmægtiget til at underhandle med Det engelske-ostindiske Kompagni om salget af De danske Besiddelser, forblev han i Serampore, da de kommende forhandlinger skulle foregå i Calcutta.

De 3½ år, der gik fra udnævnelsen og til kolonierne blev solgt i 1845, var præget af P. Hansens mange forhandlinger med det engelske kompagni og rejsen til Kina, samt besværlighederne med Tiemroth og Harriets død. Da salget og P. Hansens kinamission vil blive behandlet i de to følgende kapitler, vil der her kun være en ganske kort beskrivelse af P. Hansens forhold til Tiemroth og af Harriets død.

Tiemroth var en besværlig herre, der var umulig at omgås for sine embedsmandskollegaer, da han altid kom/ville i skænderi med folk. Og ville de ikke lytte til hans ubehageligheder, sendte han sine selvvalgte modstandere breve eller smædevers. Således havde Tiemroth – den 15. maj 1836 – sendt Rehling et sytten siders langt brev, der havde den virkning, at Rehling måtte melde sig syg af ærgrelse. Det passede derfor ikke Tiemroths voldsomme og sårbare temperament, at han, der havde været midlertidig guvernør, nu var underlagt P. Hansen. Derfor lod Tiemroth som alt var ved det gamle. Han sendte sine rapporter til København og kun afskrifterne til Serampore. Samtidig lod han P. Hansen forstå, at han nok selv skulle bestemme, hvilke ting han ville indberette. Skønt P. Hansen i mange breve forsøgte at gøre Tiemroth opmærksom på, at »det er mig og ikke Dem, der kan gøre fordring på officiel anerkendelse«, fortsatte Tiemroths egenrådighed. Måske fordi P. Hansen var i familie med Tiemroth, forsøgte han at opnå et kompromis med ham, så Tiemroth i det mindste sendte P. Hansen militærrapporterne. Men Tiemroth tog ikke imod den udstrakte hånd, og for at få en ende på denne uværdige strid, ansøgte – og fik – P. Hansen tilladelse til igen at bosætte sig i Tranquebar, hvortil han kom den 16. september 1842.

Året efter P. Hansen var vendt tilbage til Tranquebar, havde han den store sorg at miste Harriet. Harriet var 15 år gammel, da hun blev gift med P. Hansen og kun 16, da hun fødte sit første barn. 26 år gammel tog hun – efter at have bragt endnu fire børn til verden – til det usunde klima i Serampore, hvor familien blev udvidet med Caroline Amalie og Peter Guillamore. I 1842 rejste Harriet tilbage til Tranquebar sammen med sin mand og seks børn. Og den 21. august året efter blev sønnen Harry født. Men klimaet og de mange fødsler havde opbrugt hendes kræfter, og på sin 14 års bryllupsdag den 31. august 1843 døde Harriet – 29 år gammel.

Trods problemerne med Tiemroth og sorgen over Harriet og den lille nyfødte Harry, der døde kort tid efter sin moder, skulle guvernørembedet passes. Men der var ikke meget der kunne forandres i Tranquebar. Handelen var gået i stå, og landbruget – der var koloniens vigtigste indtægtskilde – kunne ikke udvides, fordi Tranquebar lå klemt inde mellem de franske og engelske besiddelser. Selv om P. Hansen støttede landbrugserhvervet efter bedste evne, var hans muligheder begrænsede og det stod ham klart, at Tranquebar var uden fremtid. Det sidste fremgår af hans dagbogsoptegnelser fra 1844:

P. Hansen forlod Tranquebar onsdag aften den 3. juli, sammen med 13 bærere, samt kok og tjener, for at foretage en rejse ind i de franske besiddelser. På rejsens tredie dag spiste han middag hos den franske guvernør i Pondicherry – »smuk serveret, maden udmærket, vinen fortrindelig god, selskabet ordrigt, forekommende og godmodig, en lille fransk speech, kaffe og liquer. Afsked . . . (en) rolig og fordummende aften«. To dage senere besøgte han den forladte hollandske guvernørbolig i Ladras. »Gouverneurmentshuset (og) hele byen« – skriver P. Hansen i sin dagbog – »en forfalden ruin, der giver et levende billedet af Tranquebars tilkommende skæbne«.

Derfor var det eneste han kunne gøre, at opretholde ro og orden i De dansk-ostindiske Besiddelser, indtil de blev solgt til Det engelske-ostindiske Handelskompagni.

Salget af de danske kolonier i Ostindien

Baggrunden for salget

De ostindiske Besiddelser var først og fremmest blevet erhvervet for at give Danmark andel i den ostindiske kolonialhandels rigdomme. Men af mange grunde blev kolonierne aldrig den økonomiske gevinst for landet man havde håbet. Tværtom måtte Tranquebar og Frederiksnagore hvert år – bortset fra de få og korte perioder, hvor de gav overskud eller kunne hvile i sig selv – modtage tilskud fra den danske stat. I slutningen af 1830-erne gjorde man facit op i Danmark.

For det første havde magtfordelingen forandret sig i Indien, hvor det nu var englænderne, der var næsten enerådende. I Bengalen havde de fordrevet franskmændene og hollænderne, og selv om Stormogulen stadig officielt var selvstændig, var det englænderne der kontrollerede, hvad der skete i landet. For Serampore betød den engelske dominans, at man måtte betale det engelske kompagni told af alle koloniens tilførelser. Samtidig havde englænderne gjort Calcutta til Bengalens vigtigste marked med det resultat, at Serampores handel gik helt i stå. Og den 27. juli kunne man i avisen *Fædrelandet* læse, at skulle den danske handel nogensinde komme til at blomstre igen, ville regeringen i Serampore kun være nyttig som konsulter, der »utvivlsom til enhver tid kunne erholdes for en ringere sum, end det årlige tilbud, som Serampores vedligeholdelse kræver«. Heller ikke i Tranquebar var fremtidsudsigterne lyse, handelen var næsten ophørt og landbrugsarealerne kunne ikke udvides.

For det andet betød de forandrede politiske forhold i Indien – hvor englænderne havde brudt de lokale fyrsters magt – øgede udgifter til fæstningen Dansborg, hvis fortet skulle have nogen betydning for den danske koloni. For Dansborg skulle ikke længere kun skræmme eller modstå et angreb fra en lille lokal fyrste, men et eventuelt angreb fra den engelske kolonimagt. Det ville koste mange penge at bringe Dansborg i bare nogenlunde brugbar stand, da fortet havde været forsømt gennem mange år. Brændingen havde undermineret fundamentet, palisadeværnet var rådnet væk og murerne var i en så elendig tilstand, at man ikke længere turde foretage salutering fra fortet, men havde flyttet kanonerne til en jordvold udenfor fæstningen. Det var heller ikke alle kanoner der kunne skyde. Nogle var så rustne, at man solgte dem som ballast til

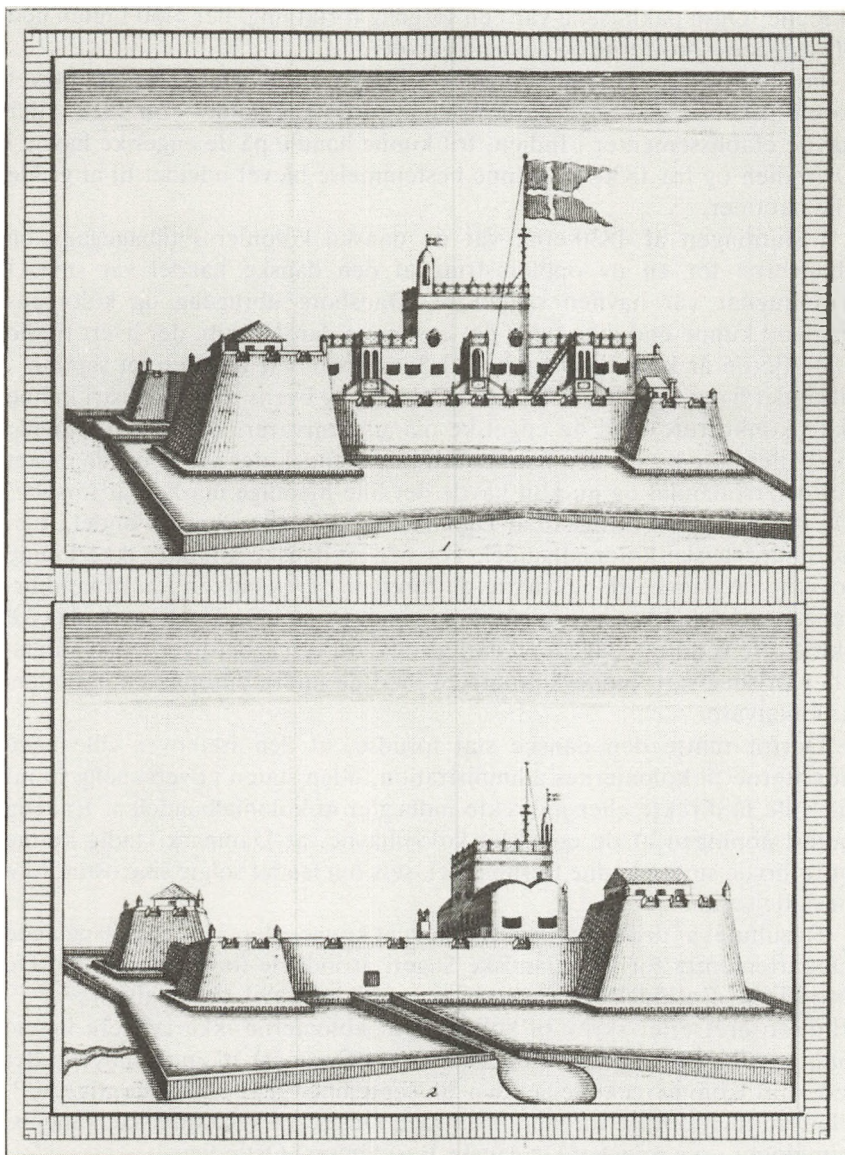

Fig. 4. Fæstningen Dansborg medens fundament og palisadeværk endnu var intakt. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

skibene. Også pakhusene var i en sørgelig forfatning, her »løb fugten ned af væggene og rotterne op gennem gulvet«.

For det tredje var koloniernes betydning for den danske handel blevet formindsket af den engelske lovgivning. Idet alle lande – fra 1818 – der havde etableringer i Indien, frit kunne handle på de engelske havne i Ostindien og fra 1830 var denne bestemmelse blevet udvidet til at gælde alle nationer.

I slutningen af 1830-erne var de danske kolonier i tilbagegang og chancerne for en ny opblomstring af den danske handel var små. I Tranquebar var havnen sandet til, Dansborg ubrugelig og koloniens bagland kunne end ikke fylde det ensomme danske skib, der hvert tredje eller fjerde år kom til Ostindien. I Serampore var billedet det samme – tilsandet havn, handelen flyttet til Calcutta og byens tekstilindustri kunne ikke konkurrere med de engelske manufakturvarer. Fremtiden tegnede sig heller ikke lys for den danske ostindienhandel, der i 1814 havde mistet sin østersøhandel og nu kun havde det lille hjemlige marked at forsyne. Og der var ingen udsigt til at Danmark skulle generobre sin andel i den nordeuropæiske kolonialhandel. For når de danske kolonier ikke kunne forsyne de danske skibe, måtte de foretage deres indkøb i hård konkurrence med de andre europæiske købmænd. Dette betød igen, at de danske skibe ofte vendte tilbage med dårlige og dyre varer, der hverken kvalitets- eller prismæssigt kunne konkurrere med de andre europæiske nationers kolonialvarer.

Derfor måtte den danske stat forudse, at den fremover ville have udgifterne til koloniernes administration, uden staten i overskuelig fremtid ville få direkte eller indirekte indtægter af kolonialhandelen. Endelig betød åbningen af de engelske kolonihavne, at Danmark stadig kunne opretholde sin beskedne fjernhandel, selv om landet solgte sine ostindiske besiddelser.

Resultatet af disse overvejelser blev; at kongen den 2. okt. 1840 pålagde Departementet for Udenlandske Sager, at indlede forhandlinger om De ostindiske Besiddelsers afhændelse, »når lejlighed dertil gives«; at P. Hansen året efter skrev til kollegiet, at kolonierne ikke længere kunne bidrage til moderlandets handel eller være Danmark til »nogen nytte eller ære«; at Kommercekollegiet den 30. september 1841 befuldmægtigede P. Hansen til at optage forhandlinger med Det engelske-ostindiske Handelskompagni – om salget af De danske Besiddelser i Ostindien.

De første forhandlinger

Tanken om at sælge kolonierne i Ostindien var næsten ligeså gammel som besiddelsernes danske historie. Første gang spørgsmålet blev rejst, var allerede den 20. juli 1650, da Rigsrådet foreslog Chr. IV. at afhænde kolonierne. Igen godt 150 år senere – under Wienerkongressen 1815 – forsøgte den danske udenrigsminister, Rosenkrantz, at sælge de danske besiddelser til England, fordi kolonierne efter krigen var blevet en økonomisk belastning for landet. Englænderne var interesserede og tilbød Danmark fri adgang til alle engelske havne i Indien, så landet ikke havde nogen grund til at opretholde sine kolonier. Men skønt England gerne ville købe og Danmark gerne ville sælge, skulle der alligevel gå fem år, inden den danske gesandt i London igen rejste spørgsmålet overfor den engelske regering. Og der skulle gå endnu tre år før de første forhandlinger kunne begynde i 1824. Disse forhandlinger endte resultatløst, idet den danske regering forlangte 2 millioner rigsdaler. Når man forlangte denne meget høje pris – som regeringen var nogenlunde sikker på, at den engelske regering ikke kunne acceptere – skyldtes det tre ting. Danmark havde mistet Norge og Fr. VI. ville ikke have sin fædrearv yderligere beskåret. Samtidig nærede man stadig det spinkle håb, at den danske handel måske kunne komme igang igen. Dette håb kom frem i Kommercekollegiets svar på en henvendelse fra Finanskollegiet i 1820. Finanskollegiet havde i sin skrivelse til Kommercekollegiet gjort opmærksom på, at der måtte udvises den største sparsommelighed på det ostindiske budget, fordi udgifterne til kolonierne – der ikke længere gav indirekte indtægter – var blevet en alvorlig byrde for landets finanser. Samtidig bad man Kommercekollegiet undersøge, om kolonierne stadig var så vigtige, at det kunne betale sig at beholde dem. Kommercekollegiet svarede tilbage, at man efter krigen havde sparet 90.000 rigsdaler på det ostindiske budget og man ville bestræbe sig på at finde yderligere besparelser. Men kollegiet kunne ikke anbefale at afhænde De danske Besiddelser, da der muligvis kunne komme bedre tider for den danske handel.

For det tredje vidste den danske regering ikke om den havde retten til at sælge, fordi der herskede stor usikkerhed om ejerforholdet til kolonierne. Tranquebar havde hvert år betalt afgift til Rajahen af Tranjore, men da han døde 1832 ville staten gerne slippe for denne årlige udgift. Derfor blev alle traktater, der var indgået med de lokale fyrster i Ostindien, underkastet en undersøgelse af de danske embedsmænd. Men oversættelserne af traktaterne var så usikre, at der ikke kunne uddrages et entydigt svar, og embedsmændene kom til hver sit resultat. Blandt de mange muligheder

for tolkning af traktaterne skal kun nævnes følgende; afgifterne kunne være betaling for handelsrettigheder/toldfrihed, eller afgifterne til de lokale fyrster kunne være en anerkendelse af deres overhøjhed. Hvis denne sidste fortolkning var den rigtige, så havde den danske regering ingen besiddelser at sælge. Endelig var der den mere positive mulighed, at den årlige tribut kun var en godtgørelse for de grundafgifter de danske besiddelser gav. Der var med andre ord en hel vifte af muligheder og hver enkelt embedsmand kunne finde støtte for sit synspunkt i overenskomsternes paragraffer. Konklusionen på disse undersøgelser blev, »at den danske regering ikke er i besiddelse af traktater eller officielle dokumenter af den natur og pålidelighed, at nogen fordring derpå retsmæssigen kunne grundes og med sikkerhed sættes igennem«. Men P. Hansen – som havde skrevet denne indberetning – mente ikke at denne slutning ville få nogen betydning for et eventuelt salg af De dansk-ostindiske Besiddelser, da de andre kolonimagter næppe var interesserede i at bore i dette spørgsmål.

Men på grund af kongens uvilje, håbet om bedre tider og usikkerheden om ejerforholdet, blev der ikke i 1830-erne indledt nye salgsforhandlinger med England.

Salgsforhandlingerne 1841–45

Chr. VIII, der var kommet på tronen efter faderens død den 3. december 1839, ønskede at bringe orden i landets finanser. Da han ikke delte Fr. VI's veneration overfor »fædreneerven«, meddelte han 2. november 1840 regeringen, at De danske Besiddelser i Ostindien skulle sælges, hvis der bød sig en lejlighed dertil.

Som tidligere nævnt blev P. Hansen – året efter – befuldmægtiget til at optage forhandlinger med Det engelske-ostindiske Handelskompagni, om salget af De dansk-ostindiske Besiddelser.

Beslutningen om at sælge kolonierne kom ikke som nogen overraskelse for den danske offentlighed. Aviserne havde allerede i Fr. VI's sidste regeringsår beskrevet, hvor store landets udgifter var og hvor små chancerne var for at besiddelserne igen skulle få nogen værdi for den danske handel. Avisernes opfattelse gik igen i Orla Lehmans tale på Stænderforsamlingen i Roskilde 14. september 1842, hvor han netop fremhævede misforholdet mellem udgifter og indtægter, mellem omkostninger og værdi af de danske besiddelser. Det var også utåleligt, at

Danmark skulle betale til den afsatte Rajah af Tranjore, der nu levede som privatmand, fordi dette betød – fortsatte Lehman – »at kongen af Danmarks skal være vasal af en pensionist«. Den 17. december samme år behandlede man kolonispørgsmålet på Stænderforsamlingen i Viborg og her kom man til samme slutning som i Roskilde, at Danmark skulle afhænde sine ostindiske kolonier. Fordi de ikke var til det mindste nytte for den danske handel, men havde en vis salgsværdi, derfor skulle de sælges og »til hvilken som helst magt« – »det der ikke giver overskud må væk«. Talerne på Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg havde således vist, at der var almindelig opbakning og forståelse for regeringens salgsplaner.

Samtidig havde englænderne gentagne gange ladet den danske regering forstå, at man stadig gerne ville købe, hvis prisen var rimelig. Og den sidste engelske henvendelse var kommet i sommeren 1841 – altså umiddelbart før P. Hansen havde fået fuldmagt til at forhandle – da den engelske guvernør Indien, Lord Auchland, havde forespurgt P. Hansen, »om der havde nogen officiel bekræftelse på de gennem udenlandske blade og private breve til Indien komne efterretninger om, at Deres majestæt skulle være sindet til at afhænde etablerementerne i Indien«.

Når England viste så stor interesse for de danske kolonier, havde det flere årsager. Selv om englænderne ikke forventede nogen indtægt af de danske etablerement, så ville de gerne af med »sådanne løsrevne stykker territorium«, fordi det ville lette den engelske administration. Men England kunne opnå andet end en administrativ fordel ved at købe – man kunne forhindre at kolonierne blev købt af en anden europæisk nation. Den europæiske magt England havde i tankerne var Rusland, der, efter den russisk-persiske krig (1826–28), havde fået stor indflydelse på indre persiske forhold og samtidig havde vist en voksende interesse for Afghanistan. Rusland havde markeret sig som en afgørende faktor i verdenspolitikken og havde – set med engelske øjne – vist en generende interesse for Indien. Derfor frygtede England, at Rusland skulle melde sig som køber, og den danske regering gjorde ikke meget for at dæmpe den engelske frygt. For regeringen mere end antydede overfor den engelske gesandt i Danmark, at de rygter der gik i København – at der var dansk-russiske forhandlinger igang – måske ikke var usande. Tilsyneladende har der aldrig været ført salgsforhandlinger mellem Danmark og Rusland. Men at englænderne troede på rygterne og den danske regerings antydninger, fremgår af en skrivelse fra Det engelske-ostindiske Handelskompagnis kontorer i London til den engelske guvernør i Indien:

»Erhvervelsen af de danske etableringer i Indien er en ting af nogen vigtighed, ikke alene på grund af de alvorlige ubekvemmeligheder, som selv under gunstigere forhold altid må blive resultatet af små fremmede enklaver i britiske områder, men endnu mere som følge af mulighederne for, at vedkommende etableringer kan blive overdraget til en anden regering, hvorunder de uungæelige ubekvemmeligheder ved sådanne enklaver ud fra et politisk synspunkt i allerhøjeste grad kunne få øget betydning«.

Selv om Rusland ikke er nævnt ved navn i denne meddelelse, er adressen tydelig.

Fordi der var ro om salget i Danmark og fordi England havde vist så stor interesse, udfærdigede regeringen følgende instruks til P. Hansen: han skulle fremme forhandlingerne mest muligt, da de mange engelske henvendelser havde givet regeringen troen på, at Det engelske-ostindiske Handelskompagni ville betale en god pris for de danske kolonier. Derfor måtte han kun sælge De danske Besiddelser for 1 million rigsdaler og på betingelse af, at han i traktaten fik sikret de danske handelsrettigheder i Ostindien, samt at Nicobarerne ikke indgik i handelen.

P. Hansen ville gerne fremme forhandlingerne, da »vore forhold i Indien er temmelig udviklede med hensyn til Tranquebars lensforhold til Tranjore, og til det mangelfulde ved adkomstdokumenterne til Frederiksnagore«. Derimod mente han ikke det ville være muligt at få 1 million for kolonierne, da de var meget mindre værd, og selv ville han ikke give mere end det halve. Efter P. Hansen således havde sikret sig overfor den danske regering, indledte han forhandlingerne med Det engelske-ostindiske Handelskompagni.

Under de første samtaler med englænderne i Calcutta forlangte P. Hansen ingen fast sum for kolonierne, men foreslog, at prisen skulle beregnes efter besiddelsernes årlige indtægter, hvortil der så skulle lægges et beløb for offentlige bygninger, fæstningen Dansborg og for alle øvrige rettigheder. Allerede inden det første møde havde englænderne undersøgt hvilke indtægter de danske kolonier gav. Men da det engelske talmateriale byggede på årene 1801–02 og 1808–15 – de to perioder, hvor England havde besat de danske besiddelser – kunne disse beregninger ikke bruges, fordi englænderne i begge perioder havde lønnet både deres egne og de danske embedsmænd. Derfor sendte P. Hansen i begyndelsen af februar måned 1842 den engelske guvernør i Indien, Lord Auchland, en oversigt over indtægterne af de årlige afgifter. Der var gode muligheder – fortsatte P. Hansen – for at sætte disse afgifter i vejret. Samtidig fremhævede han

overfor Auchland, at det ville være let for englænderne at overtage de danske besiddelser, fordi både den danske administration og det danske opkrævningssystem, lå meget tæt op af det engelske.

Ifølge P. Hansens opstilling til Auchland skulle Tranquebar og Serampore årligt give en samlet indtægt på 55,000 kompagnirupier (1 kompagnirupie = 0,9 rigsdaler). Hvis det engelske handelskompagni ville godtage denne opstilling, var første fase af forhandlingerne forløbet tilfredsstillende for P. Hansen, idet prisen for afståelsen af kolonierne da ville blive 11 Lak (= 990,000 rigsdaler). Prisen på de danske kolonier var udregnet således: den årlige indtægt på 55,000 kompagnirupier – til 5% over 20 år – udgjorde renten af 1,100,000 kompagnirupier, eller 11 Lak, eller 990,000 rigsdaler. Kunne P. Hansen bare opnå 10,000 rigsdaler for bygninger og fortet, havde han løst den opgave den danske regering havde stillet ham – at sælge kolonierne for 1 million rigsdaler.

Men den engelske regering i Indien ville ikke betale 11 Lak for De danske Besiddelser. Og Auchland, der havde modtaget P. Hansens opstilling 7. februar, kunne 12 dage senere meddele, at man i regeringen havde truffet denne beslutning: da der fra de opgivne indtægter skulle fratrækkes et beløb til koloniernes administration, ville man kun betale 10 Lak (= 900,000 rigsdaler). Hvad angik prisen for bygninger og Dansborg, så ville regeringen ikke afgive noget tilbud, før den havde modtaget en rapport fra den engelske kollektor i Tranjore, Kindersley. Auchlands skrivelse var en skuffelse for P. Hansen, men der var håb endnu, da Auchlands embedsperiode var ved at udløbe og den nye generalguvernør ville måske blive lettere at forhandle med. Derfor foreslog P. Hansen i sin indberetning til København, at man afventede guvernørskiftet og, at man fastholdt kravet om 1 million rigsdaler for de danske besiddelser. I samme indberetning beklagede han sig over, at hans engelske kollega ikke var udstyret med nogen fuldmagt til at afslutte en traktat og P. Hansen bad den danske regering lægge pres på London, så dette forhold kunne blive bragt i orden.

Hele sommeren og efteråret 1842 forsøgte P. Hansen at få gang i forhandlingerne med Calcutta, men da englænderne endnu ikke havde modtaget nogen indberetning fra Kindersley, fastholdt de stædigt, at så længe denne rapport ikke forelå, kunne der ikke forhandles. Først 22. november havde Kindersley afsluttet sine undersøgelser i Tranquebar og kunne meddele den engelske regering i Indien følgende: han havde fundet P. Hansens indkomstangivelse for lav, da der var sket en betydelig fremgang i afgifterne fra koloniens landbrug. Derimod havde Kindersley

hverken fundet bygninger eller fortet i en sådan stand, at det kunne få nogen værdi for det engelske handelskompagni.

Endelig den 4. januar 1843 kunne den nye engelske generalguvernør i Indien, Ellenborough, skrive til P. Hansen i Tranquebar, at den engelske regering fastholdt sit tilbud på 10 Lak. Det var en særdeles god pris, mente Ellenborough, da man ikke havde regnet »strengt efter forretningen«. P. Hansen kunne ikke se det fordelagtige i dette tilbud, men han kunne se, at han ikke skulle regne med nogen betaling for fæstningen Dansborg eller for koloniens bygninger. Derfor forlangte han nu en fast pris og den 6. februar stillede han Ellenborough et nyt forslag: englænderne kunne overtage de danske besiddelser for 12½ Lak og samtidig lod han under hånden Kindersley forstå, at der kunne handles for 11½ Lak. P. Hansens nye pris var fremkommet således: at de 5% af 50,000 Rupies nu skulle ydes over en 25 års periode og ikke som i første omgang over 20 år. Og dette ville give 1,250,000 kompagnirupies, eller 1,125,000 rigsdaler. I Calcutta var regeringsrådet stemt for at modtage P. Hansens tilbud på 12½ Lak, men skønt Ellenborough havde fået fuldmagt til at afslutte handelen med P. Hansen, sendte han alligevel forslaget til afgørelse i London. Måske fordi Ellenborough fandt prisen for høj, måske fordi han allerede da havde lagt sig ud med kompagniets direktion, eller – hvad der lyder mere sandsynligt – fordi han ikke selv turde tage ansvaret for handelen, da han med vanlig nonchalance overhovedet ikke havde sat sig ind i sagen:

Efter det danske tilbud var afgivet i februar måned, skete der ikke mere i hele 1843. Men nu var P. Hansen kørt træt af de langsommelige og udsigtsløse forhandlinger med Ellenborough, og han foreslog den danske regering, at man modtog det engelske tilbud på 10 Lak, så de endeløse salgsforhandlinger kunne bringes til en ende. Også fordi »de jævnlige forandringer i det engelske regeringspersonale i Indien og de deraf fluktuerende anskuelser« umuliggjorde seriøse forhandlinger. Den danske regering besluttede 21. december at følge P. Hansens forslag. Prisen 1 million rigsdaler blev forandret til 1 million Kompagnirupier, hvorved man opnåede en reduktion i prisen på 10%, så den svarede til 10 Lak. Samtidig mistede regeringen ikke ansigt, idet den stadig fik 1 million for De danske Besiddelser i Ostindien.

Men heller ikke dette tilbud kunne få Ellenborough til forhandlingsbordet og i sensommeren 1844 havde både P. Hansen og den danske regering mistet tålmodigheden. Den 18. august meddelte P. Hansen den engelske guvernør, at nu ønskede han et klart svar fra det engelske

kompani, enten måtte englænderne vise sig mere forhandlingsvenlige eller også måtte Danmark indlede underhandlinger med andre europæiske lande.

I Calcutta var der sket forandringer. Ellenborough – der var blevet fjernet fra sit embede af den engelske regering, fordi han under den engelske tilbagetrækning fra Afghanistan, imod ordre, havde ført tropperne over Kabul (en beslutning der havde kostet mange soldater livet), og fordi han »på en fornærmelig måde tilbagesendte en ham given ordre« – var blevet afløst af svogeren Hardinge. På grund af guvernørskiftet og den slet skjulte danske trussel, kom der nu endelig realitetsforhandlinger igang.

De sidste fem måneders forhandlinger

Allerede ti dage efter Hardinge havde modtaget det danske »ultimatum«, skrev han til P. Hansen, at han overfor kompagniets direktion ville anbefale kravet om 12½ Lak, og så snart P. Hansen sendte ham de danske betingelser, ville han sende sagen videre til endelig afgørelse i London. Hardinge så frem til en hurtig og positiv beslutning, da han vidste, at det engelske handelskompagni var interesseret i at få handelen afsluttet. Efter P. Hansen havde modtaget Hardinges brev, udarbejdede han et traktatudkast: den danske ostindienhandel skulle fortsat kunne opretholdes, Nicobarene skulle ikke indgå i handelen og det engelske kompagni skulle overtage de årlige afgifter til Rahajaen af Tranjore. Dette forslag sendte han 23. september 1844 til Calcutta og da P. Hansen siden 30. september 1841 havde haft fuldmagt, meddelte han i samme brev Hardinge, at han var parat til at underskrive en traktat på de nævnte betingelser. I et personligt brev til Hardinge – den 28. september – skrev P. Hansen, hvis der var ting i traktatudkastet Hardinge ville have nærmere oplysninger om, så opholdt han sig i den kommende uge »nær den botaniske have i Calcutta«, og dér kunne Hardinge finde ham. Det var særdeles vigtigt for P. Hansen at få traktaten færdig, da han havde fået skibslejlighed til Kina næste lørdag. Men – fortsatte P. Hansen – »jeg er også villig til at komme til samtale på Deres kontor, hvornår det ville behage Dem«.

Men trods P. Hansens hastværk og Hardinges løfter om en hurtig afgørelse, kom salgsforhandlingerne alligevel til at strække sig over endnu fem måneder – hvor der fandt mange forhandlinger sted mellem Hardinge og P. Hansen, og hvor deres mange traktatudkast vandrede frem og tilbage mellem de engelske guvernementer i Calcutta og Madras.

P. Hansen kom ikke til Kina i september måned, som han havde

planlagt, men måtte 17. november rapportere til København, at han stadig opholdt sig i Calcutta, hvor det gik uendelig langsomt med forhandlingerne, fordi »alle instanser skal høres før der kan træffes endelig beslutning«. Den 31. oktober skrev han igen et personligt brev til Hardinge, »jeg har efter opfordring gjort utallige udkast, og nu håber jeg, at det udkast jeg nu sender Dem, vil være tilfredsstillende. Men skulle der stadig være enkeltheder, der skal rettes, vil jeg stille mig til rådighed for samtaler, hvornår det ville være Dem passende«. Men heller ikke dette forslag fremtvang en endelig afgørelse, for fjorten dage senere – den 16. november – indberettede P. Hansen, at han havde håbet at kunne sende traktaten »med nærværende post«, men traktaten blev stadig forsinket af den engelske juridiske konsul i Calcutta.

P. Hansen forblev i Calcutta, hvor han ufortøvet fortsatte sit arbejde, for at få salgsforhandlingerne bragt til en ende. Den 19. februar kunne han meddele hjem, »endelig er traktaten snart i hus og vil blive sendt til Danmark fra Bombay i marts«. Tre dage senere – den 22. februar 1845 – blev den endelige traktat underskrevet i Calcutta af Hardinge og P. Hansen.

Traktaten af 22. februar 1845

Det engelske-ostindiske Handelskompagni skulle betale 1,250,000 Kompagnirupier (= 1,125,000 rigsdaler) for De danske Besiddelser på Indiens fastland. Og salgstraktaten indeholdt disse betingelser: alle kongelige bygninger og anden offentlig ejendom skulle medfølge uden særskilt erstatning. Den engelske regering skulle fritages for at betale pensioner og andre pekuniære forpligtelser, der havde sin baggrund i koloniernes forbindelse til Danmark. Men det engelske kompagni havde forpligtiget sig til, at alle sager – der ikke var afgjort ved dansk ret inden overtagelsen – skulle færdigbehandles efter dansk lov.

I traktaten havde englænderne ikke villet indrømme den danske handel særrettigheder. Men da alle europæiske nationer, uanset om de havde kolonier i Ostindien eller ej, havde samme rettigheder og svarede samme told i de engelske kolonihavne, ville afståelsen af kolonierne ikke skade den danske handel, »da det ikke er rimeligt at denne politik nogensinde ville blive forandret«.

Hvad angik Nicobarerne, så ville England ikke anerkende Danmarks højesteret over øerne, fordi det – ifølge englænderne – ville kræve en

tilbundsgående undersøgelse af de danske rettigheder til disse besiddelser. Men på den anden side ville den engelske guvernør ikke benægte den danske konges højhedsret over øerne og England »ville sikkert ikke lægge forhindringer i vejen for deres kolonisation«. Når England havde denne noget mærkelige holdning til Danmarks ret til Nicobarerne – hvor man ikke ville anerkende landets, men gerne kongens højesteret – hænger det sikkert sammen med Englands adkomst til dets egne kolonier, der vel heller ikke kunne tåle en »tilbundsgående« undersøgelse. Det havde heller ikke været P. Hansens opgave at få en engelsk anerkendelse af Danmarks højhedsret over Nicobarerne, men at bevare øerne for den danske trone, og det var lykkedes for ham. For traktaten omfattede kun »... de danske besiddelser på Indiens fastland« og derfor var det »overflødigt udtrykkeligt at anmelde, at Nicobarøerne ikke er overdragte...«. Og – sluttede P. Hansen – »der kan ingen misforståelser finde sted, siden traktaten er tydelig«.

Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet modtog P. Hansens indberetning 6. maj og tre dage senere godkendte kongen traktaten – Danmark havde solgt sine besiddelser på Indiens fastland til Det engelske-ostindiske Handelskompagni.

I Danmark var der tilfredshed med salget og med P. Hansens indsats. *Berlingske Tidende* skrev 17. maj, at Etatsråd Peder Hansen havde »afsluttet en for landet fordelagtig handel«, og på grund af hans dygtige administration kunne Danmark aflevere nogle smukke og velholdte kolonier. I det hele taget var det kendetegnende for både tidsskrifter og aviser, at de nu berømmede de solgte besiddelsers herligheder.

Nyt Archiv for Søværnenet: Frederiksnagore var uimodsagt den bedst byggede og bedst vedligeholdte koloni i Indien, hvor »stolte palladser spejlede sig i flodens blanke flade. Det var overhovedet vanskeligt at forestille sig noget mere grandøst og imponant i arkitektonisk virkning, end de danskes prægtige etableringer«.

Berlingske Tidende: Tranquebar havde måske ikke Frederiksnagores flotte palladser, men englænderne var imponerede over den »gode orden den danske administration havde i sine papirer, hvor velstående og tilfredse indbyggerne var, den gode orden og renlighed der herskede i byen, de fattiges forsørgelse, den danske retsplejes grundighed og retfærdighed, ...«.

Også i den danske regering herskede der tilfredshed med det opnåede resultat. Regeringen havde forlangt 1 million rigsdaler for de danske

besiddelser, men P. Hansen havde forhandlet sig til en pris, der var 125,000 rigsdaler højere. Den danske ostindien handel kunne fortsætte uden restriktioner og endelig for det tredje, Nicobarerne var stadig på danske hænder.

Peder Hansens Kinamission sommeren 1845

Da Kina for alvor blev åbnet for de vestlige handelsnationer i midten af det 19. århundrede, var Danmark mellem de første lande, der fik en handelstraktat med Riget i Midten. Allerede den 23. december 1843 – efter opiumskrigen (1840–42) og den engelsk-kinesiske underskrivelse af Nankingtraktaten (1842/43) – havde den danske regering beordret P. Hansen til Kina, for at forhandle en handelsaftale og indsætte konsulter, der kunne varetage de danske handelsinteresser.

Men salgsforhandlingerne med det engelske handelskompagni trak ud og først i sommeren 1845 kunne P. Hansen rejse til Kina. Og som gennemgangen vil vise, fik denne forsinkelse en positiv indflydelse på hans forhandlinger med de kinesiske myndigheder. For der gik kun otte dage fra P. Hansens første henvendelse til den kinesiske generalguvernør, Chi-ying, og guvernør Huang En-túng, til det danske ønske om handelstraktat og konsulter blev efterkommet. P. Hansens næste opgave var nu at finde og indsætte danske handelskonsulter.

Men inden gennemgangen af forhandlingerne med de kinesiske myndigheder og P. Hansens arbejde for at finde de rigtige mænd til konsulembederne, vil der allerførst være et kort rids af baggrunden for den danske regerings ønske om handelstraktat og konsulter, samt baggrunden for kinesernes hurtige svar på P. Hansens henvendelse.

Den danske baggrund

Den danske kinahandel havde rødder helt tilbage i det 17. århundrede, og fra Det asiatiske Kompagnis oprettelse 1732 og frem til krigen 1807, var der hvert år blevet sendt et eller to danske skibe til Kina. Men som tidligere nævnt havde krigen 1807–14 ødelagt den danske økonomi og handel, og først i slutningen af 1830-erne var landet på vej op af den økonomiske bølgedal – Nationalbanken kunne igen yde kreditter til handelshusene, valutaen var blevet stabiliseret og en voksende landbrugsproduktion og eksport betød en stærk stigende velstand i landet. Danmark var ikke længere et lille forarmet land.

Den stigende velstand havde skabt et øget forbrug af kolonialvarer og dette behov blev hovedsagelig dækket af de hamburgske købmænd, da

den danske oversøiske handel var gået næsten i stå efter krigen. Men i 1840 havde de danske købmænd igen fået selvtiliden og initiativet tilbage, og 16. marts sendte Grosserersocietetet et andragende til regeringen om statens støtte. For selv om man igen kunne få handelskreditter, måtte landets købmænd også have en 25% nedsættelse af indførselstolden, hvis Flensborg og København skulle kunne konkurrere med Hamburg.

I Danmark var den offentlige mening præget af de liberalistiske ideer og derfor skulle der komme til at gå to år, inden regeringen efterkom handelens ønske. Men den 14. april 1842 kom den første midlertidige remission (lettelse) på 25%. Denne beslutning blev modtaget med blandede følelser i Grosserersocietetet, da betingelserne for at opnå nedsættelsen var, at den halve ladning skulle bestå af danske produkter eller fabrikater. I Stænderforsamlingerne mente man, at den danske oversøiske handel var kommet ind i et så unaturligt forhold til andre virksomheder i ind- og udland, at man forstod regeringens støtteaktion, selv om man stadig mente, at handelen trivedes bedst i frihed.

Den første provisoriske plakat blev 27. marts 1844 afløst af en ny, der havde andre bestemmelser: kongen ønskede at fremme den danske handel med fremmede verdensdele og derfor skulle den direkte import begunstiges. Alle transatlantiske, afrikanske, ostindiske og kinesiske varer skulle herefter have en remission på 25% af såvel indførselstold som lastepenge. Men af hensyn til den hjemlige brændevinsproduktion, skulle lettelsen ikke gælde rom og arrak. For at opnå disse 25% skulle kolonialvarerne hjemføres direkte og skibene skulle – når de forlod Danmark – have »bestuvet idet mindste den halve læstedrægtighed med varer, indladet i toldpligtig havn i Kongeriget eller Hertugdømmerne«. Man havde med andre ord opgivet bestemmelsen fra 1842 – at den halve last skulle være danske varer – og købmændene kunne nu fylde deres skibe med tovværk, trælast, stenkul og manufakturvarer, der var indført fra østersølandene eller fra England.

Når den danske regering brød med frihandelstanken i 42 og 44, var den væsentligste grund – Hamburg. Hansastaden havde overtaget mere og mere af det danske marked og i regeringen frygtede man, at færdiggørelsen af jernbanen Altona-Kiel ville øge den danske afhængighed af byen og dermed yderligere formindske Flensborg og Københavns betydning. Det var derfor ikke regeringens mål med remissionen, at genskabe den florissante handelsperiode, men kun at genetablere en direkte dansk importhandel, der kunne mindske afhængigheden af Hamburg. Men en af betingelserne for at landet kunne opnå en vis grad af selvforsyning med kolonialvarer, var, at de danske købmænd kunne handle, når de kom frem til de

fremmede markeder. Derfor var det så magtpåliggende for regeringen, at P. Hansen i traktaten med det engelske handelskompagni fik sikret de danske handelsinteresser i Ostindien. Det var af samme grund han blev beordret til Kina, hvor opiumskrigen havde åbnet landet for de vestlige handelsnationer. For krigen var endt med en engelsk-kinesisk traktat, der gav England adgang til flere kinesiske havne og P. Hansen skulle undersøge hvordan og på hvilke betingelser Danmark kunne deltage i kinahandelen. Hvis det lykkedes for ham, at få oprettet en traktat med Kina, skulle han indsætte konsulter, der kunne varetage den danske handels interesser.

Den kinesiske baggrund

Opiumskrigen mellem England og Kina skyldtes især to ting: for det første de to landes forskellige opfattelse af handelens betydning. England anså den frie handel for en nødvendighed og en selvfølge, hvorimod Kina ikke betragtede den som en nationaløkonomisk nødvendighed og derfor ikke viste handelen nogen interesse. For det andet var Kantonfloden i 1830-erne overfyldt med opiumskøbmænd, der alle var efter hurtig profit. Både det engelske handelskompagni og de kinesiske myndigheder havde totalt mistet kontrollen over den illegale handel. For Kina betød smuglerhandelen, at landets »sølv uundgåelig forsvandt ud af riget med samme hastighed som opiumet kom ind i landet«. Derfor kom Kinas nyudnævnte højkommissær, Lin Tse-hsü 10. marts 1838 til Kanton med den vanskelige opgave – at løse opiumsproblemet.

Lin handlede hurtigt og radikalt. Den 18. marts forlangte han købmændenes lagre af opium udleveret og destrueret, og samtidig spærrede han alle udlændinge inde i deres handelshuse, så de ikke kunne modtage nye opiumsforsyninger fra Indien. Da han fulgte disse skridt op med et forbud mod al fremtidig import af opium, anså Lin sin opgave for løst. Men Lin havde ikke løst opiumsproblemet, for den engelske regering ville/kunne ikke godtage den kinesiske indblanding i den frie handel og i juni måned 1840 sendte England krigsskibe til Kina.

Den engelske flåde var den kinesiske langt overlegen og efter ganske få krigshandlinger blev der 29. august 1842 underskrevet en traktat i Nanking. Traktaten gav England mange fordele: de kunne frit handle og indsætte konsulter i havnebyerne Amoy, Foochow, Shanghai og Hongkong. I disse byer mistede kineserne retten til at retsforfølge de engelske købmænd, fordi de nu var underlagt engelsk jurisdiktion. Endelig måtte

Kina – der hidtil havde nægtet at anerkende engelske diplomater – give England diplomatiske rettigheder. Den 8. november året efter blev Nankingaftalen udvidet: England fik tilladelse til at udstationere kanonbåde i de før nævnte havne. Hongkong – der havde en god dybvandshavn, hvor skibene kunne ligge i læ for tyfonerne, og som kunne blive en vigtig flådebase – blev engelsk kronkoloni. Den supplerende traktat havde denne ikke uvæsentlige tilføjelse – hvis andre nationer skulle opnå bedre betingelser, så skulle disse bestemmelser automatisk også gælde for England.

Det skal dog retfærdigvis tilføjes, at der ikke var tale om et rent engelsk diktat, men snarere om et engelsk-kinesisk kompromis, der tog hensyn til begge nationers værdinormer og institutioner. I øvrigt havde begge lande fordel af overenskomsten, fordi den gav den engelske guvernør og de kinesiske embedsmænd muligheden for at bringe smuglerhandelen under kontrol.

Nankingtraktaten blev modellen for Kinas fremtidige aftaler med vesten. Første gang for traktaten med Amerika og Frankrig i 1844 – de to lande havde før og under opiumskrigen holdt en meget lav profil og fik nu »gratis« de privilegier England havde måttet kæmpe for at opnå – og året efter for den danske aftale med Kina. Den engelsk-kinesiske traktat er altså forklaringen på, hvorfor Danmark overhovedet kunne afslutte en handelsaftale med Kina, men der mangler stadig forklaring på, hvorfor der kun gik otte dage, fra P. Hansens første henvendelse til de kinesiske myndigheder, til han stod med traktaten i hånden. For at få svar på dette spørgsmål er det nødvendigt at undersøge to ting: nogle af det engelske handelskompagnis, *Jardine, Matheson & Co.*, aktiviteter før, under og efter opiumskrigen, samt forholdet mellem den engelske guvernør og de kinesiske myndigheder.

Jardine, Matheson & Co. var det største og førende engelske handelskompagni i Hongkong. Dets daglige leder, James Matheson, havde siden 1820 været konsul for de danske købmænd i Frederiksnagore og Tranquebar – en stilling han havde udnyttet til sin egen fordel. For indtil 1834, da det store engelske handelskompagni E.I.C. mistede sit monopol på kinahandelen, havde Mathesons konsulembede gjort det muligt for ham at undgå E.I.C.'s kontrol ved at bruge danske flag på sine skibe. Under den engelske blokade af Kina i 1839 var fragtraterne steget fra 6 til 24 \$ per ton. En stigning, der – ifølge det amerikanske *Russel & Co.*'s beregninger – betød, at to rejser til Kanton kunne betale et mellemstort handelsskib. Mathesons firma måtte naturligvis også have andel i denne

givtige fragtsejlad, og igen skiftede nogle af hans skibe deres engelske flag ud med det danske og deres engelske navne med danske. Opiumskrigen betød en midlertidig afbrydelse af den engelske kinahandel, men ikke for Matheson, der fortsatte handelen ved hjælp af »danske« skibe. Efter Nankingtraktaten 1842/43 fortsatte den illegale handel udenfor traktathavnene og selv om den engelske guvernør og de kinesiske autoriteter havde den stiltiende aftale med de to store handelshuse i Hongkong, *Dent & Co.* og *Jardine, Matheson & Co.*, at man ville tolerere en opiumshandel indenfor visse grænser, fortsatte de begge opiumsmugleriet. Denne handel var ganske enkelt så lukrativ, at de to Hongkonghuse havde to flåder, en for import af opium og en for eksport af te og silke. Og Matheson supplerede disse i forvejen store fortjenester ved at deltage i opiumsmugleriet på Kantonfloden med skibe under dansk flag.

Om James Mathesons manipulationer med danske flag, navne og skibspapirer ved man fra P. Hansens indberetninger: at der 24. november 1839 ved Kanton var set tre engelske skibe, der førte dansk flag. I maj samme år havde de kinesiske myndigheder i Kanton set to engelske skibe med danske navne, *Den Danske Konge* og *Norden*, og P. Hansen mente, at skibenes danske papirer var udstedt af Matheson. I august indløb en rapport fra den danske generalguvernør i Manila, at de engelske skibe *Vansittart*, *Trinidad* og *General Wood* sejlede under dansk flag og navnene *Den Danske Konge*, *Norden* og *Syden*. Igen i september 1841 havde to engelske skibe anløbet Manila under dansk flag og med danske navne, samt med danske skibspapirer udfærdiget af Matheson. Endelig måtte Matheson i sommeren 1841 beskikke havnemyndighederne i Whampoa, for at få *Esperance* fri, fordi den førte dansk flag og havde danske skibspapirer.

På grund af den danske ostindienhandels tilbagegang, havde konsulembetet ikke givet Matheson det store arbejde, men det havde givet ham chancen for at omgå E.I.C.'s monopol, den engelske blokade og følgerne af Nankingtraktaten – og disse muligheder havde han forstået at udnytte til det yderste.

Efter underskrivelsen af Nankingaftalen kunne alle de vestlige nationer, der hidtil havde handlet på Kina, deltage i handelen på lige fod med England. Samtidig betød traktaterne, at de engelske myndigheder for første gang fik muligheden for at kontrollere de engelske købmænds aktiviteter. Men det skulle vise sig, at netop disse to bestemmelser skulle komme til at volde de engelske embedsmænd besvær. For England optrådte i den første tid efter indgåelsen af aftalerne, som garant for de

lande, der ikke selv havde traktat eller konsulater i Kina. Men i længden var denne ordning ikke holdbar, fordi England på den ene side blev gjort ansvarlig for disse nationers handlinger og fordi den engelske guvernør på den anden side ikke kunne retsforfølge eller foretage legale sanktioner mod disse landes købmænd.

Som et eksempel kan nævnes det danske skib *Dansborg*, der i maj 1844 blev opbragt i Amoy's havn. *Dansborg* havde tilladelse til at laste 20 kasser te, men de kinesiske toldere havde fundet ikke mindre end 678 kasser i skibets lastrum. De kinesiske myndigheder bad nu den engelske guvernør være behjælpelig med at konfiskere skibets ulovlige last, men guvernøren nægtede at deltage, fordi England ikke kunne gøres ansvarlig for andre nationers skibe. Men inden de engelske og kinesiske myndigheder havde diskuteret færdigt, var *Dansborg* ganske stille listet ud af Amoy's havn og var sejlet bort.

Denne episode viser den engelske magtesløshed overfor andre landes købmænd og hvor belastende det var for England, at være det eneste land, der havde traktat med Kina. Det blev også hurtigt klart for englænderne, at retten til at udøve myndighed, ikke var lig med kontrollen over den engelske kinahandel, fordi de engelske købmænd stadig brugte andre landes skibe, flag, navne eller skibspapirer.

De nye engelske beføjelser havde ikke, som man havde håbet, standset den illegale handel på Kantonfloden. I foråret 1845 havde opiums-smugleriet taget et sådant omfang, at Chi-ying – der var generalguvernør for provinserne Kwangsi og Kwangtung, samt ansvarlig for det kinesiske politi i traktathavnene – havde klaget til den engelske konsul i Kanton. Den kinesiske klage blev videresendt til guvernementet i Hongkong, hvor den bragte guvernør David i et dilemma – for standsede han den illegale engelske handel, ville den bare blive overtaget af andre nationer. Derfor skrev David 26. april til Chi-ying, at de kinesiske myndigheder måtte være opmærksomme på to ting: for det første var det ikke kun engelske skibe, der var involveret i smugleriet, men også portugisiske, svenske og danske skibe. For det andet havde Kina selv et ansvar for den ukontrollerede handel på Kantonfloden, fordi man ikke gjorde noget effektivt, men nøjedes med tomme trusler. Chi-ying svarede tilbage, at Kina rent faktisk gjorde meget for at forhindre den illegale handel, idet man havde bortvist et dansk og et svensk skib, og de kinesiske »warjunks« havde ordre til at gribe ind overfor alle udenlandske smuglerskibe. Davids svar på Chi-ying's note var:

at de nationer, der deltog i smuglerhandelen, »ikke havde afsluttet nogen traktat med Kina eller var underlagt nogen konsul. Det var nødvendigt at også de var forpligtiget til at adlyde loven, så de ikke tog sig fordele ved at kunne unddrage sig afgifter og told. Hvis kun britiske skibe var tvunget af deres konsulter til at overholde traktaten, medens andre nationers fartøjer monopoliserede smuglerhandelen, så var det en uretfærdig og ulige situation, som ikke kunne vare ved«.

Ret meget tydeligere kan det vist ikke siges.

Efter udvekslingen af disse noter mellem David og Chi-ying blev det i slutningen af juni måned bestemt; alle skibe skulle registreres ved ankomsten til Kanton og de lande, der ikke havde konsulter i Kina, skulle lade sig registrere enten gennem andre nationers konsulter eller direkte hos de kinesiske myndigheder. Når England og Kina kunne blive enige om denne registrering af alle skibe, skyldtes det deres fælles ønske om at standse den illegale handel. Kina ville gerne bremse sølvets vandring ud af riget og England så det voldsomme smugleri som en trussel, både mod deres egen som mod den frie legale handel. Det er i den illegale handel og i den engelske-kinesiske noteudveksling, man skal finde forklaringen på Kinas hurtige og positive svar på P. Hansens henvendelse i begyndelsen af juli måned 1845.

Den danske handels- og søfartsaftale med Kina

Handelsministeriet havde 23. december 1843 givet P. Hansen ordre og fuldmagt til at slutte en handelstraktat med Kina, samt til at indsætte konsulter »i de vigtigste havne i Det indiske Ocean og Det sydkinesiske Hav«. Men først en måned efter salgsforhandlingerne i Calcutta var afsluttet – og 1½ år efter Handelsministeriet havde pålagt ham at tage til Kina – kunne P. Hansen 26. marts rejse til Singapore. Den 9. april rapporterede han til København, at han nu var ankommen til Singapore og herfra ville han – over den portugisiske koloni Macao – fortsætte til Kanton, for at udføre det hverv der var blevet ham pålagt. Derimod ville han kun tage til Bali, hvis der viste sig en hurtig skibsforbindelse, for ellers kunne han ikke nå tilbage til Indien til ratdificationen af salgstraktaten med englænderne. Der var dog også en anden årsag – P. Hansen længtes efter sine børn, som han havde efterladt i Tranquebar, »og de har ikke set meget til mig i den sidste tid«. Da P. Hansen skrev dette, havde han ikke set sine børn i syv måneder, så hans længsel var forståelig. Men uanset om han kom til Bali eller ej, skulle han nok skaffe den danske regering oplysninger om øen, om den hollandske handel og om den danske

handelsmand Lange, der, ifølge den amerikanske konsul i Kanton, skulle være hollandsk handelsagent. Samtidig med denne indberetning havde P. Hansen også skrevet til David i Hongkong og bedt det engelske guvernement være ham behjælpelig under de kommende forhandlinger med Chi-ying. Guvernør David stillede tolken ved det engelske konsulat i Kanton, Mr. Meadows, og sekretæren ved guvernementet i Hongkong, Mr. Guty Loof, til P. Hansens rådighed. Begge disse herrer – rapporterede P. Hansen – »har med megen velvilje, såvel mundtlig som skriftlig, gået mig tilhånde som tolk og uden deres hjælp ville jeg ingen kommunikation med den kinesiske regering have haft«.

P. Hansen ankom til Macao 3. juni, og herfra tog han i slutningen af måneden til Kanton, hvor han den 28. sendte følgende brev til »his Excellency Keying, Imperial Commissioner for Foreign Affairs«:

»Jeg har den ære, at kunne meddele Hans Excellence, at jeg er blevet beordret til Kina af Hans Majestæt, Kongen af Danmark, for, så langt det står i min magt, at skabe grundlag for en fortsættelse af den handel, der tidligere har været mellem Kina og Danmark, og for at få kundskab til, og de nødvendige imformationer om, de i det kinesiske kejserrige eksisterende love og vedtægter, og for, i nogle af de kejserlige havne, der er åbne for udenlands handel, at indsætte konsulere, med det formål, at lede og føre tilsyn med den danske handel, og lette forbindelsen mellem Hans Majestæts undergivne og de af kejserriget indsatte autoriteter«.

og brevet sluttede,

»efter ankomsten til Kanton beder jeg Deres Excellence sende en embedsmand til mig, der kan give mig mundtlige oplysninger om sagen og forklare mig den bedste måde hvorpå handelen mellem Danmark og Kina kan gennemføres i fred og harmoni, og til begge nationers fordel«.

Chi-ying modtog brevet samme dag, som det var skrevet, og han efterkom straks P. Hansens sidstnævnte ønske. »Keying sendte to mandariner til mig, for at tale om sagen . . . og jeg havde vanskeligheder med at gøre dem begribelig, at der eksisterede et land, som kaldtes Danmark«. Under sine møder med Chi-ying's embedsmænd, havde P. Hansen fundet det uendeligt svært at forhandle med kineserne, ja man kunne »igrunden ligesågodt binde hænderne på sig selv«. »Forøvrigt har de kinesiske diplomater ikke udstrakte kundskaber i geografien, men tager det ikke så nøje med småting, og den ene nation er lige så god som den anden, skønt de har den største frygt for dem, der har den største forie (magt)«. P. Hansen fandt det forståeligt, at Kina ønskede »at behandle alle nationer lige«; for denne holdning er helt i »overenstemmelse såvel med kinesisk tilbøjelighed som med dennes politik«, og landet ville ikke »tilstå englænderne, som havde ydmyget nationalforfængeligheden, udelukkende fordele«.

Fig. 5. Peder Hansens modpart i forhandlingerne om en dansk-kinesisk handels- og søfartsaftale, den kejserlige kommissær i udenrigsanliggender, Chi-ying. (Museum of Fine Art, Boston).

Selv om P. Hansen fandt disse møder tunge og besværlige, lykkedes det for ham at skjule dette overfor de kinesiske embedsmænd, for de rapporterede til Chi-ying, »at de havde fundet ham (P. Hansen) meget vidende om handelsspørgsmål og personlig meget oprigtig (sic), det havde været en glæde at lære ham at kende«.

Allerede »24th. year, 5th. moon, 29th. day (= 3. juli 1845) forelå Chi-yings svar – Kina ville efterkomme det danske ønske om en traktat, da de kinesiske myndigheder gerne så;

»at alle nationer handel her følger samme lov. Vor store Kejser gør ingen forskel på høj og lav, af frygt for nogen fremmed skal komme til at lide skade . . . Vi giver Dem nu i hænde en afskrift af tariffene og handelsvedtægterne, som De må beholde, men når der er udnævnt konsulter, skal De overgive dokumenterne til dem, for at de kan udføre deres embedspligter i overensstemmelse med lovene . . . Dette svar er adresseret til den danske Guvernør Hansen. 3 afskrifter af handelsvedtægterne og et af tariffene medsendes dette brev«.

Denne meddelelse betød, at kun otte dage efter den første danske henvendelse til de kinesiske myndigheder, stod P. Hansen med traktaten i hånden. Og han var tilfreds med det opnåede resultat, fordi »standarttraktaten« gav Danmark retten til at handle på samme betingelser som »de, der er indeholdte i de mellem England og Kina afsluttede kontrakter«, og dermed »formoder jeg« – skrev P. Hansen i sin indberetning til Handelsministeriet i København – »at vore handelsrettigheder er tilstrækkelige sikrede«.

Når Danmark så hurtigt opnåede en aftale med Kina, havde det flere grunde, hvoraf den vigtigste uden tvivl var tidspunktet for den danske henvendelse. Som gennemgangen viste, var kontrollen over handelen på Kantonfloden løbet både de kinesiske og de engelske myndigheder af hænde. Så efter den engelske-kinesiske noteudveksling var England parat til at støtte, og Kina til at efterkomme, en dansk ansøgning om traktat med riget i midten. Men foruden det lykkelige valgte tidspunkt, var der endnu en vigtig årsag. I Chi-yings brev stod, »Deres ærede land har hidtil handlet med Kina . . .«, og denne sætning sammenholdt med de belgiske forhandlinger – der varede fra februar/marts til midten af juli måned 1845, fordi den kinesiske kejser ikke var bekendt med nogen tidligere belgisk handel på Kina – viser, at en ikke uvæsentlig årsag til det hurtige kinesiske svar på den danske anmodning – var Danmarks traditionelle kinahandel.

Det er også værd at bemærke, at P. Hansens og de belgiske forhandlinger med Kina afslørede de store kulturelle forskelle og den uvidenhed om

hinanden, der herskede i både vest og øst. De vestlige købmænd kunne ikke tale kinesisk, fordi det krævede »messinglunger, stålnerver, et jernhelbred, en Jobs tålmodighed og et liv så langt som Metusalems«. På den anden side kunne ingen i Kina finde rundt i de europæiske lande, fordi disse små europæiske stammer alle lignede hinanden i tale og påklædning. Og samtidigt betragtede kineserne vesterlændingene som rå barbarer, uden moralsk eller intellektuel dannelse. De var overraskede når de hørte, at købmændene havde efternavne og kendte begreber som fader og moder, søster og broder, fordi de troede, at europæerne levede »som en flok kvæg«.

Indsættelsen af konsuler

Den danske regering havde givet P. Hansen tre opgaver i Kina – han skulle sikre den danske kinahandel gennem oprettelsen af en traktat og han skulle indsætte danske konsuler. Endelig skulle han se nærmere på Mathesons position og på hans aktiviteter som dansk konsul, og faldt denne undersøgelse ikke ud til hans fordel, havde P. Hansen fuldmagt til at afskedige James Matheson.

Som gennemgangen viste var P. Hansen dårligt kommet til Kina, før »handels- og skibsfartsaftalen« var i hus og hermed retten til at indsætte danske handelskonsuler i traktathavnene. Hans næste opgave blev nu at finde de rigtige mænd til disse embeder, samt undersøgelsen af Matheson.

Derfor tog han til Hongkong, hvor det store handelshus, *Jardine, Matheson & Co.*, havde sit hovedkvarter. Her var den daglige ledelse overtaget af Donald Matheson – en fætter til James Matheson, der nu var medlem af det engelske parlament.

P. Hansen havde ikke opholdt sig længe i Hongkong inden han besluttede, at Donald Matheson skulle være dansk konsul i den vigtige havneby Kanton. For i virkeligheden havde P. Hansen valget mellem nogle få danske – der var helt uden erfaring og hvis eneste fortrin var, at de var danske – og nogle »udenlandske undersåtter«, der var mænd af »langt større vægt og indflydelse«. Derfor havde han fundet det rigtigt, »at lade kvalitet og ikke nationalitet afgøre sagen«. Ud fra disse kriterier var Matheson et naturligt valg – han havde en stor viden om det kinesiske marked, samt gode forbindelser til både den engelske regering og til de kinesiske myndigheder. Endvidere var han leder »af et af de største handelshuse i verden (og) hans rigdom og forbindelser gav ham en overordentlig indflydelse«. Det havde altså ikke fået nogen betydning for

P. Hansens valg, at Mathesons firma havde skufferne fulde af danske flag og skibspapirer, måske fordi han mente, at Matheson ville gøre meget for den danske handel, for at bevare de muligheder det danske konsulembede gav ham.

Rygterne om Mathesons udnævnelse vakte røre i Hongkong, hvor de store engelske handelshuse frygtede, at embedet ville give ham for megen magt og for mange fordele. Købmændene bad David forhindre at han fik denne stilling, for »Hr. Matheson, som dansk konsul, med rådighed over et antal danske skibe, ville helt sikkert blive en u håndterlig affære . . . (og) vil øge den store, selvtilstrækkelige og selvstændige opiumskøbmands dispositioner, der allerede er ødelæggende for loven og autoriteterne i dette land«. David var vel godt klar over, at denne henvendelse var dikteret af simpel brødnid, men på den anden side kunne udnævnelsen også blive en trussel mod de engelske myndigheders autoritet, da »Hr. Matheson, som dansk konsul, kunne betragte sig selv som sideordnet med den engelske konsul MacGregor (i Kanton)«. Derfor tilbød David først P. Hansen en »Hr. MacAlexander Gregor«, men P. Hansen afslog tilbudet, for nok var MacAlexander »en meget respektabel ung mand, men han havde aldeles igen forretninger (og kunne derfor) ikke være vor handel til nogen nytte«. Derpå foreslog David, at P. Hansen – i stedet for en privat person – indsatte den officielle engelske guvernør som dansk konsul og David kunne love, at London ville konfirmere en sådan udnævnelse. Igen svarede P. Hansen nej, for han var nemlig ikke i tvivl om, at modstanden udelukkende skyldtes brødnid, »jeg gør ingen uret når jeg påstår, at havde jeg valgt en af de små og ubetydelig købmænd, så havde der ingen modstand været«. Og – fortsatte han sin indberetning om den engelske modstand – »med hensyn til mulig misbrug med (dækning/brugen?) af engelske konsuler, f.ex. opium under fremmed flag vil sagen ikke blive meget bedre med ansættelse af danske undersåtter som konsuler«. For skulle man »forhindre misbrug af det danske flag, så ville det kræve ansættelse af så mange mænd, at den danske handel ikke ville kunne dække udgifterne hertil«.

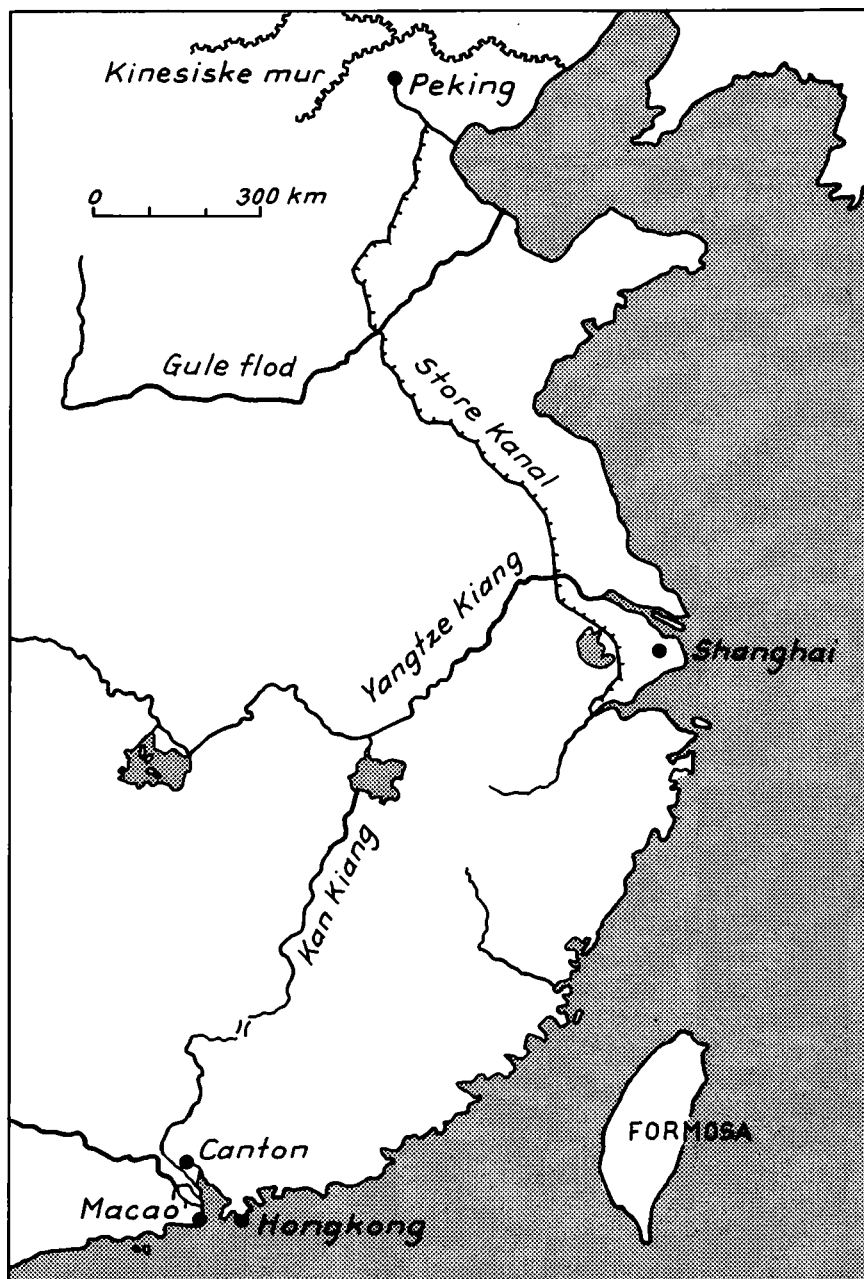
Resultatet af forhandlingerne blev, at David »meget venligt« gav tilladelse til »at indsætte englændere – hvor ingen danske var«. Den 28. august kunne P. Hansen meddele den engelske guvernør, at Donald Mathson var udnævnt til dansk konsul i Kanton. Trods aftalen med P. Hansen klagede David alligevel til London over Mathesons udnævnelse. Men da både det danske Handelsministerium og den indflydelsesrige engelske politiker Lord Aberdeen støttede Mathesons indsættelse, fik David 25. juni 1846 dette svar fra den engelske regering, »Donald

Mathson kunne fortsat beklæde det danske konsulembede i Kanton«. Først da opgav David sin modstand.

Under sit ophold i Hongkong havde P. Hansen mødt Nicolai Duus og John Burd. Duus, der tidligere havde »faret som styrmand for Burd«, havde i de seneste år boet i Hongkong, hvor han havde gjort forretninger som agent. »Han var en virksom mand, der havde arbejdet sig frem i verden og havde forstået at skaffe sig venner«. Burd drev udelukkende rishandel fra Bali, hans forretninger var »ikke ubetydelige, men gode«, og han brugte danske skibe i fragtfarten mellem Bali og Kina. Og det »må anføres til hans ros, at han tager sig venligt af de danske sømænd, som omstændighederne fører til Kina og de finder i hans hus gæstfri modtagelse«. Det var med andre ord to mænd efter P. Hansens hjerte – de havde vist deres talent for handel og deres evne til at skaffe sig venner. Derfor blev Burd den 28. august dansk konsul i Hongkong og den 30. august Duus i Shanghai.

Efter P. Hansen havde indsat de to konsulere, rejste han første september fra Hongkong til Singapore. Her havde han samtaler med Georg Gordon Nicol, »der er medejer af firmaet *Hamilton, Gry & Co.*«. Da samtalerne viste, at Nicol både havde store »personlige egenskaber« og forretninger, blev han den 7. september dansk konsul »i og for øen Singapore i Mallacastrædet«. Fra Singapore tog P. Hansen til Manila på Filippinerne, hvor han udnævnte Wolff, fordi han »berømmes af både udlændinge og af landsmænd«. Den 19. september var P. Hansen med dampskibet *Lady Mary Wood* nået frem til Point de Galle på Ceylon. Herfra fortsatte han rejsen til Indien, hvor han i Pondicéry – den vigtigste by på Koromandelkysten – beskikkede De Colaus, en franskmænd P. Hansen kendte godt, fordi De Colaus i mange år havde været købmand i Tranquebar.

Endelig første oktober 1845 var P. Hansen tilbage i Tranquebar, hans månedlange »odyssé« i Det sydkinesiske Hav var endt. Og 20. september kunne han indberette til København, at der var indsat danske konsulere i Kanton, Singapore, Shanghai, Hongkong, Manila og Pondicéry. Men han havde ikke oprettet konsultater i havnene Foo-chou-foo, Amoy, Ninpo eller på Macao, fordi disse pladser ikke hidtil havde »frembudt udsigter for nogen europæisk nation«, og fordi der kun var »få danske skibe, der anløber disse havne«. Med hensyn til Bali, ville han foreslå Lange, »forudsat han ville afsige sig agentskabet for hollænderne«, men det mente P. Hansen nu nok han ville, da dette embede bragte Lange »i misforhold til de indfødte Rahajaer«. Samtidig ville P. Hansen gøre

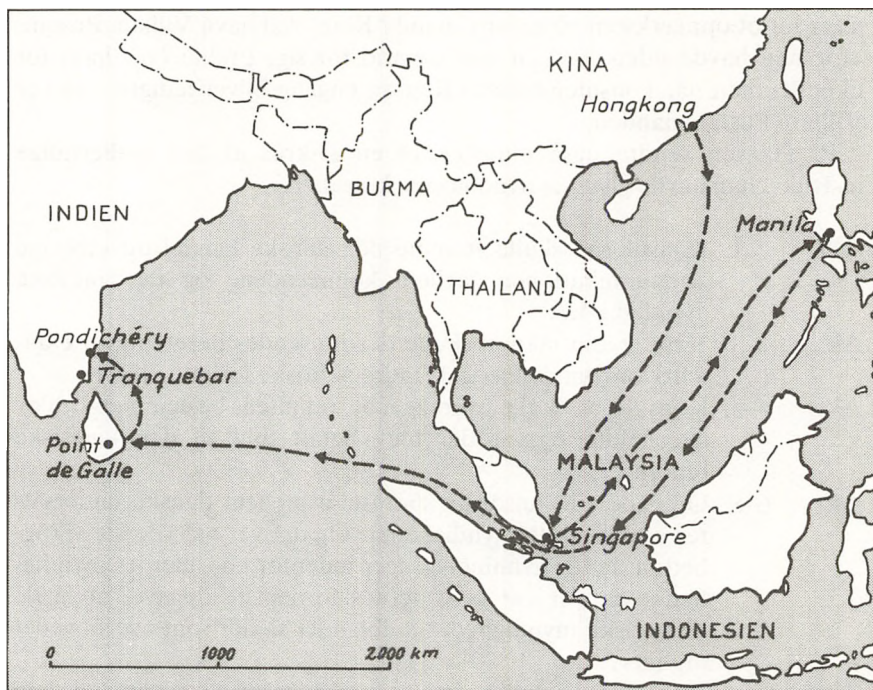
Kort II. Danske traktathavne i Kina.

ministeriet opmærksom på en ung mand i Kina, ved navn Villiam Pustan, »for han havde uden tvivl en stor fremtid for sig. Endnu (var han) for ukendt, men når konsulembedet i Kanton engang bliver ledigt« – så var Villiam Pustan manden.

P. Hansen sendte også ministereiet en afskrift af den midlertidige instruks, han havde givet de nyudnævnte konsulere:

- Akt. 1. Konsulerne skulle fremme den danske handel og varetage kommunikationen mellem købmændene og de kinesiske myndigheder.
- Akt. 2–3. Hver tredje måned skulle der indsendes beretning til Danmark om handelen og de indre politiske forhold i Kina.
- Akt. 4–5. Konsulerne skulle overvåge, at traktatens bestemmelser blev overholdte og, at der blev betalt told til den kinesiske regering.
- Akt. 6–8. Omhandlede juridiske spørgsmål mellem danske undersåtter og kinesiske myndigheder. Og det var »af yderste vigtighed, at holde kriminelle sager indenfor konsulernes myndighed«, da det var konsulernes fornemste opgave, at få de »kinesiske myndigheder indblandet så lidt som overhovedet muligt«.
- Akt. 9–10. Konsulerne skulle efterse skibspapirerne, samt udstede søpapirer. (konsulernes myndighed til at udstede skibspapirer var begrænset, »men så længe det er tilladt danske at købe fremmede skibe og bringe dem under dansk flag, er det umuligt at forbyde konsulerne denne nødvendige rettighed«).
- Akt. 11–14. Omhandlede administrationen, skibsforlis og dansk ejendom.

P. Hansen havde ikke brugt Fr. VII's udkast til fælles instruks for alle danske konsulere, fordi det ifølge P. Hansen indeholdt for »ringe magt« til konsulere. Som baggrund for de beføjelser, han havde givet konsulere, skrev han til ministeriet: »det har medført nogen vanskelighed at bestemme konsulernes myndighed, da den kinesiske regering med ovennævnte traktater (med England, Frankrig, Amerika og Danmark) har frakendt sig al juridiktion over fremmede undersåtter, med mindre de antræffes hvor handelen er forbudt«. Dette ville i praksis sige, at konsulere ikke alene skulle udøve retfærdighed for/over de undersåtter af den regering de repræsenterede, men de skulle også håndhæve den

Kort III. Peder Hansens »Odysé« i Det sydkinesiske Hav fra den 1. september til den 1. oktober 1845. Peder Hansen rejste fra Hongkong den 1. september – fra Singapore 7. september – fra Manila på Filippinerne (?) – ankomst til Point de Galle på Ceylon 19. september – den franske koloniby Pontechéry (?) – ankomst til Tranquebar den 1. oktober .

kinesiske regerings love (fx. at de kinesiske toldbestemmelser blev overholdt og, at der blev erlagt de rigtige vederlag til den kinesiske regering). Endelig skulle konsulerne forebygge, »at de kinesiske under-såtter ikke bliver forurettede af danske«, derfor havde P. Hansen givet konsulerne en bemyndigelse, der svarede til de ansvar deres embeder gav dem. »Men konsulernes autoritet var ikke stor, før den anerkendes af den danske regering«, derfor var det »tjenlig, om chefen for korvetten *Galathea* (Steen Bille), . . . blev akkrediteret til den kinesiske regering på sådan måde, at han i fornødent fald kunne legitimere sig som diplomatisk agent for den danske regering«.

Og igen, efter en måneds forhandlinger i Kina og en måneds rundrejse i Det sydkinesiske Hav, var P. Hansens kinamission endt. Der var oprettet en traktat med Kina og indsat danske konsulere – betingelserne for en fortsat dansk ostindienhandel var sikret. Meddelelsen om oprettelsen af traktaten med Kina blev da også mødt med glæde og forventning i København. For skønt det kun var regeringens plan, at kinahandelen skulle dække det danske hjemmemarked, så var det Stænderforamlingernes håb, at man kun kunne genskabe den florissante handelsperiode. Stænderforsamlingernes håb blev ikke opfyldt. Men efter nogle år fik traktaten stor betydning for den danske skibsfart. Idet de danske skibe blev etablerede i det asiatiske fragtmarked, og efter 1864 var Danmark det europæiske land, efter England og Tyskland, der sendte flest skibe til Kina.

Nicobarerne

Da P. Hansen første oktober 1845 vendte tilbage til Tranquebar, havde englænderne endnu ikke overtaget de danske besiddelser. Men i slutningen af måneden kunne guvernøren i Madras meddele, at den engelske overtagelse ville finde sted i begyndelsen af næste måned. Den 5. november ankom de to nyudnævnte kommissærer, Montgomery og Lewis. Om eftermiddagen to dage senere blev det danske flag strøget, det engelske hejst og de danske vagtposter afløst af engelske. Samtidig blev det »bekendtgjort på alle passende steder«, at de indfødte var løst fra den danske konge og nu skulle vise lydighed imod det engelske guvernement.

Selv om besiddelserne nu var overdraget til englænderne, skulle der gå fem måneder før P. Hansen kunne forlange Tranquebar og yderligere to og et halvt år, inden han for sidste gang havde beskæftiget sig med de danske kolonier i Ostindien og grunden var – Nicobarerne.

Baggrunden for P. Hansens forlængede ophold i Tranquebar var den, at man i København – i sommeren 1845 – havde udrustet ekspeditionsskibet *Galathea*, der under Steen Billes ledelse skulle på en jordomsejling. På denne rejse skulle *Galathea* også anløbe Nicobarerne for at undersøge, om øerne kunne få nogen betydning for den danske handel. Til vurderingen af denne undersøgelses resultater ville Bille gerne have P. Hansens hjælp.

Når der skulle gå to og et halvt år, før P. Hansen for sidste gang beskæftigede sig med kolonierne i Ostindien, så skyldtes det, at den danske regering i begyndelsen af 1848 sendte ham til London, hvor han skulle forsøge at sælge Nicobarerne til England.

Men inden gennemgangen af Billes og P. Hansens møde, deres fælles indberetning om undersøgelsens resultater, det sidste mislykkede koloniseringsforsøg, samt salgsforhandlingerne i London, vil der være en beskrivelse af de mange forudgående danske bosættelsesforsøg på Nicobarerne.

De første danske koloniseringsforsøg

Siden 1700-tallets begyndelse havde Nicobarerne været kendte af de danske ostindienfarere, fordi de ofte havde søgt tilflugt mellem øerne, når orkanerne rasede i Det bengalske Hav. Senere – når skibene anløb

Tranquebar – kunne sømændene fortælle om øernes gode naturhavne og store frugtbarhed. I Tranquebar lyttede man opmærksomt til disse beretninger, for bomuldspriserne var stigende og koloniens mulighed for at udvide landbrugsarealet begrænset. Derfor foreslog guvernementet i Tranquebar Det asiatiske Kompagni, at man annekterede Nicobarerne inden andre europæiske lande gjorde sig til herre over øerne. Den danske konge gav sin tilslutning til planen den 12. november 1754 og i Tranquebar gik man straks igang med at forberede det danske koloniseringsforsøg. Man da man ikke var interesseret i, at andre kolonimagter skulle få kendskab til de danske planer, udrustede man i al hemmelighed to skibe, der skulle føre de første 83 mand til Nicobarerne.

To år efter Fr. V's godkendelse ankrede den danske ekspedition op på nordsiden af Stor-Nicobar. Den 1. januar 1756 blev det danske flag hejst og kanonsalutter affyret – den første danske koloni *Ny Danmark* var indviet. Samtidig havde de indfødte – der havde fået rigeligt med brændevin – med glæde afgivet deres land, og Nicobarerne fik navneforandring til *Frederiksoerne*.

Nu skulle det vise sig om de store forhåbninger kunne holde. Begyndelsen var lovende og den første rapport optimistisk. Den indfødte befolkning var fredelige mennesker, der ikke lagde hindringer i vejen for det danske eksperiment og kolonien ville i løbet af kort tid kunne ernære 1000 mennesker. Men inden man havde fået ryddet det første stykke skov, blev kolonisterne ramt af nicobarfeberen og i begyndelsen af marts måned var der kun seks mand, der ikke var ramt af »feber og blodgang«. Derfor måtte de store planer – om oprettelse af et skibsværft og plantningen af sukker, peber, kaffe og bomuld – opgives. I Tranquebar ville man fortsætte koloniseringsforløbet og guvernementet sendte nyt mandskab til Nicobarerne, men med samme negative resultat – først de opmuntrende indberetninger, derefter feberen. I slutningen af 1757 var der kun fire danske i live og da man endelig opgav *Ny Danmark* to år senere, var der kun en dansker tilbage. Og han var så syg og afkræftet, at han var »som et vandrende skelet, som en genganger, der bragte bud fra de døde rige«.

Trods de store omkostninger i penge og menneskeliv ville Asiatick Kompagni ikke opgive højhedsretten over øerne og i 1768 blev de »märiske brødre« presset til at foretage et nyt forsøg. Denne gang så det ud til det skulle lykkes. Brødrene havde fremgang og det skyldtes at herrnhutterne var »eksperter«, der havde missioneret og koloniseret på de mest utilgængelige steder på jorden og fordi de levede fornuftigt »toldede« feberen ikke så hårdt blandt dem.

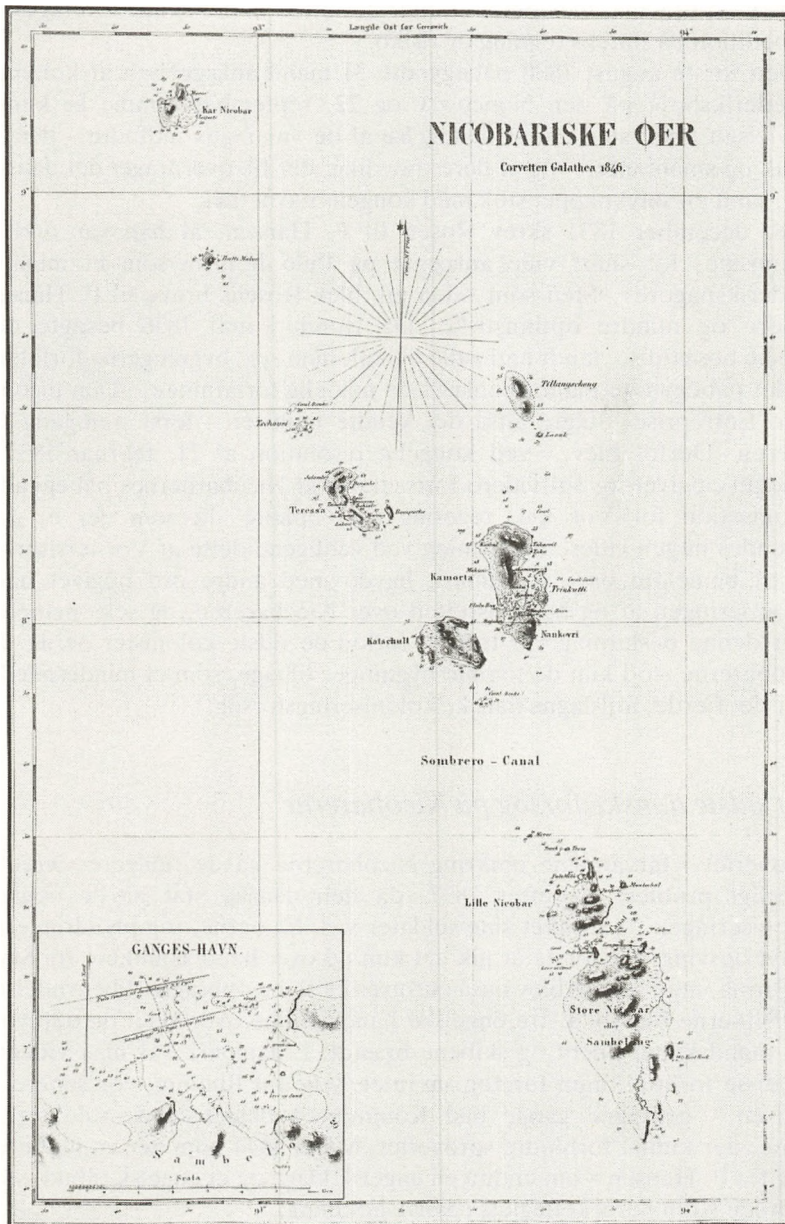
Derfor besluttede man i Tranquebar, at sende 26 mand til Nicobarerne, så koloniseringen kunne komme igang for alvor. Men fire år efter herrnhutterne var sendt til øerne, måtte kompagniet opgive sit koloniseringsforsøg, fordi feberen igen havde tyndet voldsomt ud i antallet af kolonister. Men Det asiatiske Kompagni ville stadig ikke opgive retten til Nicobarerne og tilbød brødrene, at kompagniet ville opretholde en skibsforbindelse til Tranquebar, der skulle forsyne dem med varer, hvis herrnhutterne ville fortsætte opdyrkningen af jord og sjæle under det danske flag.

Efter staten i 1777 havde overtaget Asiatisk Kompagnis besiddelser i Ostindien, skulle der foretages endnu et forsøg. Der blev lovet gratis grund og økonomisk hjælp til etableringen, samt et års skattefrihed til alle, der ville slå sig ned på de nicobariske øer. Men skønt staten hvert år brugte 5000 rigsdaler, måtte dette tredje forsøg opgives 1787 og grunden var den trivielle – nicobarfeberen.

Selv om både herrnhutterne, guvernementet i Tranquebar og kolonisterne havde mistet lysten til at fortsætte, ville regeringen bevare øerne under dansk flag. I august måned 1787 blev der sendt to befalingsmænd og syv menige til Nicobarerne, hvor de – foruden at hejse flaget og affyre kanonerne på kongens fødselsdag – skulle bogføre alle ankomne og forbisejlende skibe.

Under den dansk-engliske krig besatte englænderne ikke Nicobarerne, men nøjedes med at sende et skib til øerne, der skulle bringe de to soldater, der stadig var i live, til Tranquebar. Godt tyve års trøstesløs vagttjeneste var til ende, og selv om England i 1816 anerkendte Danmarks ret til øerne, blev der ikke sendt et nyt hold soldater til Nicobarerne, fordi man ganske enkelt manglede mandskab i Tranquebar.

Efter krigen var den engelske dominans for alvor slået igennem i Indien og derfor vakte det stor interesse i Tranquebar, da den danskfødte missionær, D. Rosen, der gennem tyve år havde arbejdet for den engelske mission i Indien, i 1828 fremlagde en velgennemarbejdet plan for et nyt koloniseringsforsøg. Bosættelsen skulle finansieres gennem et statslån og hvis de europæiske kolonister ikke skulle sætte liv og helbred til, måtte de ikke opholde sig på Nicobarerne om natten, men skulle sove ombord på et skib. Dette skib skulle samtidig tage sig af øernes forsvar og – fortsatte Rosen – et 60–70 engelsk tons stort dampskib ville være passende. Da man både i Tranquebar og i København mente, at en dansk havn på Nicobarerne måtte kunne skabe et »dansk Singapore«, fordi øerne lå på

Kort IV. Nicobarerne (S. Bille. Corvetten Galatheas Reise omkring Jorden).

skibsrueten til Kina, blev det året efter besluttet, at der skulle foretages en ekspedition på statens regning og risiko.

Den første august 1830 påbegyndte 31 mand anlæggelsen af kolonien »Frederikshøj« på øen Noncowry og 22. september samme år kunne indvielsen finde sted under deltagelse af de »menige« indfødte – der fik tobak og småmønter – og af deres høvding, der fik overdraget det danske flag, samt en sølvknappet stok med kongens navnetræk.

28. december 1831 skrev Rosen til P. Hansen, at han var fuld af optimisme, for snart ville anlægget på Pulo fremstå som et minatur Frederiksnagore«. Men som tiden gik blev Rosens breve til P. Hansen mindre og mindre optimistiske. Da Borch i maj 1836 besøgte den danske bosættelse, fandt han »alle på kolonien syge, bygningerne forfaldne og det påbegyndte plantageanlæg i en mådelig forfatning«. »Den nicobariske Entreprise« fulgte altså det kendte mønster – først fremgang, så feber. Derfor blev – ved kongelig resolution af 21. februar 1837 – forsøget opgivet og »al videre fortsættelse af Nicobarøernes påbegyndte kolonisation for Vor kgl. regering skal ophøre, ligesom der ej skal anvendes nogen videre bekostning ved vedligeholdelse af Vor territorialret til bemeldte øer«. Danmark havde med andre ord opgivet både koloniseringen af og højhedsretten over Nicobarerne, og seks måneder efter denne beslutning var truffet, forlod de sidste kolonister øerne. På Nicobarerne stod kun de tomme bygninger tilbage, som et mindesmærke over det fjerde, fejlslagne danske koloniseringsforsøg.

Det sidste danske forsøg på Nicobarerne

Sørøveriet i farvandene omkring Nicobarerne havde tidligere været et alvorligt problem og efter 1837, da den danske stat havde opgivet koloniseringen og trukket sine soldater væk fra øerne, tog plyndringerne et nyt opsving. De første år gik det kun ud over handelsjunkere fra Siam og Birma, men senere blev også europæiske skibe opbragte. I begyndelsen af 1840-erne blev bl.a. tre engelske handelsskibe overfaldet og udplyndret, mandskabet dræbt og skibene brændt. I Danmark var man vidende om disse forhold, men foretog sig intet, selv om Rehling – og senere P. Hansen – gentagne gange bad Kommercekollegiet sende soldater til øerne, der kunne forhindre sørøveriet. Men i 1844 kom der en indberetning fra P. Hansen – om endnu en engelsk klage og et engelsk tilbud – der ændrede Kommercekollegiets passive holdning.

Den engelske regering i Indien havde op til flere gange klaget over de

fortsatte plyndringer og overfald på europæiske skibe, uden man fra dansk side havde foretaget sig noget. Englænderne havde nu mistet tålmodigheden og deres sidste klage var særdeles skarp og umisforståelig: »*The Pilot* var ikke det eneste skib, der var blevet plyndret af indbyggerne på Nicobarerne. . . . Alligevel fastholdt Danmark hårdnakket sin suverænitæt over øerne, men gjorde intet for at håndhæve den. . . . Derfor ville den engelske regering gøre hvad der stod i dens magt, for at sikre engelske skibes frie sejlads, og for at beskytte (engelsk) liv og gods i disse farvande«. England ville ikke længere anerkende den danske højhedsret over Nicobarerne, hvis Danmark ikke besatte øerne og bragte sørøveriet til ophør.

Samtidig med den engelske klage var firmaet *J. Mackey & Co.* ved at etablere en dampskibsrute mellem Indien og Kina. Til dette formål havde Mackey brug for et kuldepot på Nicobarerne og stillede derfor P. Hansen følgende forslag; hvis *Mackey & Co.* fik retten til et 500 acres stort landområde på Nicobarerne, ville det engelske firma betale halvdelen af udgifterne til en ekspedition, der skulle undersøge, om der var stenkulsleje på Stornicobar. P. Hansen, der var i midt forhandlingerne om salget af Tranquebar og Serampore, fandt tilbudet særdeles fordelagtigt for den danske stat og sendte forslaget til København med sine varmeste anbefalinger.

Endelig havde Rosen – siden sin hjemkomst til Danmark 1838 – agiteret for oprettelsen af en koloni på Nicobarerne, der skulle bygge på de erfaringer, man havde gjort under det sidste forsøg. Denne gang skulle arbejdet ikke udføres af europæere, men af kinsere eller indere, fordi de bedre kunne tåle klimaet. Derfor var det ikke nødvendigt, som foreslået af P. Hansen, at rydde en betydelig del af øen Pulos skove, for at »forbedre klimaet«.

Det engelske »ultimatum«, Mackey's tilbud, og måske også Rosens vedholdende skrivelser, havde overvundet passiviteten i København og den 1. oktober 1844 meddelte Kommercekollegiet P. Hansen, at han måtte indgå en aftale med *Mackey & Co.*, og bruge indtil 10.000 rigsdaler men på den betingelse, at det danske flag blev hejst over øerne. Allerede inden denne beslutning nåede P. Hansen, havde han på egen hånd indgået en aftale med Mackey. En aftale, der foruden de allerede nævnte punkter, indeholdt disse betingelser; ekspeditionen skulle undersøge mulighederne for oprettelsen af en handelsstation, og blev der fundet en egnet havn, skulle der hentes kulier på Penang. Det engelske firma skulle i første omgang betale alle udgifter, og et eventuelt havneanlæg skulle under dansk flag. Ekspeditionen skulle bestå af to skibe – »som en demonstration af

den danske konges hensigter, da øerne måske ellers kunne komme på andre hænder«. Endelig skulle »al godt landbrugsland og kul« tilhøre Danmark. På disse betingelser underskrev P. Hansen aftalen med Mackey, »uden at vente på svar fra den dansk regering«.

Stadig uden at kende Kommercekollegiets svar, havde P. Hansen sendt skonnerten *l'Epigle* til Nicobarerne med et undersøgelsehold, der to måneder senere vendte tilbage med det positive resultat, at der var stenkul på de sydligste øer. Når P. Hansen handlede på eget initiativ, skyldtes det, at han på grund af den engelske regerings trusler ikke turde afvente det danske svar og fordi der i hans instruks for salgsforhandlingerne stod, at han skulle sikre Nicobarerne for den danske trone.

I sommeren 1845 skulle korvetten *Galathea* begynde sin jordomsejling under ledelse af Steen Bille og af hans instrukser fremgår det klart, at man i København var uvidende om P. Hansens undersøgelse på Nicobarerne og dens resultat. For Bille skulle foretage overleveringen af De danske Besiddelser til Det engelske-ostindiske Kompagni, ansætte danske konsulere i fremmede havne og afslutte handelsaftaler med lande i Latinamerika. Men hans instruks om Nicobarerne var mindre præcis – her skulle han lade foretage videnskabelige undersøgelser, der blandt andet skulle give svaret på, om der fandtes kul på øerne. Endelig skulle han yde en eventuel dansk koloni al mulig støtte, og var der endnu ingen, skulle han i samråd med P. Hansen beslutte, om/hvor der skulle påbegyndes en kolonisation.

Steen Bille forlod København 25. juni 1845 og efter 77 dages sejlads anløb han 12. oktober Tranquebar, hvor han samme eftermiddag havde sit første møde med P. Hansen, der modtog Bille i sit hus »med en hjertelig gæstfrihed«. Det var som nævnt meningen, at Bille skulle foretage den officielle overdragelse af De danske Besiddelser i Ostindien, men to dage før Billes ankomst til Koromandelkysten, var Serampore blevet overgivet til det engelske kompagni. Og P. Hansen – der endnu ikke havde modtaget nogen besked fra Madras, om udnævnelsen af engelske kommissærer – kunne ikke fortælle Bille, hvornår Tranquebar skulle afleveres. Da det således var usikkert, hvornår den engelske overtagelse ville finde sted, besluttede Bille at fortsætte til Calcutta, for at foretage de endelige forberedelser til nicobarundersøgelserne. Men inden sin afrejse foretog han nogle udflugter i Tranquebars omegn og havde flere fortrolige samtaler med P. Hansen om den forestående ekspedition; idet Bille i P. Hansens »lange erfaring og nøje kendskab til indiske forhold vil(le) finde en væsentlig medvirkning til en rigtig bedømmelse af de ved undersøgelserne indvundne resultater«.

Da *Galathea* 5. november ankrede op i Calcuttas havn, var det første Bille så – ifølge hans egen beretning – et dampskib under dansk flag. Dette skib var *Ganges*, som Kommercekollegiet gennem guvernementet i Serampore havde købt som hjælpeskib for nicobarekspeditionen. Det 28 år gamle og 80 hestekrafts store dampskib var købt hos Mackey, der havde fortalt rådet i Serampore, at billigere skib var det ikke muligt at købe. Det sidste lyder rimeligt, for efter løjtnant A. B. Rothes, der gjorde tjeneste på *Ganges*, var det ikke noget fremragende skib man havde erhvervet sig – al træværk over vandlinien var så gennemspist af hvide myrer, at skibet »bogstaveligt kun flød på klædning, kobber og maling«.

Bille gik straks igang med at udruste sine skibe. Den 3. december blev *Ganges* sendt til Mallacastrædet for at hverve 40 kinesiske kulier, og juleaftensdag 1845 forlod *Galathea* Indien – med kurs mod Nicobarerne. Allerede få dage senere var videnskabsmændene igang med deres undersøgelser, søofficererne med opmålingen af farvandene omkring øerne og de kinesiske kulier med at rydde højene på øen Pulo-Milú nord for Lillenicobar.

Medens Bille opholdt sig i Calcutta, havde de engelske myndigheder gjort det klart for ham, at England kun ville anerkende den danske højhedsret over Nicobarerne, hvis Danmark viste sig villig til at påtage sig ansvaret for begivenhederne i de nicobarske farvande. Derfor lod Bille 25. januar 1846 – for at fjerne enhver tvivl omkring overhøjhedsretten til Nicobarerne – ved en højtidelig handling øerne overgå i den danske konges besiddelse. På flaghøjen gled dannebrog til tops, *Galathea* salutede og de indfødte havde intet imod, at den danske konge overtog øerne. Men skal sandheden frem – skrev Bille – »var det hele dem temmelig ligegyldigt«.

Efter en måneds undersøgelser var Bille overbevist tilhænger af kolonisering. Han så allerede i fantasien en blomstrende by på skrænterne ned til den udgravede havn, han så floden inddæmmed, moradset indtørret og udlagt til lysegrønne rismarker. Han så de kommende smukke villaer blive svøbt i den svale østenvind og på øens østligste punkt, et lille fort med telegraf, fyrtårn og flagstang. Hvis nogen – fortsatte Bille – regner dette syn for vildt svæmerisk fantasi, så må man huske på, at Calcutta og Singapore var mindre velegnede end Pulo-Milú, da de blev koloniserede.

Det var med andre ord en begejstret Steen Bille, P. Hansen mødte, da han 5. februar sluttede sig til ekspeditionen. Og P. Hansens ankomst var Bille »en såre glædelig begivenhed, da det var mig (Bille) af højeste vigtighed at kunne rådføre mig med en af regeringen bemyndiget mand angående de planer, jeg gik svanger med«. De to mænd gennemgik nu

Billes planer og undersøgelsens resultater, og 24. februar kunne de – i en enig indstilling til Kommercekollegiet – skrive, at de fandt det tilrådeligt, at oprette en koloni på Pulo-Milú. Det skal også nævnes, at Billes begejstring tilsyneladende havde smittet af på P. Hansen. For medens de opholdt sig på Pulo-Milú, planlagde de oprettelsen af et handelskompagni, der foruden monopol på fiskeriet af søpølser også skulle stå for eksporten til Kina af denne specialitet.

Trods fire tidligere forsøg, der alle var mislykkedes på grund af nicobarfeberen, og skønt end ikke herrnhutterne – med al deres erfaring og fornuftige levevis – havde kunnet klare en fortsat bosættelse på øerne, anbefalede Bille og P. Hansen alligevel endnu et koloniseringsforsøg.

Som begrundelse for denne afgørelse anførte de to mænd, at de anså en dansk kolonisation for en nødvendighed, hvis Danmark skulle vedligeholde højhedsretten over Nicobarerne. Kolonien kunne også blive et vigtigt støttepunkt for den danske handelsflådes forbindelser, »både til det østlige Indien, det indiske øhav, og Kina«. Samtidig ville et »dansk etablerement på nicorøerne mindske afhængigheden af engelske toldbestemmelser og navigationslove«.

Endelig betød øernes store frugtbarhed, at den voksende befolkning i Danmark, – der i perioden 1801 til 1850 voksede fra 929,000 til 1,415,000 – her ville kunne finde et tilflugtssted for de kræfter, »som savnede nyttig beskæftigelse hjemme«. Og Pulo-Milú var en overskuelig lille ø, der hurtigt kunne ryddes, så man kunne undgå sygdomme. Øen havde også en ypperlig havn og en fredelig befolkning, hvis væsentligste karaktertræk var dovenskab, ligegyldighed, ladhed, frygtsomhed, fejhed, luskethed, forstillelse og uordholdenhed. Det var Bille, der hæftede disse negative udsagn på nicobarerne og det eneste positive han kunne finde ved disse nøgne, sorte, med »cigarfutteraler i ørelapperne« var – at »de kendte og agtede ejendomsretten«.

Det skal retfærdigvis bemærkes, at det ikke var Bille, der havde en speciel nedladende holdning til de indfødte nicobarer. Bille gav ganske enkelt kun udtryk for den tids holdning til indfødte – hvad følgende tre eksempler vil vise.

Rosen kaldte de indfødte, primitive, med et fattigt sprog og uden den »smekkerhed og slankhed«, som kendetegner den europæiske race. Nicobarernes skønhedsideal var sorte tænder og mændene filede deres fortænder, så arebanøddens saft kunne trænge ind. »Dette har den virkning, at tænderne ligesom blødgøres, og virkelig opsvulme. I denne

Fig. 6. En nicobarsk familie. Der er ikke ganske overensstemmelse mellem tegneren og Rosens fremstilling af Nicobarernes indfødte befolkning. (D. Rosen. Erindringer fra mit ophold paa de Nikobarske Øer).

tilstand vedbliver de at presse tænderne udad, og bringer det tilsidst så vidt, at både under- og overtænderne fremrage udenfor læberne i form af huggetænder, på tykkelse som enden af en tommelfinger og af en skrubbet overflade, så det ser ud, som havde de dobbelte læber«. Og man forstår rigtigt hvor hæslige de er – fortsatte Rosen – hvis man dertil lægger, at de har ansigtet bemalet med »rød okker og svinefedt«.

I *Arkiv for søvæsenet* kunne man i 1847 læse; Nicobarerne er hverken fysisk eller åndeligt nogen ædel race, de mangler munterhed, evnen til at arbejde og deres sprog er så primitivt, at de ikke forstår hinandens tale (sic). »Deres øjne står langt fra hinanden . . . næsen (er) flad og bred . . . kæberne stærkt fremstående . . . munden bred og plump med tykke læber . . . hagen spids . . . tænderne sorte . . .«. De indfødte var under middelhøjde, undersætsige, halsen kort, underlivet hængende, svajrygget, og de havde kraftige ben med flade, brede fødder, osv. osv.

Den engelske missionær P. Barbe skrev i samme nummer; Nicobarerne har intet skrevet sprog og hver ø taler sin egen dialekt. Til de allerede opremsede negative dyder kunne P. Barbe tilføje, at de var fordrukne og, at kærlighed mellem mænd ikke var ukendt. (I am sorry to say, that crimes against nature are not unknown to them.)

Efter rapporten var udfærdiget, afsejlede Bille 25. februar til Madras, hvorfra indstillingen skulle sendes til Danmark. P. Hansen – der havde afskrifterne af indberetningen – rejste dagen efter Bille fra Pulo-Milú til Tranquebar. To måneder senere forlod han for sidste gang den tidligere danske koloni og den 20. juli 1846 kom Peder Hansen til København, efter 19 års tjeneste i Ostindien.

Det sidste danske koloniseringsforsøg på Nicobarerne opgives

Det sidste danske koloniseringsforsøg, der var begyndt med så megen optimisme, blev opgivet kun to år efter Bille, »med klingende spil og flyvende faner«, havde ladet øerne overgå i den danske konges navn – og igen var det nicobarfeberen, der havde truffet afgørelsen for den danske stat.

Under opholdet på Nicobarerne havde Galatheas besætning og videnskabsmænd været forskånet for sygdom, men skibet havde dårligt forladt øerne, før de første 30 mand blev ramt af feberen. Det samme skete på Pulo-Milú, hvor feberen ikke kun tyndede ud blandt europæerne, men også blandt de kinesiske arbejdere, der netop var blevet hvervet, fordi de

skulle kunne tåle klimaet. Da sygdommen fortsatte på Pulo-Milú gennem hele foråret – i begyndelsen af april 1846 var halvdelen af kineserne enten syge eller døde – gik det langsomt med plantningen og med den rydning, der skulle skaffe fri adgang for den friske østenvind. Men foruden nicobarfeberen blev kolonien også ramt af andre uheld. *Mackey & Co.* gik fallit, så den danske stat nu var ene om at bære udgifterne ved koloniseringen. En situation, som man tildels selv havde skabt, fordi staten overfor Mackey havde vist sig som en usædvanlig dårlig betaler. Bille havde ladet det engelske firma tage sig af alle hans ubetalte regninger i Calcutta, og Mackey havde flere gange forgæves rykket P. Hansen for firmaets udlæg til nicobarekspeditionen. Endelig havde de hvide myrer gjort stationsskibet *Ganges* så ubrugeligt, at man frygtede »det til spot og skade for det danske flag«, skulle gå tilbunds i Pulo-Milús havn.

I Danmark havde Generaltoldkammeret 2. august 1846 bedt Chr. VIII tage stilling til om koloniseringsforsøget på Nicobarerne skulle fortsætte. Allerede dagen efter svarede kongen tilbage, at der skulle indhentes en udtalelse fra handelsstanden i København, Flensborg og Altona – om Nicobarernes betydning for den danske handel – inden der kunne foretages mere i denne sag. Medens man afventede svaret fra Handelsstænderne i de tre byer, indløb der i begyndelsen af januar 1847 en dyster rapport fra øerne, om de store økonomiske og menneskelige omkostninger ved vedligeholdelse af kolonien Pulo-Milú. På baggrund af denne indberetning sendte Finanskollegiet 15. januar en deputation til kongen, men tilsyneladende uden der skete noget nyt i sagen. Men tre måneder senere havde den danske handel udtalt sig og P. Hansen skrevet en 50 siders indberetning om Nicobarerne, hvori han tog stilling til en fortsættelse af Pulo-Milú.

Handelsstændernes svar var entydigt – Nicobarerne havde ikke, og kunne aldrig få nogen betydning for den danske handel og søfart, »og da Danmark samtidig ikke frembringer industrigenstande eller naturprodukter, som kan finde afsætning, er øerne af ringe interesse for den danske handel«.

P. Hansen var af en anden mening; nicobarfeberen kunne overvindes, hvis de usunde skove blev ryddede. Øerne var frugtbare og kunne hurtigt komme til at give overskud ved salg af sukker, kaffe og bomuld. Og som det vigtigste, Nicobarerne lå geografisk fordelagtigt placeret på skibsruterne Europa-Kina og Indien-Kina. Derfor kunne vanskelighederne på Nicobarerne overvindes og kolonien blive en overskudsgivende forretning, hvis Danmark var villig til – i de første ti år – at investere 100.000 rigsdaler årligt, i det første år mere, i de følgende mindre. Men da der i

fædrelandet ikke fandtes nogen national interesse for sagen, kunne han ikke anbefale en fortsættelse af Pulo-Milú. Også selv om en opgivelse af koloniseringsforsøget betød, at Danmark mistede højhedsretten over Nicobarerne, samt at den danske handel ikke fik andel i »the country trade« i Det indiske Hav. I det hele taget havde den danske handelsstands manglende forståelse – for Nicobarernes geografiske betydning og for Pulo-Milús muligheder for at blive en konkurrent til Penang og Singapore – skuffet P. Hansen, men ikke overrasket ham. »Vore købmænd«, skrev han ærgerlig, »anser spørgsmålet for betydningsløs. Man kunne ligeså godt spørge dem om nytten af at besidde Mars, Jupiter og Venus og de øvrige planeter«. Det var dog efter P. Hansens mening ikke kun manglende geografisk viden, men også den danske handels træge forsigtighed, der var baggrunden for den manglende interesse. For under opiumskrigen havde han gentagne gange anbefalet den danske handelsstand, at udnytte de muligheder krigen mellem England og Kina gav andre landes handel, »men der var kun få danske skibe at finde i de kinesiske havne«. Men beslutter man at opgive Nicobarerne – sluttede P. Hansen sin lange beretning – så må man i det mindste »bringe det så vidt med fortsat kolonisation, at øerne ved salg kan bringe de udlagte penge tilbage«.

På baggrund af handelens negative svar og rapporten fra P. Hansen, indstillede Generaltoldkammeret 13. april 1847 til Chr. VIII, at kongen opgav okkupationen af Nicobarøerne. Fordi en fortsættelse af kolonien ville betyde en yderligere udgift på 360,000 rigsdaler årligt (sic), samt en engangsudgift på 58,000 rigsdaler det første år. Men skønt Pulo-Milú foreløbig havde kostet mange menneskeliv og mere end 150,000 rigsdaler, og trods udsigten til øgede menneskelige og økonomiske omkostninger, ville kongen ikke opgive koloniseringsforsøget. Den 21. august 1847 resolverede Chr. VIII – at kolonien Pulo-Milú skulle vedligeholdes.

Men på Nicobarerne var situationen uholdbar. Der var kun to europæere raske, man manglede sømænd til at bemane forsyningskibene og malabarerne »havde yppet klammeri med kolonisterne«. Af de danske embedsmænd og de fyrrer kulier, var der kun én dansker og ni kinesere, der havde overlevet det første års ophold i Pulo-Milú. Derfor gjorde Kommercekollegiet – der havde ansvaret for koloniseringsforsøget – Chr. VIII opmærksom på, at det ville koste mindst 20,000 rigsdaler årligt at holde forsøget igang. Og det ville blive den danske stat alene, der kom til at udrede denne udgift, da hverken de engelske firmaer i Indien eller den danske handelsstand havde ønsket at deltage i Pulo-Milús vedligeholdelse eller i oprettelse af et handelskompagni. Kongen bøjede sig for Kommer-

cekollegiets argumenter og 8. december 1847 blev det besluttet at ophæve kolonien.

Den 10. juni 1848 ankrede *Valkyrien* op i Pulo-Milús havn, det danske flag blev strøget, høvdingene afleverede deres sølvknappede stokke, opsynsmanden og de overlevende kinesiske kulier blev taget om bord – det sidste danske koloniseringsforsøg på Nicobarerne var endt.

Salgsforhandlingerne i London foråret 1848

I det første halve år efter sin hjemkomst var det Ostindien, der optog det meste af P. Hansens tid. Som nævnt kom han til København 20. juli 1846 og her modtog han allerede tre dage senere et brev fra *Mackey & Co.* om oprettelsen af et Ostindisk Handelskompagni. Da det ikke klart fremgik af Mackeys skrivelse, om det engelske firma mente et privat eller et statsligt kompagni, bad han Mackey om nærmere oplysninger. Samtidigt havde P. Hansen »private samtaler« i København, om skabelsen af et nyt Dansk-Ostindisk Handelskompagni – desværre nævner P. Hansen ikke med hvem han førte disse »private samtaler«. Men der blev ikke oprettet et nyt ostindisk handelskompagni, for inden Mackey fik svaret på P. Hansens brev, var det engelske firma gået fallit, og i København blev det kun til løse planer.

Foruden disse forhandlinger arrangerede han, sammen med konsul Duus, en udstilling i København af de »handels- og industrigenstande, som *Galathea* havde hjembragt fra Ostindien«. P. Hansen arbejdede også på sin rapport om Nicobarerne og Pulo-Milús fremtid. Men da han hele efteråret havde lidt »under et afrikansk sygdomstilfælde« og intet havde kunnet foretage sig, uden at forværre sygdommen, trak færdiggørelsen af indberetningen ud. Først den 21. december blev den afleveret til General-toldkammeret.

Det var med andre ord Nicobarerne, der, mere end noget andet, havde præget P. Hansens første halve år i Danmark. Men i 1847 – medens uheldene og feberen langsomt kvalte det sidste danske koloniseringsforsøg i Ostindien – havde P. Hansen indrettet sig i København, sammen med sine mange børn. Bortset fra et stort selskab til ære for verdensomsejleren Steen Bille, beskæftigede han sig ikke med Nicobarerne. Derimod optog det hans tid at besøge gamle venner, deltage i byens selskabsliv og at arrangere børnenes danseundervisning og »geburtsdag«s fester. Men P. Hansen – der 1. november 1847 var blevet afskediget i nåde og med ventepenge – var endnu ikke færdig med Nicobarerne.

I januar måned – samtidig med *Valkyrien* afsejlede til Nicobarerne for at afhente Pulo-Milús mandskab – befalede Chr. VIII, P. Hansen at rejse til London, »for om muligt i forbindelse med den derværende danske gesant at indlede underhandlinger om en overdragelse til den britiske trone af Danmarks højhedsret over Nicobarøerne« for £ 50,000.

Allerede inden P. Hansen kom til London, havde Det engelske-ostindiske Handelskompagni sendt den engelske regering følgende positive rapport om Nicobarerne; øerne – der havde næsten 7,000 fredelige og intelligente indbyggere – var fra naturens hånd favoriseret med en stor frugtbarhed og en fordelagtig geografisk beliggenhed, »nær Malaccastrædet og indenfor nogle få dages sejlads fra Ceylon . . .«. På Nicobarerne var der også rigeligt med træ til skibsreparation og på de sydlige øer havde man for nylig fundet store stykker kul. Endelig havde det danske koloniseringsforsøg – med kinesiske arbejdere til at rydde skovene omkring Pulo-Milú og plantning af kaffe, bomuld og muskatnød været særdeles succesfuld. Rygterne om Nicobarernes usunde klima »er uden tvivl stærkt overdrevne . . .«. Rapportens konklusion var, at ifølge alle de modtagne indberetninger og oplysninger, det engelske handelskompagni havde samlet om Nicobarerne, kunne der anlægges en koloni og en engelsk flådebase på Lillenicobar for £ 10,000 årligt.

I denne forbindelse er det ikke uinteressant at vide, hvor og fra hvem det engelske kompagni havde hentet sine informationer. Og det er næsten sikkert, at kompagniets indberetning til den engelske regering bygger på oplysninger fra P. Hansen. For det første ligner den engelske rapport, den indberetning P. Hansen skrev til det danske Generaltoldkammer. For det andet bygger den engelske indberetning på oplysninger fra en ikke navngiven dansker. Endelig for det tredje findes der i P. Hansens private papirer en kladde på engelsk, der er næsten identisk med ordlyden i Det engelske-ostindiske Handelskompagnis indberetning.

Man skulle tro denne beskrivelse – der fremhævede alle Nicobarernes fordele og slørede alle øernes negative sider – havde beredt jorden for P. Hansens forhandlinger med den engelske regering. Men inden han havde haft sit første møde med de engelske forhandlere, havde den danske regering fjernet muligheden for et godt forhandlingsresultat. For trods P. Hansens råd – om at vedligeholde kolonien, indtil man ved salg kunne bringe »de udlagte penge tilbage« – havde regeringen sendt *Valkyrien* til Ostindien for at opløse Pulo-Milú. Derfor måtte P. Hansen efter ganske få møder i London konstatere, at de engelske forhandlere ikke viste nogen interesse for at købe de sidste danske besiddelser i Ostindien. Vel fordi den engelske regering vidste, at P. Hansen ville sælge England højhedsret-

ten over nogle øer, som den danske stat alligevel ville give afkald på. Og i begyndelsen af marts måned 1848 måtte P. Hansen rejse hjem – med et engelsk afslag på det danske tilbud.

Tre måneder efter de resultatløse forhandlinger i London var endt, meddelte *Valkyriens* kaptajn, M. P. Secher, det engelske generalguvernement i Calcutta, det hollandske i Batavia og det franske i Pondicerý, at rømningen af De danske Besiddelser på Nicobarerne var »effektueret«.

De dansk-vestindiske øer 1848–1851

De tre Vestindiske øer St. Thomas, St. Jan og St. Croix havde været i dansk besiddelse gennem næsten 200 år, da P. Hansen i sommeren 1848 blev udnævnt til midlertidig generalguvernør over De dansk-vestindiske Besiddelser. Øernes danske kolonihistorie havde i ydre træk fulgt det kendte mønster fra Ostindien; først de mislykkede koloniseringsforsøg, handelskompagniernes konstante pengemangel og mange skibsforlis, og senere statens overtagelse af kolonierne. Derefter opløst for St. Thomas' handel og for sukkerproducenterne under den danske neutralitet i 1700-tallets sidste halvdel. Og tilsidst nedgangen efter 1815, da de økonomisk svækkede danske købmænd ikke længere kunne fastholde deres andel i det nordeuropæiske marked.

De lighedspunkter, der var mellem de dansk-vestindiske øer og de danske besiddelser i Ostindien, skyldtes naturligvis kun, at de danske kolonier var underlagt de samme betingelser/muligheder som moderlandet. Eller sagt på en anden måde – når de politiske forhold tillod Danmark at udvide sin handel, så smittede det af på kolonierne. Og omvendt, når de politiske forhold begrænsede den danske handel, betød det også tilbagegang for kolonierne.

Men udviklingen på de dansk-vestindiske øer havde også fulgt det traditionelle mønster for de europæiske kolonier i Vestindien – først kolonisering med hvide arbejdere, dernæst en periode med bomuld og tilsidst sukkerplantagerne, med hvide ejere og med sorte slaver som arbejdskraft.

Selv om den engelske regering havde ophævet slaveriet 1833 og skønt planteren var vidende om den hjemlige slavedebat, kom det alligevel som en overraskelse for dem, da kongen 28. juli 1847 påbød; at slaveriet på De dansk-vestindiske Øer skulle ophøre om tolv år, samt at »børn af ufri, som fødes efter datum af denne Vor allerhøjeste resolution, skal fra fødselen være frie«. Kongens beslutning fik maj måned året efter nogle plantere fra St. Croix, der var forsamlede i London, samt nogle »tro og hengivne . . . i Storbritannien og Irland bosiddende kolonialundersåtter«, til at skrive til Chr. VIII – at lovbudet havde været dem særdeles »ukært«, fordi de fandt overgangsperioden på tolv år alt for kort. Men de havde bøjet sig for kongens befaling, fordi de vidste, at han altid havde helhedens interesse for øje og ville »forene og forsone de bestående ejendomsrettigheder med

Kort V. De dansk-vestindiske Øer.

kristelig morals fordring på menneskelig frihed . . .«. Og fordi kongen havde givet sit reskript denne udtrykkelige tilføjelse, »at i dette tidsrum (de tolv år) skulle alt blive uforandret«.

Men planterne skulle ikke få endnu tolv års rådighed over deres slaver, for allerede to måneder efter afsendelsen af brevene til Chr. VIII havde de sorte slavearbejdere på De dansk-vestindiske Øer, efter et næsten ublodigt oprør, vundet deres frihed. For var planterne utilfredse med en overgangsperiode på kun tolv år, så var slaverne – der havde håbet på en hurtig frigivelse – skuffede over dens længde. Og 15. august 1848 modtog man i Danmark følgende rapport fra øernes guvernør, Peter von Scholten:

Natten mellem den 2. og 3. juli kom der meddelelse til Scholten fra Frederiksted, at negrene havde rejst sig og truede med at ødelægge byen, hvis de ikke fik øjeblikkelig emancipation. Om morgenen den 3. juli tog Scholten til Frederiksted, hvor han blev konfronteret med en »højest urolig negermasse af omtrent 6,000 individer«. Da han kun rådede over en styrke på 60 mand fra fortet, samt 12 mand fra brandkorpset, »og de på reden liggende skibe, uagtet opfordring dertil, ikke vovede at sende mandskab i land . . . besluttede generalguvernøren at dæmpe oprøret og således formentlig frelse øen ved at tilsige øernes negerbefolkning uopholdelig emancipation . . .«. Og efter Scholten, fra pladsen foran fortet, med høj røst havde meddelt, »now you are free, you are hereby emancipated«, spredtes den urolige »negermasse« i god ro og orden.

Kun i Christiansted havde opstanden kostet menneskeliv, da soldaterne dræbte nogle negre, der forsøgte at trænge ind i byen. Men bortset fra disse drab, nogle få plyndringer og ildspåsættelser, forløb oprøret forbausende roligt. Og situationen kom hurtigt under kontrol, fordi den officielle frigørelsesproklamation blev spredt på øen allerede dagen efter emancipationen, og fordi der 8. juli ankom 600 spanske soldater fra Puerto-Rico.

I over hundrede år havde slaveriet været fundamentet for den vestindiske økonomi og nu havde Scholten, fra den ene dag til den næste, forandret denne samfundsorden – derfor handlede man hurtigt i Danmark. Dagen efter man havde modtaget meddelelsen om emancipationen, holdt man møde i Handelsministeriet og i Statsrådet. Begge steder drøftede man frigørelsen og hvem der skulle følge den sygemeldte Scholten på guvernørposten. Af emner til embedet var der i vestindien Oxholm og Kunzen. Men assessor i landsoverretten, L. Rothe, kunne ikke anbefale nogen af de to mænd, på grund af deres »ubekendtskab til og foragt for alt, hvad der kaldes praktisk nyttig og nødvendigt«. Den tidligere chef for Handels- og Kolonialkontoret, Ohsten, anbefalede P. Hansen, fordi han ville være i stand til at bringe orden i »det kaos, som

Scholten havde efterladt«. Også på Statsrådets møde havde Bluhme anbefalet P. Hansen, som en jævn, rolig, besindig og fast karakter, hvad »der i den foreliggende situation i Vestindien i sig selv var en høj kvalifikation«.

Efter disse møder indstillede Handelsministeriet og Statsrådet samme dag til kongen; at han anerkendte den »uregelmæssige decreterede emancipation« og, at han sendte P. Hansen til Vestindien, for at reorganisere forholdene. Samtidig var Statsrådet og Handelsministeriet enige om, at selv om man ikke kunne trække frihedsproklamationen tilbage, så skulle det senere gøres op, om Scholten kunne have undgået emancipationen. To dage senere godkendte Chr. VIII denne indstilling og gav Handelsministeriet bemyndigelse til at modtage alle indberetninger fra kolonialadministrationen. Skønt kongen misbilligede negrenes oprør, fordi det havde kostet skade på ejendom og personer, stadfæstede han alligevel den 22. september 1848 de ufri negres emancipation. Også fordi Chr. VIII havde tillid til at negerne ville efterkomme kongens bestemmelser og med »sædelighed, flid og vindskibelighed« ville gøre sig værdige til deres nyvundne frihed. I samme åbne brev meddelte kongen, at han havde udnævnt forhenværende guvernør i Ostindien, »Os elskelige Etatsråd Peder Hansen« til midlertidig generalguvernør over de dansk-vestindiske øer.

Ugen efter sin udnævnelse modtog P. Hansen en udførlig instruks om sine opgaver på øerne. Han fik den højeste civile og militære autoritet, samt fuldmagt til at ordne de nye forhold ved provisoriske bestemmelser. Han skulle omordne politiet og retsplejen, forenkle administrationen og reducere antallet af embedsmænd og deres gagering. Han var bemyndiget til at suspendere embedsmænd og til at overdrage kommandoen af øernes militær til den mand han fandt bedst egnet. Og så snart han havde skaffet sig de fornødne kundskaber om forholdene på øerne, skulle han ordne forholdet mellem de hvide plantere og deres sorte arbejdere. Endelig skulle P. Hansen bekendtgøre kongens godkendelse af emancipationen, sikre lov og orden, samt hjemsende udførlige rapporter til ministeriet.

Selv om P. Hansens instruks var omfattende, indeholdt den ingen klare retningslinier og alt var overladt til hans dømmekraft. Der stod ganske vist meget om, hvad han skulle gøre, men intet om hvordan. Den officielle forklaring på ordlyden var, at instruksen ikke måtte være så detaljeret, at den ville vanskeliggøre P. Hansens muligheder for at træffe nyttige foranstaltninger. Men sandheden var snarere den, at man i Statsrådet ikke vidste hvordan forholdene på øerne skulle ordnes og derfor skubbede ansvaret over på P. Hansen. Som et eksempel på den omtalte uvidenhed

kan nævnes, at under debatten om Vestindien i midten af december måned 1848, udtalte Finansminister Spønneck – om forholdene på de engelske kolonier – at dér var arbejderne *visnok* delte i 4 á 5 klasser efter duelighed og de fik *vist* også forplejning *in natura*, samt fri læge og medicin.

P. Hansen var udnævnt og stod overfor en næsten uløselig opgave. Han skulle skabe ro og orden, han skulle indføre sociale og kulturelle reformer. Han skulle forlige arbejderne og planternes modstridende interesser, samt reorganisere øernes administration. Det var nødvendigt for P. Hansen – hvis han skulle løse disse opgaver – at få hjælp fra de sorte landarbejdere og de hvide plantageejere, samt fra de danske koloniembedsmænd. Men udsigten til et fornuftigt samarbejde med disse grupper var ikke de bedste.

Planterne havde ønsket en anden guvernør med autoritet og store administrative evner. Men i stedet havde de fået en »Etatsråd, af hvilke man havde et tilstrækkeligt, ja overflødig antal«. De ville også have arbejdet udført af den sædvanlige arbejdsstyrke og til en »rimelig« betaling. De sorte landarbejdere ville på den anden side modarbejde enhver guvernør, der ville forsøge at begrænse deres frie valg af arbejde. Øernes militær var utilfreds med, at en civilist skulle blande sig i hærens indre forhold. De civile embedsmænd var på forhånd mistroiske, fordi de frygtede lønnedgang eller afskedigelse. Og deres misfornøjelse med P. Hansens udnævnelse, blev først dæmpet, da de uroligste blandt dem blev hjemsendt. Til alt dette skal lægges de forandrede politiske forhold i Danmark, hvor det unge folkestyre stillede helt andre krav til øernes guvernør end enevælden havde gjort.

Derfor vil kapitlet, om P. Hansens embedsperiode på de dansk-vestindiske øer, indeholde en undersøgelse af hans vigtigste provisoriske anordninger, samt en beskrivelse af reaktionerne på disse forordninger.

Peder Hansens første indberetning fra Vestindien

Da P. Hansen søndag formiddag den 26. november 1848 ankom til St. Croix med orlogsbriggen *St. Thomas*, var den officielle velkomst varm. Der blev affyret elleve skud fra *Christiansværn* da skibet ankrede op i havnen og fra fortet blev løsnet endnu femten skud da P. Hansen gik i land. Her blev han modtaget af guvernør Oxholm og byens notabiliteter, samt en stor folkemængde, der råbte hurra for deres nye general-

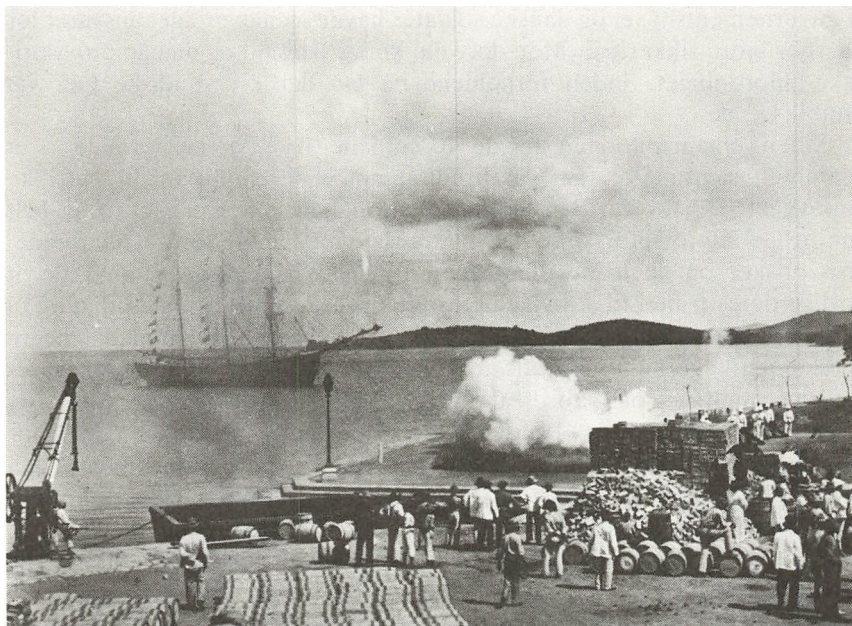

Fig. 7. Et skib hilses velkommen til Christiansteds havn. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

guvernør. Men bag denne varme facade skjulte sig negrenes usikkerhed overfor P. Hansens intentioner og den hvide planters manglende tro på, at en guvernør, der havde tilbragt sine bedste år i en fjern koloni med lidet udviklede institutioner, kunne have erhvervet sig »den grundighed og dygtighed, både i juridisk og administrativ henseende, samt sikkerhed i forretninger og i bedømmelse af personer, der var nødvendige til det(te) hvervs tilfredsstillende udførelse«.

Dagen efter sin ankomst havde P. Hansen offentliggjort kongens stadfæstelse af de ufri negres emancipation, for »samtlige civile og militære autoriteter, borgerrådets medlemmer og en talrig forsamling af øens indvånere af alle stænder, der i den anledning var indbudne til at give møde i guvernementshuset«. Dagen efter igen – den 28. november – forlod de sidste 250 spanske soldater St. Croix og den udsendte danske troppeafdeling på 400 mand overtog de opgaver, der siden oprøret havde været varetaget af det spanske militær. Forholdene var nu på overfladen ved at nærme sig det normale; der sad igen en kongelig udnævnt guvernør

i guvernementshuset og danske soldater havde igen overtaget ansvaret for øernes indre sikkerhed. Men det ville kræve lang tid og mange provisoriske anordninger, inden forholdene på De dansk-vestindiske Øer var stabiliserede.

Siden emancipationen havde forholdene ikke været normale – et gammelt samfundssystem var brudt sammen og endnu var et nyt ikke opbygget. Derfor var den første tids uroligheder især præget af de helt naturlige interesseforskelle, der måtte være mellem de sorte landarbejderes ønsker og de hvide plantageejeres behov. De frigivne ønskede at bruge deres frihed til at sælge deres arbejdskraft så dyrt som muligt og til at vælge det arbejde de helst ville have. Dette betød igen, at mange negre forlod plantagerne for at finde arbejde i byerne, både fordi livet dér syntes lettere, men vel også fordi arbejdet på plantagerne mindede dem om deres tidligere ufrihed. På den anden side havde planterne behov for arbejdskraft, hvis årets sukkerhøst skulle i hus. Derfor havde den vestindiske regering allerede 10. juli – tre måneder før P. Hansen kom til Vestindien – nedsat et udvalg, bestående af seks fremtrædende plantere, der skulle udarbejde et forslag til regulativer for negrenes løn- og arbejdsforhold. Og med seks plantere i udvalget kan det ikke undre, at det lovforslag, den vestindiske regering udsendte 29. juli, tog vidtgående hensyn til sukkerproducenternes interesser. I loven blev det påbudt landnegrene at vende tilbage til den plantage, hvor de tidligere havde arbejdet. Der blev indført et-årige arbejdskontrakter og alle – der blev pågrebet uden arbejde – skulle af politimestrene have anvist arbejde på de betingelser, der kunne opnås.

Men et var at indføre disse bestemmelser, et andet at få dem overholdt. Selv om den vestindiske regering havde de spanske hjælpetropper i ryggen, var der alligevel mange landnegre, der benyttede sig af, at de var uundværlige for planterne i høsttiden. Og »der klagedes fra mange sider over at landnegerne var mere forsømmelige og uvillige til at arbejde end sædvanligt . . .«. Men planterne måtte selv bære deres del af ansvaret for negrenes manglende arbejdsvilje, da mange landarbejdere fortsat blev behandlet som ufri. Dette skyldtes – skrev P. Hansen i sin første indberetning fra St. Croix – at der »blandt plantageforvalterne var . . . mange, der ikke forstod at sætte sig ind i de nye forhold, som overgangen fra slaveri til frihed fører med sig«.

Da P. Hansen, næsten fem måneder efter emancipationen, kom til St. Croix, herskede der stadig ustabile forhold på øerne. Men situationen – skrev P. Hansen – var ikke håbløs, for den første tids uroligheder var

overstået og alt ville endnu »kunne ordnes på en tilfredsstillende måde«. P. Hansen havde flere grunde til sin optimisme. Han havde fundet tilstandene på St. Croix bedre end forventet. Der var falden megen regn og derfor tegnede høsten godt, »hvilket i særdeleshed var af vigtighed til genrejsning af den slunkne kredit«. Det havde også styrket P. Hansens tro på fremtiden, at ingen negre havde forladt øen efter emancipationen, men tværtom langsomt var ved at vende tilbage til plantagerne.

Men selv denne første positive rapport kunne ikke skjule, at der endnu var lang vej inden forholdene kunne blive »normale« på St. Croix. P. Hansen gjorde da også i sin indberetning opmærksom på to ting; for det første var det et problem med de mange landnegre, der havde søgt til byen, enten som småhandlende, tjenestefolk eller »under foregivende af at ville lære et håndværk«. Og for det andet negrenes uvilje mod at indgå de nuværende arbejdskontrakter. Derfor måtte det første skridt mod en stabil samfundsorden være, at der skete en omordning af politiet, så man kunne forhindre negrenes løsgængeri. Samt, som det vigtigste, at den vestindiske regerings arbejdsregulativ blev afløst af et nyt og bedre arbejdsreglement.

Reorganiseringen af politiet og retsplejen 8. januar 1849

Skønt jule- og nytårsdagene var forløbet uden anden uro end den, der blev skabt af negrenes »dans og larmende fornøjelser, mente P. Hansen stadigt, at kun gennem en reorganisation af politiet og retsplejen, samt ved udstedelse af et nyt arbejdsregulativ, kunne der skabes ordnede forhold. Derfor havde han arbejdet hele december måned med at forberede en anordning for politiet og med udarbejdelsen af et nyt arbejdsreglement. Men samtidig med dette arbejde havde P. Hansen i begyndelsen af december udsendt de første af de mange forordninger, der det næste halve år skulle følge fra hans hånd.

Den første forordning var om toldembedsmændene. Militæret havde siden 1840 beklædt underbetjentposterne ved toldstederne, men for at undgå »uregelmæssigheder« strammede P. Hansen reglementet, »således at de militære, som benyttes til disse forretninger, skulle udskiftes hver fjortende dag«. Samtidig havde han suspenderet og rejst tiltale mod Mægleren i Christiansted, der ikke kun havde et syndigt rod i sine bøger, men som også havde beregnet tolden efter en højere værdi end den i tariffen ansatte.

Den anden forordning var om øernes møntsystem, hvor P. Hansen

havde besluttet, at fra første januar 1849 ville alle offentlige ind- og udbetalinger ske i dollars og cent. Hermed havde han efterkommet et længe næret ønske på øerne om, at man forlod den besværlige omregning – fra dansk-vestindiske kurant til den danske rigsbankdaler – og indførte den mere hensigtsmæssige beregning i dollars og cent, således at en dollars blev lig hundrede cent.

Efter de første provisoriske anordninger ophævede P. Hansen den 3. januar 1849 den vestindiske regering og overtog selv dens »pligter og forretninger«, med bistand af kolonialsekretær Elberling og de to undersekretærer, Rahr og Reimer. Selv om P. Hansen nu havde overtaget styrelsen af øerne og i det næste halve år regerede næsten uindskrænket, ville han gerne bevare forbindelsen med den afskedigede vestindiske regering. Han bad derfor den tidligere juridiske regeringsråd, Kunzen, om »at meddele sin betænkning over sådanne genstande, hvorom det måtte blive anset for passende at indhente hans formening«.

Fem dage efter P. Hansen selv havde overtaget ledelsen, offentliggjorde han den provisoriske bestemmelse om politivæsenets reorganisation på St. Croix. Øen blev delt i tre distrikter – området midt på øen omkring Kingshill, samt de to byer Frederiksted og Christiansted – der hver skulle have »en politimester med assistent, en skriver og et passende antal betjente«. Det var P. Hansens mål med denne omorganisation at skabe et mere effektivt politi, der hurtigere kunne gribe ind overfor de mange tyverier og negrenes løsgængeri. Men det var ikke gjort alene med et bedre politi, der skulle også gennemføres en hurtigere domsfældelse af de anholdte, hvis der skulle opnåes nogen præventiv virkning. Derfor blev der i hvert distrikt oprettet en politiret, med vide beføjelser. Alle sager angående »arbejds- og tyendeforhold som tyveri, hæleri og andre lignende ejendomsindgreb«, skulle behandles og bedømmes ved politiretterne. Her kunne alle sager finde deres endelige afgørelse, hvis dommen ikke oversteg et års offentligt arbejde. Alle domme indtil fem dollars, fængsel indtil fire dage på vand og brød, samt straffe på indtil tolv rottingslag, kunne eksekveres uden guvernørens tilstedeværelse. Men alle højere straffe skulle først forelægges P. Hansen til godkendelse. Endelig kunne kun domme over seks måneder appelleres. For at fremme sagernes behandling og dermed den præventive virkning, skulle retsforhandlingerne ske for åbne døre hver »mandag, onsdag og lørdag kl. 9 formiddag«, samt – hvis der var mange sager – andre dage og tider, undtagen søn- og helligdage.

Reorganisationen af politiet og retsplejen blev fulgt op af flere anordninger, der yderligere skulle vanskeliggøre landnegrenes muligheder for

at søge væk fra plantagerne og fra øen. Den 16. januar blev der indført nye og strengere regler for udstedelse af søpas, og den første februar kom der en forordning om søfart og fiskeri, hvorefter alle skibsførere hvert år skulle udfærdige skibslisters og meddele politimesteren, når og hvis der skete forandringer i besætningens sammensætning. Samtidig med udstedelsen af disse mange anordninger, havde P. Hansen også nedsat en kommission af højstående officerere, der skulle udarbejde et forslag til en reorganisation af militæret.

Reaktionerne på Peder Hansens første provisoriske anordninger

Møntreformen blev naturligvis modtaget med glæde på øerne, fordi den betød en forenkling af et besværligt møntsystem. Og det lykkedes P. Hansen – med beslutningen om en hurtigere udskiftning af toldbetjentene og med bedragerianklagen mod Mægleren i Christiansted, for »misligheder i sin embedsførelse« – at vinde de handlendes tillid. For allerede få dage efter denne forordning var blevet kendt på øen, meddelte 30 handlende på St. Croix, at de gensidigt havde forpligtiget sig til at afholde sig fra smugleri, »og til at angive ethvert dem bekendt tilfælde«.

Derimod udløste den næste anordning – reorganisation af politiet og de nye beføjelser til politiretterne – nogle voldsomme angreb på P. Hansens person og embedsførelse. Kunzen, der følte sig overset af P. Hansen, angreb i et 16 sider langt brev til Finansministeriet de nye retsregler og deres manglende juridiske gyldighed. Senere, da Kunzen vendte tilbage til København, fortsatte han sine angreb på P. Hansen.

I *Fædrelandet* – der altid med glæde modtog ethvert kritisk indlæg om øernes »enevældige« guvernør – kunne man læse et brev fra hr. Bahneberg på St. Croix, der skrev; at havde P. Hansen benyttet sig af Kunzens store viden, så havde han ikke indført de nye retsregler, der var stridende mod gældende retspraksis. Selv de nuværende forhold gjorde ikke en så »despotisk bestemmelse nødvendig«, men når man havde en guvernør, der kunne udtale, at hans eneste krav til politidommerne var, at »gouvernementet (var) tilfredse med dem«, så kunne man jo forvente sig alt. P. Hansen havde heller ingen kontrol med Elberling og de andre sekretærer, der, »endog uden at påberåbe sig ordre, har foretaget handlinger og udfærdiget dokumenter, som synes at fordre generalguvernørens egen underskrift«. Bahneberg var godt utilfreds med både P. Hansens person og embedsførelse.

Også i de hjemlige politiske kredse havde den provisoriske anordning skabt en heftig debat, og tilsidst havde de politiske angreb været så mange, at Finansminister Sponneck mente, han måtte advare P. Hansen. I to personlige breve satte ministeren sin guvernør ind i den hjemlige politiske situation. Sponneck skrev i sit første brev, at han fra mange sider havde hørt anerkendelse af det arbejde P. Hansen havde udført i Vestindien, og det var derfor en glæde »at kunne bevidne, at et sådant overblik har været mig tilfredsstillende med hensyn til iver, duelighed og hurtighed, hvorom disse foranstaltninger i det hele kan vidne . . .«. Efter Sponneck således havde udtrykt sin tilfredshed med P. Hansen, fulgte der en advarsel mod Elberling, der optrådte med for »megen selvtilid, egenrådighed, og tilsidesætter anlagte normer og derfor fremkalder sammenstød«. Men da P. Hansen vel ikke kunne undvære ham, da Elberling jo også var dygtig, »må jeg opfordre Dem til at holde ham (tilbørlig?) i tømme, både hvad hans personlige, (og) Deres anseelse svækkende optræden angår«. I sit andet brev omtalte Sponneck den provisoriske politianordning, som havde sat den hjemlige juridiske verden i en »ikke ganske ubegrundet bevægelse«. Men P. Hansen kunne være forvisset om at ministeren – »uagtet alle intriger . . . rettet mod Dem« – ville støtte ham som en ærlig mand. Og Sponneck ville åbent meddele P. Hansen, hvad ministeren ikke kunne billige eller af politiske grunde måtte lade falde, da det var nødvendigt, »at der (var) åbenhed og ærlighed mellem guvernøren og ministeren«. Sponneck havde givet P. Hansen den første advarsel om, at en guvernørs magt ikke længere var uindskrænket, men afhængig af de hjemlige politiske forhold.

Arbejdsreglementet af 26. januar 1849

Inden P. Hansen i begyndelsen af 1849 udsendte en »provisorisk anordning til at bestemme forholdene mellem landejendomsbesidderne og de fri arbejdere af landbefolkningen«, var der gået et stort forarbejde. De engelske, franske og spanske koloniguvernører havde på P. Hansens opfordring sendt ham love, statistiske oplysninger og aviser, samt breve om deres personlige erfaringer omkring slaveemancipation. Foruden disse oplysninger havde han haft samtaler med »mænd, på hvis erfaring, kundskab og retskaffenhed man kunne stole«. Han havde også indhentet forslag, såvel fra borgerrådet som fra mange »større og mindre ejendomsbesiddere«. Endelig havde P. Hansen, både ved samtaler i København og senere gennem breve, modtaget råd fra Scholten. På baggrund af dette

store materiale og sine egne erfaringer om forholdene på St. Croix, udarbejdede han sammen med Elberling et arbejdsregulativ på 23 paragraffer, der indtil mindste detalje fastlagde forholdet mellem plantageejere og den frie landarbejder. Af rettelserne i udkastene til loven kan man læse, hvor omhyggeligt P. Hansen har arbejdet, for at skabe præcise formuleringer, der ikke kunne misfortolkes:

§ 2. Her er »servant« rettet til »labour«.

§ 8. »the boiled house is to be cleared« er tilføjet, »(and) the mill to be Washed down«.

§ 9. Landarbejderne »shall be allowed«, er rettet til »are to receive«.

§ 17. Landarbejderen skal ikke arbejde hvis han er syg, her er tilføjet, »or on account having sich children«.

§ 23. Hvis en person ikke overholder loven, er blevet mere præcis, »owners and manegers of estates«.

Arbejdsreglementet indeholdt følgende bestemmelser om arbejdskontrakter, løn og arbejdstid:

Arbejdskontrakter: landarbejderen skulle indgå en tolv måneders kontrakt, »fra første oktober at regne« og kontrakten havde kun gyldighed, hvis den »var indgået i overværelse af vidner og indført i plantagebogen«. Opsigelse kunne ske hvert år i august måned, men kun den arbejder, der havde givet eller fået lovlig opsigelse, måtte tegne en ny kontrakt. Det var også forbudt plantageejerne at lokke eller skrive kontrakt med en arbejder, »der er i en andens brød«. Arbejderen havde pligt til at udføre det arbejde, der hørte til hans klasse, både »i marken, eller ved værkerne, eller hvad der iøvrigt forefalde ved plantagen (og) ingen arbejder må forskrive hvad gerning han vil udføre, eller værgre sig ved at forette det arbejde, der anvises ham, med mindre han udtrykkelig er fæstet for et vist slags arbejde«.

Løn: arbejderne var delt op i tre klasser – 6,675 arbejdere af første klasse, 2,716 af anden og 1,974 af tredje. Til første klasse regnede man de negre, der deltog i det strengeste markarbejde. Ældre arbejdere og halvvoxsne børn tilhørte anden klasse og mindre børn tredje klasse. Foruden de allerede nævnte var der 712 tjenestefolk, 811 håndværkere, samt 1,047 invalider. Betalingen for en arbejder af første og anden klasse var henholdsvis 15 og 10 cent om dagen. Hertil kom brugsretten til et stykke jord på mellem 30 og 50 kvadratfod, samt en fribolig »for dem og deres børn, at bygge og vedligeholde af plantagen, men at holde i tilbørlig orden af beboerne«. Til en tredieklases arbejder var der 5 cent om dagen, men

ingen jord eller bolig. Endelig var landarbejderne – af alle tre klasser – sikret retten til at købe fødevarer af plantagen, til faste, billige priser. Og lønfastsættelserne i loven var endelig, »derom kan der ikke tinges (heller) ingen tingning for timevis betalinger er tilladt«.

Arbejdstiden: arbejdsugen var på fem dage og arbejdstiden fra solopgang til solnedgang – afbrudt af en times frokost »og tvende middagstimer fra 12 til 2«.

Foruden disse bestemmelser indeholdt loven retningslinier for næsten alle mulige forhold – om ekstrabetaling for arbejde i høsten, i frokost- og middagspauserne, samt for lørdag- og søndagsarbejde. Der var regler om børnearbejde, om gravide og ammende kvinders rettigheder. Om pasning af syge børn og om forældres ret til at holde deres syge børn fra arbejdet. Endelig var der fastsat bøder for udeblivelse fra arbejdet, for at møde for sent om morgenen eller forlade sit arbejde i utide. For at »tilegne (sig) træ, græs, urter, frugter . . . sukkerrør eller brænde kul« fra plantagen. Ja selv for at simulere et ildebeindende under arbejdet, når vedkommende »ikke er tilsyneladende syg . . .«, var der fastsat bøder.

Dette usædvanlige detaljerede arbejdsreglement sluttede; »Alle kontrakter, der er i strid med foranstående regler, skulle være ugyldige og magtesløse, og plantageejere eller forvaltere, der findes i nogen fremfærd sigtende til forsætlig at modarbejde eller hæve disse bestemmelser, være sig middelbart eller umiddelbart, skulle erlægge en mulkt af indtil 200 dollars«.

Målet med arbejdsreglementet af 26. januar 1849

Arbejdsreglementet af 26. januar 1849 – der forblev i kraft gennem næsten 30 år – skulle ikke kun afhjælpe den »mangel på faste bestemmelser . . . for planteejerne og de fri arbejders pligter og rettigheder«, som tidligere havde »været et føleligt onde«. Men forordningen skulle også sikre den hvide planter arbejdskraft og den sorte landarbejder rimelige arbejds- og leveforhold, samt tage hensyn til planternes fordomme og negrenes mistro. Derfor måtte P. Hansen udfærdige et detaljeret arbejdsregulativ, der intet overlod til privat overenskomst. Også fordi negrene var »ubekendte med kontraktforhold, og derfor utilbøjelige til at lade sig binde og mistroiske mod løfter, som de ikke havde nogen sikkerhed for ville blive holdt. De havde derimod respekt for den øverste autoritets befalinger og plejer at finde sig deri, om de end ikke indse grundene for

samme. Det er derfor blevet anset nødvendigt at afgøre alt ved lov«. Foruden at opfylde disse krav, ville P. Hansen gerne opnå endnu to ting med sin provisoriske arbejdsanordning. Han ville forhindre engelske tilstande på De dansk-vestindiske Øer og han ville gøre landarbejderbefolkningen til husmænd.

Da England i 1830-erne gennemførte emancipationen på deres kolonier i Vestindien, blev det overladt til negrene selv at søge ophold og erhverv. Men efter kort tids forløb måtte englænderne igen fratage negrene denne frihed og indføre strenge straffe for løsgænger, der skulle tvinge de tidligere slaver til at tage arbejde og søge lovligt erhverv. Men den hårde lovgivning genskabte ikke stabile tilstande og i 1848 var de engelske-vestindiske kolonier mere eller mindre ruinerede. Det var disse forhold, det engelske system – eller mangel på samme – havde fremkaldt, som P. Hansen for enhver pris ville søge at undgå gentagelse af på De dansk-vestindiske Øer. Derimod ville han skabe et velordnet samfund med sit arbejdsreglement, der nok betød en indskrænkning i befolkningens naturlige frihed, men som var »til fordel for samfundet i det hele«. Også fordi han ikke kunne tillade negren »to go to the devil in his own way«. Elberling gik endnu videre og skrev: »Samfundet har krav på hans (den sorte landarbejder) arbejdskraft og arbejdsdygtighed, og det menneskelige samfund hviler på den guddommelige lov; i dit ansigt sved skal du æde dit brød. Man har derfor ret til at formene negrene at være lediggængere«.

Når P. Hansens forordning begrænsede den fri landarbejders mulighed for at skifte erhverv, skyldtes det ikke kun frygten for engelske tilstande eller planternes behov for arbejdskraft, men også hans ønske om at gøre landarbejderen til husmand.

Da den vestindiske regering 29. juli året før havde udstedt de midlertidige arbejdsbestemmelser, ophørte den tidligere naturalieforplejning og der blev i stedet indført pengebetaling, fordi regeringen ville skabe en arbejderbefolkning. Men P. Hansens provisoriske anordning betød et brud med den rene pengeøkonomi, idet betalingen nu ikke længere kun skulle ske i penge – men i penge, fødevarer, hus og jord. Og målet var, at »landarbejderne ligesom vore egne husmænd kunne erholde boligen til eje og tilliggendet af jord forøget«.

Den vestindiske, danske og udenlandske reaktion på arbejdsreglementet

Til trods for at alle hensyn var taget og loven gennemarbejdet indtil mindste detalje, udløste det provisoriske arbejdsreglement en storm af kritik, der var voldsommere og langt overgik reaktionen på omordningen af politiet og retsvæsenet. Alle var utilfredse med forordningen, såvel den sorte landarbejder og den hvide planter på de dansk-vestindiske øer, som de liberale politikere og *Fædrelandet* i København – omend i forskellig grad og med forskellig baggrund.

På St. Croix havde indførelsen af arbejdsreglementet skabt »nogen bevægelse« blandt landbefolkningen, fordi negrene mente, at frie mennesker ikke kunne være bundne af love, der påbød dem et bestemt stykke arbejde, og fordi der havde verseret det rygte på øen, at det var hensigten med arbejdsregulativet – der ifølge samme rygte, ikke var givet af guvernøren, men af planterne – at gøre de frigivne til slaver igen. Negrernes misfornøjelse med forordningen havde ikke givet sig udslag i egentlige uroligheder, men kun i »en passiv modstand og nægtelse af at lyde reglementet«. Dog havde flere steder hele arbejdshold sluttet sig sammen og nægtet at møde på arbejdet til tiden, »men da arbejderne har lært, at de bliver straffede så meget hårdere, når de sammenrotter sig, synes de at høre op dermed«. Landarbejdernes utilfredshed skyldtes – mente P. Hansen – at de endnu ikke har indset hvilke fordele loven gav dem og derfor var han overbevist om, at snart ville arbejdet på plantagerne igen foregå »med orden og rolighed«. P. Hansens optimisme byggede blandt andet på følgende begivenheder. På plantagen *Two Friends*« havde der den 9. april været et mindre sammenstød mellem militæret og nogle arbejdere, »hvorved uheldigvis et fruentimmer mistede livet«. P. Hansen havde straks modtaget en rapport om det skete og tre dage senere havde han sammenkaldt omkring 300 mandlige og kvindelige arbejdere til et møde, hvor han »foreholdt dem deres opførsel med rolige og milde ord«. Efter talen vendte arbejderne tilbage til plantagerne og »rolighed« var igen tilvejebragt på øen. Denne begivenhed havde vist P. Hansen, at landbefolkningen var modtagelige for fornuft, og negrene var i det hele taget »ingenlunde ilde disponeret«. Også i jule- og nytårsdagene havde arbejderne demonstreret, at de kunne administrere deres frihed, uden det kom til uroligheder. Endelig for det tredje; hverken ved branden på plantagen *Barrenspot*, eller ved nogen af de øvrige brande på øen, havde der været tale om ildspåsættelse. Tværtom havde plantagearbej-

derne med største beredvillighed hjulpet til ved slukningsarbejdet – og derfor havde P. Hansen det bedste håb for fremtiden.

Plantageejernes kritik af arbejdsreglementet var mere behersket, for vel havde negrene fået nogle fordele, men anordningen havde først og sidst tilgodeset planternes interesser. De havde fået et-årige kontrakter, der sikrede dem arbejdskraft når sukkerrørerne skulle plantes og høstes, og landarbejderne kunne kun skifte plantage i årets stille periode. Men planterne var utilfredse med, at de skulle forsørge de gamle og syge negre og, at de skulle betale samme løn, uanset om arbejderen var flittig eller doven. I stedet for faste lønninger – »hvis ønskelighed i mange retninger kan være tvivlsom, og som guvernementet selv umuligt kunne bedømme hensigtsmæssigheden eller virkningen af« – skulle P. Hansen have fastsat en minimums- eller maksimumsløn, også fordi negrenes naturlige dovenskab ikke var blevet mindre efter frigivelsen. For negrene var dovre og ville ikke arbejde – skrev en planter på St. Croix – men alligevel eksisterede de og det var ikke fordi han ville påstå, at negrene var tyvagtige, »men de arbejdede helt bestemt ikke om dagen«.

Havde landarbejderne og planternes kritik være moderat og tildels betinget af »de fordomme, nedarvede fra slaveriets tid« og af dem, »der synes at have gjort sig til opgave at vanskeliggøre koloniernes bestyrelse«, så var modstanden i Danmark massiv og vedvarende. Her passede den provisoriske anordnings bestemmelser – om lige løn og planternes pligt til at forsørge de gamle og syge – ikke ind i tidens liberalistiske ideer. Mange politikere mente ikke det kunne fremme arbejdssomheden, at den dovre skulle have samme betaling som den flittige arbejder. Lønningen skulle heller ikke fastsættes ved bestemmelser, men følge loven om udbud og efterspørgsel. Negerne burde også selv tage sig af deres gamle og syge, ellers lærte de aldrig ansvarlighed.

Medens den politiske kritik således stort set kun gik på forordningens bestemmelser, var angrebene i *Fædrelandet* også rettet mod P. Hansens person. Her blev det igen fremhævet, at P. Hansen havde levet »sine bedste år« i østen, hvor han muligvis havde indlagt sig nogen fortjeneste ved salget af kolonierne, men hvor han også havde rådet til den unyttige og pengeødslende Nicobarekspedition. Hans mærkelige arbejdsreglement – der med al ønskelig tydelighed afslørede hans uduelighed og manglende indsigt – måtte kunne overbevise regeringen om, at han ikke var manden, der kunne løse øernes problemer. For kun ved at afpasse lønnen efter arbejdets »kvalitet og kvantitet«, kunne man lære negren forskellen mellem frit og tvunget arbejde. Men alt dette »synes guvernør Hansen

ikke at begribe«, vel fordi han havde rådført sig med den samme klasse, som understøttede det Scholtenske regime.

Fædrelandet lagde altså ikke fingrene imellem, når de angreb P. Hansen og bladets almindelige argumentationsniveau kan bedst illustreres med et eksempel. Da Peter von Scholten døde bragte avisen en »smagfuld« nekrolog, der sluttede – »staten sparer ved dette dødsfald tolv tusinde rigsdaler årligt«.

Selv om nogle udenlandske iagttagere forholdt sig kritiske overfor anordningen, så var langt de flestes reaktion positiv, måske fordi de – modsat den hjemlige opposition mod forordningen – kendte forholdene i Vestindien.

I England havde kvækerne været de ledende i kampen for slaveriets ophævelse og det var da også to kvækere, Alexander og Cates, det engelske *The Anty-Slavery Society* sendte til De dansk-vestindiske Øer, for at undersøge forholdene efter emancipationen var gennemført på de danske kolonier. Her fandt de negrenes boligforhold langt bedre end på de engelske kolonier, men »frihedsproklamationen var blevet tilbagekaldt ved arbejdsanordningen, hvorved arbejderbefolkningen var blevet sat i en slags ufri tilstand«. For landarbejderne kunne kun skifte plantage en gang om året og fordi »den pengeløn, de modtager, er særdeles ringe og bestemt ved lov«.

Modsat kvækerne mente den engelske præst på St. Thomas, Mr. Knox, at bestemmelserne i forordningen »ikke kunne roses for meget for deres visdom og hensigtsmæssighed...«. Knox fandt også, at man under de nuværende forhold måtte se bort fra de liberalistiske ideer, hvis arbejdsforholdene ikke skulle blive værre end under slaveriet. Derfor var det et rigtigt princip, at arbejdet og lønnen blev reguleret ved lov, fordi den både var en vejledning og en beskyttelse af negren, og fordi anordningen frelste øerne fra det løsgænger, »hvorunder næsten alle de engelske øer lider«.

Den engelske jurist, Baird, der i slutningen af 1849 besøgte De dansk-vestindiske Øer, delte Knoxs opfattelse af arbejdsreglementet og tilføjede, »Jeg har hørt anordningen meget rost af mange plantere selv i de engelske kolonier, som indeholdende en mængde forskrifter af stor visdom, hvilke med stor fordel kunne indføres hos os selv«.

De ovennævnte synspunkter blev gentaget i den erklæring Hanschell, landsfogeden på St. Jan, udsendte om arbejdsreglementet 13. juli 1850, og året efter skrev den førnævnte engelske jurist i *Berlingske Tidende*, at mange af hans landsmænd havde slået sig ned på De dansk-vestindiske Øer, »dertil bevægede af Danmarks oplyste politik« og af generalguvernør Hansens gode ledelse af øerne.

Baggrunden for de udenlandske og mange planteres positive holdning til det arbejdsreglement, der mødte så stor modstand i Danmark, skal ikke kun søges i deres kendskab til Vestindien og til forholdene på de engelske kolonier, men også i lovens bestemmelser om løn. For »arbejdsprisen var således i virkeligheden ikke fast og bestemt, ikke ens for alle«. Betalingen var godt nok den samme, men der var forskel på de huse og på størrelsen og kvaliteten af den jord, der blev tilbudt landarbejderne. Det var ejeren eller hans forpagter, der skulle give tilladelse til at hugge brænde og samle kvas på plantagens grund. Derfor var det stadig muligt for planterne at belønne den flittige arbejder, ved at give ham den bedste bolig, det største stykke jord og de fleste privilegier.

Den danske regering begrænser Peder Hansens magtbeføjelser

P. Hansens rapport om forholdene på øerne efter indførelsen af arbejdsreglementet, den hjemlige kritik af anordningen og *Fædrelandets* personlige angreb, resulterede 1. juli i et åbent brev fra kongen til »indvånerne« på De dansk-vestindiske Øer og dagen efter i en bekendtgørelse fra Finansministeriet, der begrænsede P. Hansens magtbeføjelser.

Chr. VIII skrev til øernes befolkning, at han ville fritage dem for at deltage i den krigsskat, som var udskrevet i moderlandet. »Men om erstatning til de forrige besiddere af ufrie, i anledning af emancipationen, hvorpå flere til Os indgivne andragninger går ud, ser Vi Os for tiden ikke i stand til at give tilsagn«.

Sammen med grundloven var indført ministeransvarlighedsprincippet og dette betød at finansministeren – der havde kolonierne under sit ansvarsrområde – ikke længere kunne overlade øernes bestyrelse til guvernøren alene, også fordi der efter en første svære overgangstid igen herskede »borgerlig ro og orden« på De dansk-vestindiske Øer. Derfor meddelte Spønneck den 2. juli P. Hansen, at der var sket en begrænsning af hans myndighed, således at han fremover kun kunne udstede foreløbige forordninger »i sådanne særdeles påtrængende tilfælde, hvori det almene vel ikke tåler opsættelse«.

De mange angreb på P. Hansens provisoriske love og deres udformning – der ikke mindst var blevet fremført af øernes tidligere juridiske regeringsråd, Kunzen, under hans ophold i København – havde tydeligvis gjort indtryk på regeringen, der besluttede at sende Kunzen til Vestindien, »da guvernementet for fremtiden skulle hvile på en mere udstrakt juridisk basis . . .«. Selv om han dér kun skulle have rådgivende funktion

og P. Hansen ikke behøvede at følge hans forslag, så skulle der alligevel sendes kopier af Kunzens indberetninger til København og P. Hansen skulle oplyse »de grunde, af hvilke han i sine beslutninger eller indstillinger afviger fra justitiarii (Kunzens) betænkning«. Trods disse beskæringer i guvernørens magt, havde P. Hansen stadig regeringens fulde tillid og den ville intet foretage sig angående øernes lovgivning, »uden generalguvernøren er givet lejlighed til forinden at ytre sig ialtfald over formen...«.

Regeringens »fulde tillid« til P. Hansen kunne dog ikke skjule, at begrænsninger i hans beføjelser og udsendelsen af Kunzen, var en kritik af hans første halve års arbejde i Vestindien. Sponneck forsøgte da også, i et personligt brev til P. Hansen, at forklare den politiske baggrund for beslutningen og for udsendelsen af Kunzen. Sponneck kunne forsikre P. Hansen om, at han på ingen måde overvurderede Kunzen, men han var en brugbar mand, fordi han var en bedre jurist en Elberling og fordi han kunne give enhver administrativ forordning en fuldendt form. Kunzen skulle heller ikke være ministerens »kontrollør eller spion« og P. Hansen kunne stadig regne med Sponnecks fulde støtte.

Forholdene på De dansk-vestindiske Øer 1849

Medens man i Danmark diskuterede om arbejdsreglementet og omordningen af politiet og retsplejen var et brud på den grundlovssikrede personlige frihed, fortsatte hverdagen på De dansk-vestindiske Øer. Her havde planterne set frem til årsdagen for slavernes frigørelse den 3. juli og til skiftedagen den 1. oktober med bange anelser. Deres frygt skulle dog vise sig at være ubegrundet.

Der havde ganske vist været opræk til uroligheder om morgenen den 2. juli, da nogle landarbejdere havde nægtet at begynde arbejdet, men da politiet nåede frem til plantagerne, begyndte negerne deres arbejde og i løbet af tre timer var alle møller igang over hele øen. På selve årsdagen havde landarbejderne end ikke holdt den fridag, som guvernementet havde tilstået dem, men fortsatte arbejdet med »uforstyrret rolighed«. Dette viste – skrev P. Hansen i sin indberetning til Finansministeriet – at negrene aldeles intet ondt havde i sinde, »de er ikke utilfredse med deres stilling og har ingen grund dertil«. Den 1. oktober fulgte den første skiftedag, efter det nye arbejdsreglement var trådt i kraft. Igen kunne planterne have sparet sig deres bekymringer, for der skete kun få »omflytninger«, da de fleste landarbejdere blev på de plantager, hvor de

hidtil havde tjent. Og dagen forløb med »ligeså megen orden som en skiftedag i Danmark«.

Negrene havde således indenfor P. Hansens første år i Vestindien vist, at de kunne leve op til deres nyvundne frihed. For både jule- og nytårsdagene, årsdagen for emancipationen og den første skiftedag var forløbet »uden forstyrrelse af den offentlige sikkerhed og orden, som snarere er blevet bekræftet ved denne lejlighed«.

Virkningerne af det nye arbejdsreglement og omordningen af politiet og retsvæsenet var med andre ord begyndt at vise sig. Der blev arbejdet flittigt på plantagerne og det var ikke længere nødvendigt for øvrigheden at gribe ind i forholdet mellem plantageejerne og landarbejderne. Antallet af arrestationer og domsfældelser var faldet betydeligt og en »gensidig tillid synes . . . at befæste sig blandt de forskellige klasser af samfundet«. Og igen – når arbejdsreglementet mødte så behersket kritik og så hurtigt kom til at fungere på øerne, skyldtes det både P. Hansens omhyggelige forarbejde og at alle havde haft mulighed for at udtale sig. For under udarbejdelsen af loven havde P. Hansen hver »mandag og lørdag fra kl. 11–12« modtaget enhver, »af hvilken som helst stand og stilling«, der havde forslag at stille til det nye arbejdsregulativ.

Sensommeren 1849 var derfor præget af optimisme på øerne. Politiet, domstolene og arbejdsreglementet fungerede. Der var udsigt til en god høst og *Bank of St. Thomas* gav igen 4% i rente. Endelig havde plantagen *The Whin*, på den første offentlige auktion efter emancipationen, indbragt næsten 11,000 dollars. »Og generalguvernementet tror at kunne betragte ovennævnte salg som afgivende en . . . ikke ufordelagtig målestok for den nærværende værdi af landejendomme på øen«. På St. Thomas var skibsfarten i tiltagende og øens købmænd havde – trods den svigtende handel med Tyskland – »godt håb for fremtiden«. På St. Croix havde man, hvor terrainet tillod det, taget de første plove og lugemaskiner i brug, og der var også indført en del dampmaskiner. Endelig havde planterne oprettet et agerdyrkningselskab, der fra Trinidad havde fået »nogle kaktusplanter og cochenilleinsekter, som agtes benyttet i forsøg på at indføre cochenilledyrkningen på De dansk-vestindiske Øer«. (De »kaktusplanter« fra Trinidad P. Hansen her omtaler, må være den mexicanske figenkaktus, og »cochenilleinsekterne« de bladlus, der lever på denne kaktus. »Cochenilledyrkningen« må være fremstillingen af det røde farvestof karmin, som udvindes af skjoldlusunnerne.).

Gennem hele 1849 havde P. Hansen fortsat sit reformarbejde. Der var kommet nye toldbestemmelser, forordninger angående handelen og skibs-

farten på St. Croix, nye takster for mæglergebyr, en anordning om arv, og der var blevet indført faste medicinpriser for apotekerne på St. Croix og St. Thomas. Samtidig havde han gennemført besparelser indenfor militæret og administrationen, hvor alle personer, der enten var unyttige, for gamle eller – som mægleren i Christiansted – uduelige, var blevet fjernet fra deres embeder.

P. Hansen kunne være tilfreds med sit første års arbejde i Vestindien. Besparelserne og omorganisationen af militæret, politiet, domstolene og administrationen havde sparet den kongelige kasse for en årlig udgift på 8,144 dollars og givet øerne en mere effektiv styrelse. Hans mange provisoriske anordninger havde skabt ordnede forhold og troen på en fremtid for de danske kolonier. Derfor måtte det have virket dobbelt stærkt på P. Hansen, da den danske regering gjorde indskrænkninger i hans myndighed og samtidig sendte Kunzen til St. Croix. Også fordi Sponneck – trods de mange smukke ord – ikke kunne skjule regeringens utilfredshed med P. Hansens bestyrelse af De dansk-vestindiske Øer.

Alligevel sluttede året med en kærvkommen opmuntring til P. Hansen – en portugisisk landarbejderfamilie flyttede til St. Croix. I sin indberetning til Finansministeriet 28. november 1849 kunne P. Hansen, vel ikke uden en vis tilfredshed, meddele: »Den 11. november ankom fra den engelske ø St. Kitts en familie af hvide portugisere, der oprindeligt hører hjemme på Madeira, for på St. Croix at søge arbejde«. Og det var arbejdsreglementet, der havde bragt dem til øen, fordi rygtet havde fortalt, at arbejdsregulativet sikrede stadigt arbejde under lovens beskyttelse og til en rimelig betaling. Familien, der bestod af to mænd, deres koner og to børn, havde indgået lovlig kontrakt med en planter på øen og på samme betingelser som plantagens sorte arbejdere. »De sagdes at være godmodige, ordenlige og meget villige til at arbejde, og der var et fuldkommen venskabeligt forhold imellem dem og plantagens øvrige arbejdere, som synes med ikke liden forundring at betragte de hvide folk, der udføre samme arbejde som de«.

P. Hansen fandt det ikke uden betydning, at hvide fra de engelske kolonier af egen fri vilje havde søgt arbejde på St. Croix, fordi andre måske ville følge deres eksempel. Hvis der kom flere hvide landarbejdere, ville det virke fremmede på negrenes arbejdsomhed, fordi det rimeligvis ville »opvække en gavnlige kappelyst«. Især hvis de hvide – som portugiserne – »var vindskibelige, opfindsomme og nævenyttige, vil det kunne ventes, at deres eksempel vil virke gavnlige på de lavere klasser«.

Anordning om told- og skibsafgifter

Planterne havde haft to krav til deres nye guvernør – han skulle sikre dem den fornødne arbejdsstyrke og han skulle skaffe dem erstatning for deres lønudgifter. Arbejdsreglementet havde imødekommet det første krav, men selv om P. Hansen erkendte planternes vanskelige økonomiske situation, havde han ingen bemyndigelse til eller mulighed for at opfylde det sidste krav. Derimod kunne han indføre nye told- og afgiftsbestemmelser, der lod den »talrige frie arbejderstand« deltage i den almindelige beskatning og som samtidig gav de betrængte plantageejere »nogen nedsættelse i afgifterne«. Den 26. marts 1849 – efter P. Hansen havde rådført sig med ti af de mest ansete mænd på øen – kom den provisoriske anordning om told- og skibsfartsafgifter på St. Croix; alle materialer, der skulle bruges ved sukkerfremstillingen blev fritaget for told, til gengæld skulle der så betales told af alle importerede fødevarer, og som noget nyt, for de varer, der blev indført fra toldpligtige danske havne, skulle der betales halv told. Samtidig blev udførselstolden for sukker til Danmark nedsat fra 6¼ til 5%, og til fremmede havne fra 14 til 10%.

Selv om det ikke var muligt at beregne hvordan de forandrede satser ville virke i »finansiell henseende«, så var det P. Hansens mål, at de ikke skulle indbringe mindre end de tidligere told- og afgiftsbestemmelser. Der var ganske vist kalkuleret med en indtægtsnedgang på 43,000 rigsdaler, men fra dette beløb skulle trækkes indtægterne fra indførselstolden på majs og hvede, der årligt var beregnet til 30,000 rigsdaler. Men dette sidste beløb ville uden tvivl blive større, da det var erfaringen fra de engelske kolonier, at den frie arbejder ville leve og klæde sig bedre end slaven. Dette havde allerede vist sig på St. Croix, hvor tilførslen af »fødevarer og luksusartikler« var tiltaget efter emancipationen.

I Finansministeriet havde man i mange henseender fundet forordningen nyttig og rigtig, ikke mindst fordi den lod »den frigivne befolkning gennem indirekte beskatning deltage i bidrag til at bære statens byrder«. Men ifølge anordningen skulle der betales told af alle importerede danske varer og derfor blev den foreløbige lov forelagt Grosserersocietetet til udtalelse. Her havde man intet at indvende mod de dansk-vestindiske skibes deltagelse i handelen på lige fod med danske skibe, eller mod udførselstoldens nedsættelse. Derimod kunne Grosserersocietetet ikke anbefale den foreslåede forhøjelse af indførselstolden og bad derfor ministeriet fastholde den gamle ordning – hvor danske varer frit kunne importeres – »eftersom det fordelagtige i denne bestemmelse for moderlandets produktion kun kan anses for et billigt vederlag for de begunstigel-

ser, der er tillagte øens frembringelser her i landet, og derhos udførelsen af danske produkter til Vestindien har store vanskeligheder at overvinde formedelst konkurrence fra Amerika, så at ophøret af hin afgiftfrihed ville blive til følelig afbræk for den danske handel og moderlandets produktion«.

Selv om denne indstilling helt åbentlyst var præget af snævre danske særinteresser, fulgte Finansministeriet alligevel Grosserersocietetet og underkendte i den foreløbige lov af 1. juli 1849 P. Hansens forslag om halv indførselstold på danske varer. Ydermere understregede ministeriet, at loven var til »begunstigelse for øerne, medens alle (på øerne) antog den for kun at være gunstig for den danske handel«.

Kongens åbne brev af 1. juli og nu Finansministeriets underkendelse af vigtige dele af P. Hansens told- og afgiftsbestemmelser, havde vist beboerne på De dansk-vestindiske Øer, at de ikke kunne forvente sig anden hjælp fra moderlandet, end smukke, tomme ord.

Forholdene på De dansk-vestindiske Øer 1850

I 1850 fortsatte »roligheden« på De dansk-vestindiske Øer og P. Hansen kunne i sine indberetninger fortælle, at »arbejderklassen var ordenlig og rolig og syntes tilfreds«. I helligdagene ved jule og nytårstid havde landnegrene gjort betydelige indkøb af »provisioner, klædningsstykker og pynt«. På årsdagen for emancipationen havde arbejdet gået sin rolige gang på alle plantager og negrene »forvoldte i år aldeles ingen besvær«. Også skiftedagen var forløbet uden uroligheder og med ganske få »omskiftninger«.

For planterne havde årets første måneder ikke givet anledning til større optimisme. Høstudbyttet forventedes kun at blive 6000 fade sukker, hvilket var langt under halvdelen af en middelhøst. Samtidig var regnen udebleven og næste års sukkerhøst tegnede derfor til at blive noget nær en katastrofe. Planternes bekymring var reel og ikke kun almindelige landmandsbeklagelser. For sukkerrørens vækst krævede megen regn og selv i såkaldte »normale« år, var nedbørsmængden på St. Croix i underkanten af det tilstrækkelige for en sukkerproducerende ø.

Men i løbet af sommeren vendte billedet. Udbyttet var ikke blevet knapt, men godt halvdelen af gennemsnittet, idet høsten havde givet 11 millioner pund sukker og en »gennemsnitsproduktion« var på ca. 20 millioner pund. Planterne ville heller ikke lide det store tab, fordi markedet var præget af gode priser på sukker og rom. Regnen var

kommen – i august var der faldet »henved 6 tommer«, i september var regnen. »som i nogle dage var standset . . . atter begyndt at falde i betydelige mængder over hele øen St. Croix«, og i oktober måned var udsigterne for næste års høst de bedste i mange år.

De høje priser på sukker og rom, samt de lovende udsigter for næste års høst, gav sig – som de følgende to eksempler vil vise – kontante udslag i stigende priser på plantagerne og i planternes forsøg på at indføre nye og arbejdsbesparende dyrkningsmetoder.

Plantagen *Grønhaven*, som staten havde overtaget i 1849, fordi ejeren var uden midler til at drive den, var i august måned blevet solgt for 18,800 dollars, hvilket var 4,656 dollars over vurderingssummen og 8,069 dollars mere end staten havde betalt for plantagen. Derfor »kan salget såvel anses som fordelagtig for statskassen, som også betragtes som et tegn på forbedrede konjunkturer for de vestindiske ejendomme«.

Det nyoprettede agerdyrkningselskab på St. Croix fortsatte sit arbejde for at indføre okser, plove og andre »agerdyrkningsredskaber«, der kunne modernisere øens tilbagestående landbrug og samtidig erstatte den manuelle arbejdskraft, og der var sket fremskridt; ved to præmiepløjninger, der havde været afholdt 27. april og 7. september, under overværelse af P. Hansen og andre af øens prominente personer, havde der deltaget henholdsvis 13 og 17 plove. Når P. Hansen tillagde disse konkurrencer så stor betydning, var det fordi han mente, at negrene, »der ikke var elskere af forandringer«, her kunne vænne sig til at bruge ploven. Det var også hans håb, at plantageejerne ville tage ved lære af den sidste pløjekonkurrence, hvor en af de vindende plove havde haft et forspand på fire okser. For fulgte planterne dette eksempel og brugte okser som trækdyr i stedet for muler, kunne der spares mange penge. Okserne havde nemlig mange fordele, de var billige i indkøb, i foder og seletøj – foruden »den gødning, der vindes«.

Den samme tillid til fremtiden, som var herskende blandt planterne på St. Croix, kunne man genfinde hos købmændene på St. Thomas. Trods urolighederne i Europa havde man sidste år haft en handel på 5 millioner dollars og da handelen stadig var i tiltagende forventede købmændene en øget omsætning i 1850.

Selv om P. Hansens mange provisoriske forordninger havde givet beboerne på De danske Besiddelser i Vestindien troen på en fremtid for øerne, samt en fredelig overgang fra slaveri til frihed, var ikke alt rolighed og fremgang.

Told- og afgiftnordningen havde ikke givet planterne de beregnede økonomiske fordele. For umiddelbart efter emancipationen havde

de fleste landarbejdere forlangt deres løn udbetalt i rede penge i stedet for i fødevarer, både fordi de overvurderede værdien af pengebetalingen, men vel også fordi »allowance« mindede dem om deres tidligere ufrihed. Men da det var betydelig lettere for planterne at skaffe sig kredit på fødevarer, end det var at opnå kontantlån, blev de hurtigt modstandere af ren pengeløn, også fordi de frygtede, at hvis negrene skulle skaffe sig selv føden, så ville der ske et af to; enten ville de ikke få mad nok og dermed blive mindre effektive arbejdere, eller også ville de få en overskudsproduktion og en »deraf følgende større uafhængighed og endelig tab af den fornødne arbejdskraft for sukkerdyrkingen«. Det gik dog ikke så galt som planterne havde frygtet, for efterhånden som »orden og tillid vendte tilbage (havde) betalingsmåden ordnet sig på den for samtlige parter fordelagtigste måde«. Landarbejderne havde nemlig hurtigt opdaget, at de ikke selv kunne spise sig gennem deres allowance, men fik et overskud af fødevarer, der kunne afsættes på lørdagsmarkedet i byen. Allerede i 1850 hørte ren pengeløn til undtagelsen, idet næsten 9/10 af samtlige landarbejdere fik størstedelen af deres løn i allowance. Ser man på landnegrernes tildeling af fødevarer, kan det ikke undre, at de ikke selv kunne spise sig gennem rationerne. For alle arbejdere over 15 år fik hver uge 8 pund majs mel og arbejdere mellem 10 og 15 år fik 6½ pund. Til dem mellem 6 og 10 år var der 4 pund og til børn under 6 år 2½ pund om ugen. Foruden tildelingen af mel fik alle arbejdere enten »7 á 11 fisk« eller 1½ pund tørrede fisk om ugen.

Også for planterne var det – skrev P. Hansen i sin indberetning – fordelagtigere at levere allowance til deres arbejdere end at betale lønnen i penge, og fra det offentliges synspunkt havde ordningen den fordel, »at indførselen af majs mel i reglen vil blive stadigere, når den sælges en gros, end når den sælges en detail«. Endelig havde ordningen også den fordel, at landnegrerne kunne sælge »en del af deres ration af mel til bynegrerne, som herved erholder det billigere end i den sædvanlige detailhandel. Herved lettes prisen for de fattige i byerne, der eller sandsynligvis ville lide mere ved tolden end landnegrerne«.

Men selv med denne fremstilling af forholdene kunne P. Hansen ikke skjule, at hans intentioner med told- og afgiftsbestemmelserne var slået fejl og at loven ikke havde givet planterne de forventede fordele. For nedsættelsen af udførsestolden havde ikke givet en større handel på fremmede havne, men tværtom var eksporten til moderlandet steget 10%. Samtidig havde betalingen i allowance betydet, at udgifterne ved den forhøjede importtold på fødevarer blev båret af planterne alene, og

Fig. 8. Markedspladsen i Christiansted, hvor landnegrene hver lørdag udbød deres overskudsproduktion til salg. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

indførselsafgifterne havde givet plantageejerne en årlig merudgift på 3,680 dollars.

Omordningen af politiet og retsvæsenet havde ikke fjernet negrenes mistillid til de hvide, hvad følgende eksempel kan vise. En flygtet straffefange, ved navn Christoffer, havde 6. februar 1849 dræbt en landarbejder på plantagen *St. Johns*. Men trods en veritabel menneskejagt dagen efter mordet og en dusør på 100 dollars, var Christoffer på fri fod gennem mere end et år. Først da hele hans store familie på 20 personer var blevet indsat i varetægtsarrest og den eftersøgte dermed »berøvet tilhold, føde og underretning«, lykkedes det at pågribe Christoffer.

Arbejdsreglementets bestemmelser blev heller ikke overholdt af alle.

Således måtte P. Hansen den første august 1850 indskærpe plantageejerne, »at drage omsorg for invalide og de trængendes sygepleje«. Hvis der ikke snarest blev truffet overenskomst om lægestilsyn og medicin, havde han givet øens politimestre ordre til at foretage det fornødne på ejerens regning. Arbejdsregulativet havde heller ikke fjernet de mange negre fra byerne, der siden emancipationen havde undraget sig fast arbejde, og som havde ernæret sig ved »omdrivning med varer . . . og bedragerier«. Derfor havde P. Hansen 1. oktober – efter forhandlinger med borgerrådet og Kunzen – sat en foreløbig anordning i kraft, der skulle »indskrænke det hidtil stedfundne almindelige bissekræmmeri på landet og unge menneskers omdriven med varer«. Den provisoriske lov påbød; fra den 1. oktober 1850 skulle al handel på landet ophøre og fra samme dato skulle alle handlende i byerne have løst borgerskab, »også fruentimmere over 25 år«. Endelig kunne der for et kvartal af gangen udstedes handelspas til personer over 30 år, men kun hvis vedkommende havde en legemssvaghed, der gjorde uskikket til hårdt legemligt arbejde. Undtagen fra disse bestemmelser var landnegrene, der stadig måtte sælge fødevarer fra deres boliger, men kun udenfor plantagernes reglementerede arbejdstid. Og de kunne fortsat sælge deres varer i byerne om lørdagen.

Efter anordningen var blevet kendt og inden den endnu var trådt i kraft, havde nogle småhandlende – hvis væsentligste erhverv var salget af »fornødenhedsgenstande« af egen industri – gjort opmærksom på, at en regelret fortolkning af bestemmelserne ville forhindre dem i at drive lovlig handel. Da det ikke var meningen at ramme disse småhandlende, havde P. Hansen 28. september meddelt politimestrene en nærmere fortolkning af forordningens bestemmelser, »som kunne være en rettesnor ved anordningens gennemførelse«.

Den første oktober var da også forløbet uden uroligheder, men dagen efter havde politiet anholdt et par »sælgersker«, der overtrådte forbudet mod handel på landet. Denne anholdelse gav anledning til at en del folk »af den laveste klasse« samlede sig udenfor retshuset, hvor de kastede sten efter betjentene. Derefter havde de knust alle ruderne i Elberlings hus og senere havde de slået vinduerne ind i kræmmer Lindos butik. Nu blev der sendt bud til P. Hansen, der opholdt sig på sit landsted udenfor Christiansted, og han tog straks til byen. Efter hans ankomst til guvernementshuset, forsamlede der sig hurtigt »en hob folk« udenfor. P. Hansen gik ud på guvernementsbygningens trappe, hvorfra han beroligede »hoben« med nogle få, men velvalgte ord. Atter viste hans autoritet sig, for »mindre end en halv time efter hans ankomst til byen var alt roligt, og ingen uorden havde senere fundet sted«.

Det har ikke været målet med disse eksempler at vise, at P. Hansens mange forordninger var fejlslagne og nyttesløse, men kun at påpege, at de ikke med et slag havde løst alle problemerne på De dansk-vestindiske Øer.

Det kunne ikke bebrejdes P. Hansen at afgifts- og toldordningen slog fejl. For det første havde det ikke været forudsigeligt, at landarbejderne ville vende tilbage til allowance og dermed vælte udgifterne ved den forhøjede indførselstold over på planterne. For det andet havde P. Hansen forsøgt at forandre loven, så afgifterne ikke ensidigt ramte planterne, men både hans og borgerrådets henstillinger til den danske regering – om at gennemføre disse forandringer – blev overhørt og intet skete.

Heller ikke episoden Christoffer kan tages til indtægt for, at omordningen af politiet var mislykkedes, tværtom havde det vist sig ved de uroligheder, der havde været siden forordningen var trådt i kraft, at øerne havde fået et bedre og mere effektivt politi. Derimod havde eftersøgningen af Christoffer afsløret, at myndighederne – ikke overraskende – to år efter slaveriets ophævelse, stadig måtte kæmpe mod negrenes mistro og sammenhold.

Set på denne baggrund er det forbavsende så godt arbejdsreglementet fungerede og hvor få overtrædelser der var af forordningens bestemmelser. En ikke uvæsentlig forklaring herpå var P. Hansens energiske indsats. For da det viste sig, at nogle plantager ikke tog deres forpligtelser overfor gamle og syge alvorligt, lod han det offentlige sørge for den nødvendige medicin og lægehjælp – på ejernes bekostning. Og da løsgængeriet fortsatte med at være et problem i byerne, indførte han skærpede bestemmelser, der skulle forhindre arbejdsduelige mænd i at ernære sig ved handel eller småkriminalitet.

Kolonialloven af 26. marts 1852

Medens P. Hansen i Vestindien arbejdede for at løse øernes interne problemer, havde man i Danmark en løbende debat om koloniernes fremtidige tilknytningsforhold til moderlandet, der 26. marts 1852 resulterede i kolonialloven for De dansk-vestindiske Øer. Derfor vil der, inden gennemgangen af P. Hansens sidste halve år i Vestindien, være en beskrivelse af denne diskussion, samt af P. Hansens forslag og stilling til kolonialloven.

De første diskussioner om De dansk-vestindiske Øers statsretslige

forhold til moderlandet var begyndt i Danmark allerede i oktober 1848, da man i den grundlovgivende forsamling forberedte landets nye forfatning. Uenigheden gjaldt øernes fremtidige styre – skulle grundloven også dække kolonierne og skulle der være vestindiske repræsentanter i rigsdagen?, eller var det bedre med et eller to lokale råd, der blev tilstået en vis selvstændighed? Og hvad skulle guvernørens fremtidige rolle være?

Meningerne var mange; de national-liberale var for og statsrådet imod vestindisk repræsentation i rigsdagen. *Berlingske Tidende* ønskede at øerne skulle regere sig selv under ledelse af en guvernør, der afgjorde alle indre anliggender ved resolutioner og plakater. Elberling gjorde sig til talsmand for en stærk guvernør, der kunne være befolkningens effektive repræsentant og beskytter »mod de mindre autoriteters og københavnske overgreb«. *Fædrelandets* stilling var klar, uanset hvilken slutning regeringen måtte komme frem til, så skulle guvernøren fratages enhver magtbeføjelse, hvis øerne skulle komme til at fungere.

Da man ikke kunne finde frem til en fælles beslutning, foreslog Spouneck – der personlig gerne så medlemmer fra Vestindien i den danske rigsdag – at man indhentede et responsum fra P. Hansen, idet han måtte formodes at have den bedste føling med stemningen på øerne og derfor var den, der kunne udtale sig med den største autoritet.

P. Hansen modtog regeringens opfordring den 8. juli 1848 sammen med den nye grundlov, som Spouneck havde medsendt til hans underretning, men ikke til offentliggørelse. Allerede 11. august forelå P. Hansens svar, hvori han klart og tydeligt tilkendegav, at han af mange grunde var modstander af vestindiske repræsentanter i den danske rigsdag. For det første havde valget til borgerrådet i foråret 1849 vist, at kun 45 ud af 283 valgberettigede var danske – helt præcist var der 40 engelske, 68 irske, samt 94 engelske og 21 danske kreoler. 1 fransk, 8 amerikanske, 6 af ukendt herkomst og som nævnt 45 danske valgberettigede. Denne sammensætning betød igen, at der kun var få dansktalende på øerne. For det andet havde hverken de engelske eller de franske kolonier repræsentanter i moderlandets parlamenter. Det De dansk-vestindiske Øer havde brug for – fortsatte P. Hansen – var to kolonialråd, et for St. Croix og et for St. Thomas og St. Jan, samt en stærk guvernør, der havde befolkningens og regeringens tillid. Øerne kunne ikke regeres fra moderlandet af et ministerium, der blandede sig i ting, det ikke kunne have nogen mening om – dette havde man erkendt i England og i Frankrig, og denne erkendelse måtte man også komme frem til i Danmark.

På baggrund af den hjemlige debat og P. Hansens responsum blev der i foråret 1851 udarbejdet et udkast til en koloniallov. Øerne skulle have et

kolonialråd på 20 medlemmer, hvoraf en trediedel skulle udvælges af kongen, fordi regeringen heri mente »at finde en erstatning for tokammersystemet«. Disse kongevalgte mænd skulle have »et omfattende overblik over alle klassers vel« og skulle repræsentere den del af befolkningen, der ellers »lades urepræsenteret«. Men alle beslutninger skulle stadig finde deres endelige afgørelse i Danmark. Guvernøren skulle være forvaltningens overhoved og det blev indskærpet, at han kun i yderste nødstilfælde måtte udfærdige »plakater i eget navn«. Lovforslaget blev sendt til Vestindien, hvor et udvalg på 10 medlemmer skulle overveje udkastets indhold og afgive en skriftlig betænkning.

Resultatet af det vestindiske udvalgs betænkning og forhandlingerne i Danmark, samt P. Hansens mange forslag og rettelser til de forskellige lovudkast, blev den endelige koloniallov af 26. marts 1852.

Kolonialrådet skulle have 16 medlemmer – 8 for St. Croix, 6 for St. Thomas, 2 for St. Jan og 4 af kongen valgte medlemmer – og det skulle kun have rådgivende funktion. Rådet kunne kun træffe bestemmelser for øernes indre anliggender, såsom skole, fattig- og vejvæsen, samt for arbejds-, nærings- og tyendeforhold, hvis det fulgte de i kongeriget Danmark gældende love. Foruden »øernes kommunalvæsen« blev også guvernøren underlagt rådet, idet alle hans beslutninger skulle behandles ved kolonialrådets førstkommende møde.

Koloniallovens endelige udformning var mere præget af den hjemlige politiske debat, end af borgerrådets ønsker og P. Hansens forslag. Øerne havde kun opnået et begrænset selvstyre og P. Hansen havde kun fået denne ene indrømmelse i loven, at »efter forslag af kolonialrådet kan kongen ved anordning fastsætte dets deling, for alle eller nogle sager, i to kolonialråd, eet for St. Croix og eet for St. Thomas og St. Jan, samt give nærmere bestemmelser der umiddelbart følge af denne forandring i nærværende lov«. (Øerne fik først sine to kolonialråd i september 1863). I Danmark havde de national-liberale måttet give afkald på vestindisk repræsentation i den danske rigsdag, men til gengæld havde de fået reduceret guvernørens indflydelse til et minimum. Der kan ikke herske tvivl om, at der var en forbindelse mellem netop denne sidste bestemmelse og Spønnecks opfordring til P. Hansen om at søge sin afsked. For selv om der i loven var indført en paragraf, der skulle fratage guvernøren sine magtbeføjelser, så frygtede man alligevel, at den lange afstand til moderlandet og P. Hansens stærke personlighed, skulle udhule denne bestemmelse. Men heldigvis lykkedes det for regeringen – med historikeren Ove Hornbys ord – »at finde mere følgagtige embedsmænd at sætte i stedet«.

Peder Hansens sidste halve år i Vestindien

Om P. Hansens indsats på De dansk-vestindiske Øer skrev Elberling:

»Det var ikke nogen let opgave, mellem de forskellige anskuelser og stridende interesser at udfinde det efter de stedlige forhold hensigtsmæssigste og for tiden, under trykket af krig i moderlandet og et forandret regerinssystem, udførlige. Men næppe var grundvolden lagt til en ordening af øernes bestyrelse og af arbejdsforholdene ved indførelse af et nyt mønstersystem, ophævelsen af den tidligere bestående vestindiske regering, ordening af politivæsenet, indførelsen af en arbejdsordning, nedsættelse af forskellige gebyrer, udgivelsen af en ny toldordning, omordning af borgerrådet m.m., før ministeriet greb ind, standsede ordningen og gjorde videre fremskridt vanskelige, om næsten ikke umulige«.

Selv om de opnåede resultater var til at få øje på, resulterede den hjemlige kritik af P. Hansens embedsførelse alligevel i, at regeringen begrænsede hans magtbeføjelser. De første indskrænkninger af hans beføjelser, der kom i sommeren 1849, fik ikke nogen reel betydning, da alle hans forordninger stadig blev godkendt i København. Men senere – da forholdene på øerne nærmede sig det normale og den hjemlige kritik var på sit højeste – meldte vanskelighederne sig. P. Hansens forordning om handelsberettigelse, der skulle forhindre negrenes løsgængeri, turde ministeriet »af mangel på kundskab« ikke tage stilling til og loven blev først godkendt 6. september 1853 – altså tre år efter den var trådt i kraft på øerne. Den 11. juli skete der en forandring i »embedstitulaturen«, således at generalguvernøren fremtidigt skulle benævnes »guvernør over De dansk-vestindiske Besiddelser«. Denne beslutning havde to mål. Den skulle spare staten penge, idet det nye »embede« i finansloven var opført med et nedsat beløb, og den skulle yderligere begrænse guvernørens magt. Bestemmelsen skyldtes, at regeringen nu selv havde overtaget styrelsen af de vestindiske kolonier, reduceret øerne til et dansk amt og guvernøren til »amtmand«. Men for P. Hansen var denne sidste beslutning naturligvis umulig at arbejde med – De dansk-vestindiske Øer var intet dansk amt og hans opgaver ikke en dansk amtsmands. Det øerne efter P. Hansen mening havde brug for, var en handlekraftig guvernør, der kunne tage stilling til og løse de opståede problemer – her og nu.

De stadige indskrænkninger i P. Hansens magtbeføjelser, ministeriets manglende opbakning af hans forordninger og den ubillige hjemlige kritik, kulminerede i slutningen af 1850. Da Sponeck skrev til P. Hansen, at det ikke ville være ministeren ukært, hvis P. Hansen søgte sin afsked. Og den 11. januar 1851 kunne P. Hansens gode ven i København, kolonialdirektør Garlieb, meddele ham, at regeringen efter lang tids

søgen endelig havde fundet en embedsmand, »i et af Told- og Kommercekollegiets kontorer«, ved navn Feddersen, der var villig til at efterfølge P. Hansen på posten som De dansk-vestindiske Øers guvernør.

Brevene fra Sponneck og Garlieb fik ingen indflydelse på P. Hansens arbejdsindsats eller interesse for sit arbejde. Til hjælp for øernes bestyrelse indførte han »nøjagtige tabeller over alle forhold, som måtte komme i betragtning for at begrunde den yderligere udvikling, som ikke burde støttes på skøn, meninger og følelser, men på faste og bestemte data«. For at fremme moderniseringen af øens landbrug havde han støttet oprettelsen og udgivelsen af *St. Croix Agricultural Reports*. Og til hjælp for planterne efter tørken og den deraf følgende sene høst, havde han bevilget udsættelse til første august »med de for 1850 til statskassen erlæggende skatter«. Endelig kunne P. Hansen, i sin sidste indberetning fra De dansk-vestindiske Øer 14. juni, skrive, »da roligheden (var bragt) tilveje, blev det mulig igen at indskrænke militærstyrken, hvorfor den efterhånden stedfindende afgang af mandskabet ikke ville blive erstattet; . . .«.

Feddersen afløser Peder Hansen den 24. juni 1851

Skønt det efter to års arbejde var lykkedes P. Hansen at få det vestindiske samfund til at fungere, kunne Sponneck alligevel meddele på statsrådets møde 10. december 1850, at han ville opfordre P. Hansen til at søge sin afsked, såsnart man havde fundet hans afløser her i landet, for på øerne var der ingen »personligheder«. Men, fortsatte ministeren, det havde vist sig vanskeligt at finde en mand, der under de nuværende forhold ville overtage posten. Sponneck havde allerede fået afslag fra Etatsråd Ussing, og nu ville han foreslå Amtmand Heltzen fra Åbenrå, Borgmester Olrik i Helsingør eller By- og Herredsfoged Petersen i Hjørring. Kulturminister Madvig foreslog, at man også spurgte Baron Bretton. En uge senere havde disse mænd betakket sig for æren og nu ville man henvende sig til overauditør Stockfleth. Da statsrådet holdt sit første møde efter juledagen forelå Stockfleths svar – også han svarede nej tak. Den lange søgen efter en »følgagtig embedsmand« endte først i begyndelsen af januar 1851, da justitsråd Feddersen indvilgede i at overtage guvernørposten på De dansk-vestindiske Øer.

Efter Feddersen havde overtaget guvernørembedet den 24. juni 1854, forblev P. Hansen endnu en måned i Christiansted, for at sætte sin efterfølger ind i guvernementets forretninger. Inden sin afrejse havde P. Hansen den glæde at modtage en tillidserklæring fra nogle af koloniens

mest fremtrædende plantere, købmænd og andre borgere, der – da det var blevet kendt på øerne, at han skulle forlade sit embede – havde sendt ham en adresse. Heri beklagede de meget hans afrejse, da de havde håbet hans »embedsperiode var blevet længere, så han kunne have fortsat det gode reformarbejde«, der havde skabt »ro og orden, fremskridt og håb for øerne«. Men P. Hansen kunne glæde sig over, at han efter to og et halvt års arbejde kunne forlade et velfungerende samfund. »Det må også have glædet Dem, at mange af Deres forslag er blevet modtaget godt på de engelske øer«. Adressen sluttede med »alle vore gode ønsker for Deres sundhed og lykke i fremtiden«.

Adressen til P. Hansen blev offentliggjort i St. Croix Avis femte juni og fire dage efter havde han i samme blad – »med sin sædvanlige høflighed og venlighed« – takket for de smukke ord og fordi de altid havde været villige til at give ham gode råd. Også P. Hansen beklagede, at han ikke kunne fortsætte sit arbejde, men han kunne love, at han altid ville støtte øernes interesser og altid ville være villig til »at lyde en henstilling fra Jer«.

Et tilbageblik

Peder Hansen fik en lang og begivenhedsrig karriere som koloniembedsmand – først som enevældens sidste guvernør i Ostindien og siden som det unge folkestyres første generalguvernør i Vestindien.

Hans vigtigste opgave i Ostindien var salget af kolonierne og oprettelsen af handels- og søfartsaftalen med Kina. Som gennemgangen af forhandlingerne i Calcutta og i Kanton viste, blev Peder Hansen hjulpet af de politiske forhold i Indien og Kina. Men gennemgangen viste også at det ville være forkert, at lade de gunstige politiske betingelser være hele forklaringen på de resultater han opnåede.

For det første var salget af De danske Besiddelser ikke kun en formalitet, men krævede en dygtig dansk forhandler. Peder Hansen viste sig i besiddelse af denne dygtighed. For efter lange og besværlige forhandlinger fik han ikke kun opfyldt alle danske betingelser, men også en højere salgspris end den danske stat havde forlangt.

For det andet – selv om en dansk traktat med Kina havde været en umulighed uden opiumskrigen og de efterfølgende engelske-kinesiske forhandlinger – spillede Peder Hansens personlige egenskaber også en rolle under hans kinamission. Både under samtalerne med de kinesiske myndigheder og under arbejdet for at finde de rigtige mænd til de danske konsulebender.

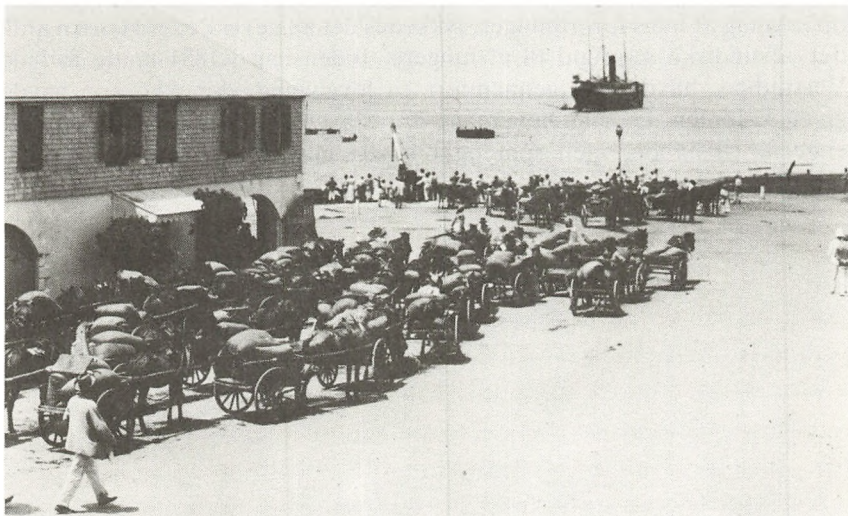

Fig. 9. Vogne fra St. Croix sukkerplantager venter i Christiansteds havn på at få deres varer afskibet. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

Derfor viste Peder Hansens indsats under løsningen af hans to vigtigste opgaver i Ostindien ham som en dygtig forhandler, der havde fået det maksimale ud af de givne muligheder.

Efter de mislykkede salgsforhandlinger i London – der kunne have fået en lykkeligere udgang, hvis den danske regering havde handlet med større fornuft – rejste han i sommeren 1848 til Vestindien. Her skulle Peder Hansen, ud fra en ikke særlig præcis instruks, løse to svære opgaver. Han skulle skabe ro og orden på øerne, og han skulle løse det ømtålelige forhold mellem den hvide plantageejer og den sorte landarbejder. Men hans arbejdsbetingelser var ikke de bedste. For både planterne og embedsmændene mødte deres nye guvernør med mistro. Samtidig var der lige fra begyndelsen indbygget spændinger i forholdet mellem den danske regering og Peder Hansen. Fordi regeringens medlemmer vogtede nidkært over deres egne og det unge folkestyres rettigheder, og fordi Peder Hansen ikke kunne eller ville omstille sig til en anden politisk styreform.

Men trods de ovennævnte vanskeligheder og regeringens manglende opbakning af hans forordninger, lykkedes det alligevel Peder Hansen at få det vestindiske samfund til at fungere. Inden han i 1851 måtte forlade Vestindien, havde han gennemført en lovgivning, der ikke kun havde givet kolonien en rolig overgang fra slaveri til frihed og forhindret engelske tilstande, men som også havde givet øerne en ny og stabil samfundsorden.

Peder Hansens rigsdagsarbejde 1854–1861

Efter Peder Hansen i godt to år havde været midlertidig generalguvernør i Vestindien, vendte han i sommeren 1851 tilbage til København. Samme efterår – kort før sin 53 års fødselsdag – blev han udnævnt til Konferentsråd for sit arbejde gennem 25 år som koloniembedsmand. Men selv om Peder Hansen i en menneskealder havde arbejdet i det usunde tropeklima, hvor han måtte »æde medicin, som . . . andre skikkelige folk æde rugbrød«, og selv om han ustandselig i sine breve klagede over sit vaklende helbred, havde han alligevel kræfter til at påtage sig endnu et offentligt hverv. For da nogle vælgere fra hans fødeby Ålborg tre år senere – efter regeringen Ørsted havde opløst rigsdagen og udskrevet valg – ønskede ham som byens kandidat, og da Peder Hansen kunne gå ind for deres politiske program, lod han sig opstille i Ålborg Amts anden valgkreds ved valget den første december 1854.

På valgdagen blev Peder Hansen valgt med 287 stemmer mod kredsens tidligere rigsdagsmand, generalkrigskommissær Wiborgs, 109 stemmer. Ved valget 14. juni året efter blev Peder Hansen genvalgt og igen ved valget i 1858, med 207 mod Gartner Sv. Christensens 67 stemmer. Dette blev Peder Hansens sidste rigsdagsvalg, da han ikke stillede op ved valget i juni 1861.

Det er denne periode på seks og et halvt år, hvor Peder Hansen var Ålborgs repræsentant i rigsdagen, der vil blive behandlet i bogens sidste kapitel, hvor en kort gennemgang af de fire kolonidebatter og de fem indenrigspolitiske forhandlinger, hvori han deltog, skal tegne et billede af politikeren Peder Hansen.

Baggrunden for valget den første december 1854

I begyndelsen af 1850-erne havde den danske regering, sammen med de europæiske stormagter, underskrevet en traktat, hvorefter det danske monarki skulle bestå af kongeriget Danmark, samt Hertugdømmerne Slesvig og Holsten-Lauenburg. Samtidig havde Danmark forpligtiget sig til at oprette et Rigsråd, der skulle tage sig af monarkiets fælles anliggender, og den danske grundlov skulle kun gælde til Kongeåen. Indskrænkningen af grundloven var allerede blevet gennemført den 27. januar 1852.

Derimod var der i foråret 1854 endnu ikke blevet vedtaget en fællesforfatning, fordi rigsdagen ville have forslaget forelagt i tinget, så man kunne få indflydelse på fællesforfatningens udformning, hvorimod regeringen Ørsted ønskede at gennemføre fællesforfatningen udenom rigsdagen.

Da der ikke kunne opnåes enighed mellem regering og rigsdag om dette spørgsmål, gennemførte regeringen Ørsted på egen hånd – den 26. juli 1854 – fællesforfatningen og oprettede et Rigsråd.

Denne beslutning øgede naturligvis modsætningsforholdet mellem regering og rigsdag. For at tage trykket af de voldsomme angreb på regeringen – om statskup og grundlovsbrud – opløste Ørsted rigsdagen og udskrev valg.

Valgkampen i Ålborg

Til valget den 1. december 1854 var der opstillet to kandidater i Ålborg anden valgkreds; det var kredsens rigsdagsmand, generalkommissær Wiborg, og den nye kandidat Peder Hansen. Også valgkampen mellem Wiborg og P. Hansen blev præget af det skisma, der var mellem regering og rigsdag.

Wiborgs stillere havde, i *Ålborg Stiftstidende* 12. november 1854, advaret vælgerne mod regeringens modstandere, der kun var fristere, falske profeter og samfundsnedbrydere. Derfor måtte P. Hansens tilhængere først overbevise vælgerne om, at de ikke var partimænd og da slet ikke ejderpolitikere, inden de kunne nå frem til at fortælle, hvordan deres indstilling var til fællesforfatningen. For selv om begge parter var for en fællesforfatning, var det ud fra en helt forskellig grundholdning. Wiborgs stillere ville have regeringens fællesforfatning gennemført, fordi den ville styrke regeringen på rigsdagens bekostning. P. Hansens stillere havde det stik modsatte mål: De ville have fællesforfatningen behandlet i rigsdagen, fordi de ikke ønskede mere magt til regeringen, men tværtom en større folkelig repræsentation i Rigsrådet, end foreslået af regeringen. Med en så forskellig opfattelse af fællesforfatningen og dermed af folkestyret, var det ikke så mærkeligt, at tonen mellem modstanderne blev så uforsonlig, som tilfældet var i Ålborg.

På baggrund af den meget følelsesladede valgkamp i Ålborg, hvor beskyldninger om »statsopløsende« og »frihedsfjenske« hensigter føg gennem luften, kom P. Hansens indlæg – i både *Ålborg Amistidende* og *Ålborg Stiftstidende* den 21. november til at virke overbevisende og sagligt. Fordi P. Hansen straks gjorde det klart, at han ikke kunne eller

ville deltage i valgkampen på det niveau, der var lagt af de »extreme partier«. Derimod ville han kun argumentere ud fra de faktiske forhold. Denne indledning er politisk agitation, når den er bedst. For det lykkedes P. Hansen i de fire første linier af sit indlæg, at fremstille sig selv som den person, der midt i en overophedet debat kunne holde hovedet koldt. Han fik også placeret Wiborgs tilhængere mellem de »extreme partier« og fratog dem dermed deres stærkeste argument – at det kun var regeringens modstandere, der var partimænd.

Men selv om P. Hansen fastholdt et urbant sprogbrug i sine angreb på regeringen, så lod han ingen tvivl tilbage hos vælgerne om, at det var regeringen, der var skurken i denne sag. Fordi regeringens fællesforfatning ville betyde, at den fik hele magten i landet på folkestyrets bekostning.

Når vælgerne i Ålborg havde læst P. Hansens politiske programerklæring, kunne de ikke være i tvivl om, at han som helstatsmand, ville gå ind for en fællesforfatning. Men det fremgik ligeså tydeligt, at det skulle være en fællesforfatning, der – modsat regeringens – var udformet i rigsdagen og med et Rigsråd, der var således sammensat, at det blev en virkelig folkerepræsentation. Vælgerne var også klare over, at de i P. Hansen ville få en rigsdagsmand, der i alle sager ville »tilråde en til statens størrelse svarende økonomi med statens midler«.

Medens de to kandidaters tilhængere udkæmpede deres valgkamp, var både Wiborg og P. Hansen i København. Wiborg blev i København under hele valgkampen, og han blandede sig ikke i debatten. Heller ikke P. Hansen tog på noget tidspunkt til Ålborg, men modsat Wiborg skrev han – som allerede nævnt – den 21. november *Til vælgerne i Ålborg Amts anden valgkreds*, hvori han stillede sig til rådighed for den by, hvortil han var knyttet »ved erindrings- og erkendelighedsbånd«. Heller ikke på selve valgdagen var Wiborg eller P. Hansen i Ålborg, men blev repræsenteret af henholdsvis »Hr. Stiftsprovst Hald« og »Hr. Kancellir Møller« – som for de 396 fremmødte vælgere (= 16% af alle stemmeberettigede) fremlagde kandidaternes program. Efter talerne fulgte afstemningen, hvor P. Hansen blev valgt med 287 mod Wiborgs 109 stemmer.

Stiftstidende, der hele tiden havde støttet Wiborg, havde ingen kommentarer til valget. Det havde derimod *Amtstidende*, der allerede dagen efter valget kunne bringe en lang og farverig beskrivelse af valghandlingen. Hvor *Amtstidende* med slet skjult glæde kunne fortælle, at Wiborgs repræsentant, Stiftsprovst Hald, var blevet ilde behandlet af forsamlingen, og avisen betvivlede meget, at hans »højærværdighed, siden opnåelsen af manddomsalderen havde fået en sådan medfart«.

Som allerede nævnt blev P. Hansen valgt den første december 1854 – og i de næste seks og et halvt år var han Ålborg Amts anden valgkreds repræsentant på tinge.

Regeringens udkast til finansåret 1855–56 betræffende koloniernes indtægter og udgifter

Kolonialrådet for De dansk-vestindiske Øer havde ansøgt om afskaffelse eller nedsættelse af visse skatter, fordi man havde haft en række svære år efter slaveemancipationen i 1848. Regeringen havde taget rådets ønske med i sit lovudkast om tillægsbevilling for finansåret 1855–56, hvori regeringen også havde foreslået en adskillelse af øernes dømmende myndighed fra politi og administration.

Regeringens forslag var blevet behandlet i et udvalg, der i sin betænkning foreslog – at der ikke på nuværende tidspunkt kunne ske en nedsættelse af skatterne eller en adskillelse af den dømmende myndighed fra politi og administration. Den eneste rigtige løsning ville være en samlet lovgivning for alle forhold på øerne, og indtil en sådan plan foreligger, »vil det være rettest at lade det nuværende forhold vedblive . . .«.

Mandag den 26. februar 1855 skulle rigsdagen behandle både regeringens lovudkast og udvalgets betænkning. (Betænkningen blev senere vedtaget med 62 stemmer mod 4). Under debatten brugte P. Hansen sin taletid, ikke så meget til at kommentere regeringens forslag eller udvalgets betænkning, som til at angribe den vestindiske administration og kolonialrådets manglende evne til at træffe beslutninger. »Det er et gammelt sagn på St. Croix« – berettede P. Hansen – »at der ikke er to mennesker på øen enige om samme ting; dette er vel en overdrivelse, men der er dog meget sandt deri . . .«. For hvad guvernementet og kolonialrådet foreslog det ene år, tilbagekaldte de året efter. Desuden fremgik det af rådets betænkning, »at det var meget uenigt om hvilket som helst«. Som et sidste spark foreslog P. Hansen, at man gav guvernementet tid til at udarbejde et ordentligt forslag, skønt »Gud ved, at guvernementet har haft tid nok til at betænke sig i; fra juni 1851 og nu til 1855 . . .«. P. Hansens sympati for både kolonialråd og administration kunne være på et meget lille sted.

Udover at gøre opmærksom på behovet for en sanering af kolonialadministrationen, hvis man ønskede en effektiv styrelse af øerne, havde P. Hansen også foreslået en nedsættelse af guvernørens gage. Fordi man i dag henter guvernøren lige ud af finansministeriets bureauer, så »man kan

vel få så mange man vil have«. Endelig gav samme debat en prøve på P. Hansens manglende parlamentariske erfaring. For midt under forhandlingerne ville han stille et ændringsforslag, men da P. Hansen ikke vidste om han kunne finde fjorten medunderskrivere, bad han Finansministeren selv stille forslaget, »så var sagen jo dermed klaret«. Så ringe erfaring og så lidt politisk fornemmelse havde P. Hansen, at han kunne bede ministeren og udvalget – som han måtte vide ikke var enige med ham – om at stille et ændringsforslag, for at redde P. Hansen for et, i hans øjne, besværligt og formelt procedurespørgsmål.

Skønt P. Hansen var nyvalgt medlem af rigsdagen og for første gang deltog i tingets forhandlinger, kom han alligevel til at spille en central rolle i kolonidebatten, på grund af sine markante meninger om kolonialrådet og øernes administration. Men hans taler afslørede også, at han endnu ikke havde lært rigsdagens debatform og derfor kom P. Hansens indlæg mere til at ligne en embedsmands argumentation overfor en enevældskonge, end en rigsdagsmands tale i parlamentet.

Behandlingen af regeringens lovudkast, hvorved koloniernes indre anliggender udgår af Kongeriget Danmarks særlige anliggender

Regeringen havde i sommeren 1855 tvunget en fællesforfatning gennem rigsdagen og derfor var medlemmerne på vagt overfor ethvert forslag fra regeringen, der kunne begrænse rigsdagens indflydelse. Ved valget i 1855 var mange rigsdagsmænd kun blevet valgt/genvalgt, fordi de havde lovet deres vælgere, at de ville bekæmpe ethvert forsøg på yderligere at formindske rigsdagens betydning. P. Hansen havde også afgivet dette løfte til vælgerne i Ålborg og var derfor – både per temperament og forpligtigelse – selvsikret deltager i den skarpe debat mellem regeringen og rigsdagen, der efterfulgte regeringen Bang – mandag den 3. december 1855 – havde foreslået, at koloniernes indre anliggender skulle udgå af kongerigets indre anliggender. Dersom regeringen fik denne lov vedtaget, ville det betyde, at hele den dansk-vestindiske administration blev overdraget til en enkelt minister og rigsdagen ville dermed miste enhver indsigt i og indflydelse på, hvad der skete på de vestindiske øer.

Den skarpe debat og de ventede angreb på regeringen udeblev da heller ikke, da man 10. december havde første behandling af regeringens forslag. Både Monrad, Grundtvig, Hage og andre af rigsdagens medlem-

mer, beskyldte regeringen for at ville begrænse rigsdagens indflydelse og for at gå Rigsrådets ærinde. Jo længere forhandlingerne varede, des tydeligere blev det, at regeringen ikke ville kunne få sit forslag vedtaget, dertil var modstanden i rigsdagen ganske enkelt for stor. Derfor sluttede førstebehandlingen med nedsættelse af et udvalg med P. Hansen som medlem, der skulle forsøge at komme til en overenskomst med regeringen i dette spørgsmål.

I udvalget, der afgav sin betænkning 11. januar 1856, var man enige om, at de vestindiske øers indre anliggender er de, der svarer til Kongerigets særlige anliggender. Udvalgets begrundelse var, at man ikke ville afgive rigsdagens indflydelse til en enkelt minister. Også fordi man mente, at sagerne ville blive bedre behandlere af de embedsmænd, der var på stedet. Samtidig ville rigsdagen, hvis den beholdt sin indflydelse på forholdene i kolonierne, bedre være i stand til at medvirke i og fremskynde de reformer, der var behov for i kolonierne. Udvalget mente dog ikke, at man, som forholdene var på de vestindiske øer, kunne gennemføre de ønskede reformer nu, men endemålet måtte stadig være, at kolonierne kunne styre sig selv. Derfor måtte Kongeriget Danmark hjælpe besiddelserne indtil de kunne klare sig selv. Men det skulle allerede nu gøres klart for kolonierne; at hvis øerne havde overskud, skulle de selv nyde godt af dette overskud, men hvis der var underskud, måtte man selv udrede denne underbalance.

P. Hansen havde i udvalget givet udtryk for, at man skulle indskrænke sig til at forkaste regeringens lovforslag og ikke selv stille et nyt. Han kunne derfor ikke støtte udvalgsflertallets indstilling til rigsdagen, fordi udvalgets opgave havde været, at komme til en overenskomst med regeringen og det var ikke lykkedes. Forøvrigt mente P. Hansen at lovudkastet var forkert, fordi man ikke kunne behandle kolonierne, som var der tale om et dansk sogn, herred eller amt. Øerne havde jo deres eget budget, eget regnskabsvæsen og deres egen specielle lovgivning. Hvis man fulgte udvalgets forslag, ville man få en kolonialadministration, der var ligeså elendig som Portugals, »og det er jo temmelig bekendt, at de portugisiske kolonier er de slettets bestyrede af alle europæiske kolonier«. Derfor burde kolonierne kun være fælles med Danmark om de anliggender, de havde tilfælles med helstaten, nemlig handelslovgivningen.

I den efterfølgende lange debat blev P. Hansen stort set kun støttet af Tiemroth, der stadig havde sin ulyksalige evne til at genere sine medmennesker i behold. Således lykkedes det for Tiemroth i løbet af debatten, at komme op at skændes med halvdelen af salen og modtage flere henstillinger fra tingets formand om ikke at afbryde talerne med

tilråb. Men trods Tiemroths »helhjertede« støtte, blev udvalgets forslag alligevel vedtaget med 54 stemmer mod 22.

P. Hansen havde igen markeret sig under forhandlingerne og igen på grund af sin meget personlige argumentationsform, der især var kommet frem under trediebehandlingen. Her gjorde han det klart for rigsdagens medlemmer, at både Monrad, Tscherning og deres egen viden om kolonierne var overskuelig. Derfor burde de lytte til ham, for han vidste dog i det mindste, hvad han talte om. P. Hansens indlæg i denne debat kom således i sprogbrug til at ligne hans taler under kolonidebatten i februar 1855, men hans argumenter var ikke de samme. I februar havde han stillet sig mere end tvivlende overfor kolonirådets og administrationens evne til at beslutte noget som helst, men et år senere var hans opfattelse en helt anden. For P. Hansen mente nu, at man i Vestindien selv skulle klare sine indre anliggender, dog med en eneste undtagelse – handelslovgivningen.

Når P. Hansen tilsyneladende gjorde sig til talsmand for en hel anden indstilling overfor kolonierne under denne debat, havde det flere grunde. For det første var hans hadske angreb under februardebatten mere et personligt hævnstøgt, end de var dækkende for hans generelle syn på kolonipolitikken. For det andet ville regeringens forslag – efter P. Hansens mening – betyde, at rigsdagen mistede muligheden for at gennemføre de nødvendige reformer, der skulle gøre det muligt for øerne, at disse økonomisk kunne hvile i sig selv. For det tredje vidste P. Hansen, som tidligere vestindisk guvernør, at øerne ikke kunne sammenlignes med et dansk amt. Som helstatsmand mente han, at hver del af det danske monarki skulle have en administration og regeringsform, der tog hensyn til landsdelens beliggenhed, behov og tradition. Endeligt for det fjerde; skulle det indre selvstyre have nogen mening, så måtte det også omfatte ansvaret for øernes egen økonomi, eller sagt med P. Hansens egne ord; kolonierne bør kun være fælles med Danmark om de anliggender, de har tilfælles med helstaten – nemlig handelslovgivningen.

Regeringens udkast til lov angående forandringer i forordningen af 25. maj 1804 om den vestindiske landsoverret

Kolonialrådet havde ønsket en forandring af den vestindiske landsoverret, således at den fremover kun skulle beklædes af én overdommer. Rådet havde begrundet deres henvendelse med de forringede økonomiske forhold på øerne efter emancipationen og den dermed svigtende evne til

at udrede de påhvilende skatter. Denne faldende velstand gjorde det nødvendigt at spare og landsoverretten var særdeles bekostelig. Samtidig var de sager, der kom for retten faldende. Endelig blev der stadig færre medlemmer af den vestindiske overret og dette havde svækket tilliden til rettens upartiskhed. Derfor foreslog kolonialrådet, at der i landsoverretten ansættes én overdommer, på hvem alle domme påhviler og han skulle dømme efter de hidtil gældende bestemmelser for landsoverretten.

Kolonialrådets ansøgning var blevet behandlet i regeringen, som havde udarbejdet et lovforslag, der fulgte rådets indstilling. Torsdag den 4. december 1856 kom lovudkastet til førstebehandling i tinget, hvor kun tre medlemmer tog ordet og den ene var P. Hansen. Han mente forslaget »vist nok« var en forbedring, »men efter det kendskab, jeg har til sagen, måtte jeg dog anse det for en større forbedring og et større fremskridt, om man aldeles ophævede den vestindiske overret, thi, hvad enten den består af 3 personer eller af 1, er den lige forretningsløs og lige betydningsløs«, og fordi der i dag var to månedlige forbindelser mellem St. Thomas og Danmark, havde det eneste argument for en selvstændig ret på øerne – afstanden mellem kolonierne og moderlandet – ikke længere nogen vægt, idet en sag nu kunne komme for dansk ret i løbet af fjorten dage. »Hvis der i det tilfælde, at retten blev afskaffet, blev bestemt, således som tilfældet var i ældre tider med de ostindiske sager, at appel kunne finde sted ligefra underretten til højesteret, så ville der kunne spares megen tid, mange omkostninger og mange lidelser . . .«. Denne sag bør behandles nøje i et udvalg – sluttede P. Hansen – »og jeg vil, hvis det ikke er udenfor ordenen, med det samme foreslå, at der nedsættes et udvalg . . .«.

I udvalget, der havde P. Hansen som medlem, var man enige om, at man ikke kunne opretholde den nuværende overret. Om lovudkastet havde man derfor intet at bemærke, fordi udvalget også gik ind for, at man indskrænkede overdommernes antal til en. Det eneste udvalget ville have rettet var, at man i §1. skrev »indtil videre« i stedet for »herefter«. Når udvalget havde foreslået denne ændring, skyldtes det, at det bedste havde været en vestindisk underret med adgang til appel til den danske højesteret. Men udvalget måtte indrømme, at tiden ikke var belejlig.

Regeringens lovudkast, med udvalgets ændringsforslag, blev hurtig færdigbehandlet i rigsdagen. Ved trediebehandlingen, tirsdag den 13. januar 1857, var der ingen som begærede ordet og forslaget blev enstemmigt vedtaget med 56 stemmer.

Igen var der gået et år siden rigsdagen sidst havde De vestindiske Øer på dagsordenen og igen havde P. Hansen forandret mening. Under den forrige debat havde der ikke været tvivl i hans sind; alle indre anliggender,

var alle øernes indre anliggender, med undtagelse af handelslovgivningen. Men nu mente han, at det var ganske uden mening at opretholde den betydningsløse overret, når der var så gode skibsforbindelser til Europa. Dvs., at den eneste undtagelse fra øernes indre anliggender – handelslovgivningen, nu var blevet udvidet til også at gælde den vestindiske landsoverret.

Skønt P. Hansen havde svært ved at fastholde en klar linie i kolonidebatterne, havde afstemningerne ved de to første forhandlinger vist, at der alligevel var mange rigsdagsmænd, der lod sig påvirke af hans argumenter. Udvalgsbetænkningen viste også, at P. Hansen ikke havde mistet den gennemslagskraft og forhandlingsevne, der havde præget hans tid som koloniembedsmand. For sammenligner man P. Hansens tale under førstebehandlingen med udvalgsbetænkningens ordlyd, så er der ingen tvivl om, hvem der har domineret udvalgsarbejdet.

Udkast til lov om forandring af bestemmelse 1. § 25. for de dansk-vestindiske besiddelser af marts 1852

Kolonialrådet havde indstillet til regeringen, at »den i kolonialloven af 25. marts 1852 § 25 indeholdte bestemmelse, at kolonialrådets møder ere ikke offentlige, forandres således, at kolonialrådets møder i almindelighed ere offentlige«. Regeringen skønnede ikke der »kunne være nogen virkelig ulempe« ved at åbne dørene for offentligheden, da rådets formand, eller et flertal af rådets medlemmer, kunne forlange dørene lukkede, og med det håb, at denne offentlighed omkring møderne kunne vække og udvikle det politiske liv i kolonierne, forelagde regeringen den 13. januar 1860 sit lovforslag i tinget.

Lovudkastet fik en hurtig og smertefri gang gennem rigsdagen. I løbet af en uge havde man overstået første, anden og trediebehandling, samt enstemmigt vedtaget loven med 57 stemmer. P. Hansen var den eneste rigsdagsmand, der tog ordet under behandlingen af loven.

P. Hansen havde været medlem af rigsdagen i seks år, da han – tirsdag den 17. januar 1860 – holdt den tale, der skulle blive hans sidste indlæg i rigsdagen om kolonierne. Da denne tale fortæller meget om både vestindiske og hjemlige politiske forhold, samt om hans egen holdning til kolonierne, vil den blive citeret i sin helhed.

»Det er ikke min mening at ville gøre indvendinger imod det foreliggende lovudkast, da det i mine tanker er aldeles ligegyldig, enten man antager eller forkaster det; men da det dog er et fremskridt til det bedre, om end kun et

hanefjed fremad, vil jeg for min person anbefale det. Det, man synes at vente sig af en sådan offentlighed som den her foreslåede, nemlig at den mulig »kunne bidrage til at danne en stærk og sund offentlig mening om offentlige forhold« og vække interesse for kolonialrådet, vil jeg ikke lægge videre vægt på. Befolkningen er adspredt omkring på 3 øer, og der er således vistnok kun få, der vil have lejlighed til at tage del i disse forhandlinger. Negerbefolkningen har jo ingen politiske rettigheder, den er aldeles udelukket derfra, og der bliver således kun få tilbage, som vil kunne have sand gavn deraf, og når den første nysgerrighed er stillet, vil der sandsynligvis ikke komme et menneske til stede. Forsåvidt der imidlertid er tale om at gøre forandringer i kolonialloven, er der formentlig ting af større vigtighed, der burde komme i betragtning, og i så henseende er der og navnlig en ting, hvorpå jeg vil henlede tingets og om muligt regeringens opmærksomhed, nemlig forholdet ved hensyn til St. Thomas. På denne ø har der i flere år enten slet ikke været valgt eller der har som deputerede til kolonialrådet mødt nogle embedsmænd – jeg tror, at man i begyndelsen valgte nogle sådanne, men siden blev man også ked deraf og har slet ingen valgt. Den sidste valghandling er i Departementstidende beskrevet således: »For St. Thomæ valgdistrikt havde de valgte afstået at modtage valget, og ved et foretaget omvalg den 4. november var der ingen vælgere mødte«. Det forholder sig nu ikke ganske således. Efter de underretninger, som jeg derom har modtaget, gik det således til, at der ved den første valghandling kun mødte én vælger og denne ene vælger valgte de 6 medlemmer, der skulle vælges for St. Thomas. Hvorvidt man nu kan kalde dette en valghandling, skal jeg lade stå hen, men jeg må dog anføre, at man ræsonnerede således: Hans Majestæt Kongen har kun lov til at vælge 4 medlemmer, medens de 5 skulle vælges af befolkningen, det synes derfor upassende, at, når Kongen kun kan vælge 4, skal en eneste mand kunne vælge 6 medlemmer, og efter nogen deliberation blev det derfor besluttet, at valget skulle kasseres og en ny valghandling foregå. Ved denne udeblev imidlertid den ene mand, der havde mødt ved den tidligere, og der kunde således ikke være spørgsmål om, hvorvidt de valgte enten afslog eller modtog valget. – Således er det virkelige forhold, og det kan ikke godt være anderledes. Kolonialloven for Vestindien er nemlig en slags fællesforfatning, der strækker sig over 3 øer. St. Croix, St. Thomas og St. Jan, de skulle alle sammen være under én forfatning, uagtet de har aldeles forskellige interesser; St. Croix er således en agerdyrkende ø, medens St. Thomas er en stor vigtig handelsplads, og deres interesser er altså ikke lidet forskellige, og at det ville gå således, som det nu er gået, kunde man allerede vide straks fra begyndelsen af. – Da udkastet til kolonialloven i 1851 blev forelagt Landstinget, blev der nedsat et udvalg, for at tage sagen under nærmere overvejelse. Dette udvalg, der kendte Vestindien, gjorde sig den ulejlighed at spørge alle de mennesker, de her i København kunne få adspurgte, som kendte forholdene i Vestindien. Resultatet af udvalgets rådslagning blev, at de tilrådede Landstinget at forkaste denne fællesforfatning, og en af de grunde, hvorfor de tilrådede dette, var den, at det ikke ansåes for rigtigt, at denne fællesforfatning udstraktes over alle 3 øer, idet man navnlig mente, at St. Thomas burde have et kolonialråd for sig selv. Indstillingen blev imidlertid ikke taget til følge i Lands-

tinget; ved en slags ministeriel tvang blev sagen ført igennem rigsdagen. Da loven kom over til Vestindien, blev den forelagt 10 vise mænd, der skulle deliberere over den; de tog imod denne fællesforfatning, som man tager imod slige ting; man tager det, man kan få, når man ikke kan få det bedre. De vidste desuden, at det næppe ville nytte noget at gøre indvendinger mod loven, da det var bekendt, at det var den nye guvernør, der bragte den med, som havde udarbejdet den; uden nu at tale om, at det jo på en måde ville have været uhøfligt imod ham ikke at tage imod hans arbejde, antog man, at der kun var liden sandsynlighed for, at han ville anbefale forandringer i den. I de første år gik det imidlertid nogenlunde, men nu er St. Thomas aldeles faldet fra, der sendes ingen deputerede til kolonialrådet; Ingen på St. Thomas sender de 6 deputerede, som øen skal vælge, men desuagtet består fællesforfatningen for Vestindien i usvækket kraft og gyldighed; efter kolonialloven skal der vælges 16 medlemmer af befolkningen, de 6 deraf bliver imidlertid, som sagt, stadig borte; men derfor består kolonialrådet alligevel. Idet de 10 øvrige af befolkningen valgte forhandler i forening med de 4 kongevalgte alle sager. Det forekommer mig imidlertid, at det må være indlysende, at denne tingenes tilstand ikke kan være heldig, og af den grund kunne jeg ønske, at det blev foretaget de fornødne forandringer i kolonialloven, derfor har jeg taget ordet, ikke af hensyn til det foreliggende lovudkast. Efter min mening ville det også være temmelig let i så henseende at tilvejebringe en forandring. Man vil nemlig se, at landstingsudvalgets protest dog havde den virkning, forsåvidt der nemlig, skønt den daværende Finansminister (Sponneck) slet ikke ville høre noget om en deling, dog blev optaget i loven en bestemmelse af følgende indhold: »Efter forslag fra kolonialrådet kan Kongen ved anordning fastsætte dets deling, for alle eller nogle sager, i 2 kolonialråd, ét for St. Croix og ét for St. Thomas og St. Jan, samt give de nærmere bestemmelser, der umiddelbart følge af denne forfatning i nærværende lov«. En sådan forandring er altså en regeringssag, det er noget, som regeringen godt kan gøre. Man vil måske svare mig, at kolonialrådet ikke er kommet frem med et sådant forslag; men i den henseende skal jeg gøre opmærksom på, at det går kolonialrådet derovre som rigsrådet her, det vil ikke give slip på sin værdighed og myndighed; Forslaget i så henseende må derfor komme fra St. Thomas, og såvidt jeg ved, har St. Thomas også indgivet et andragende til regeringen i den retning, men der er ikke taget noget hensyn dertil. Efter hvad jeg således har yttret, må det anses for ønskeligt, at en forandring i disse forhold indtræder, og efter min formening kan regeringen med lethed gøre et sådant skridt«.

Siden P. Hansen i 1855 holdt sin første tale i rigsdagen, havde han været en særdeles aktiv deltager i både kolonidebatterne og i tingets udvalgsarbejde. Men skønt han klart og tydeligt havde givet udtryk for sine meninger om forholdene i Vestindien, så var hans politiske grundholdning aldrig kommet tydeligere frem end i hans sidste tale. Vel fordi der i hans forslag om to kolonialråd, var samklang mellem koloniembedsmandens viden om de faktiske forhold i Vestindien og helstatsmandens politiske

mål – der begge ville have en administration og en lovgivning, der svarede til landsdelens behov og tradition.

Forslag til lov, hvorved Nørresundby meddeles købstadsret

Fredag den 17. januar 1855 fremsatte rigsdagsmændene fra Vendsyssel et lovforslag, der fra første oktober 1855 skulle give Nørresundby de samme rettigheder og forpligtelser, som var almindelige for landets øvrige købstæder. P. Hansen ville ikke modsætte sig forslaget fremme, men han havde »mange indvendinger at gøre«. Fordi han anså det skadeligt for den købstads beboere, som han repræsenterede og fordi man stillede »et forslag, uden det er ledsaget med de nødvendige oplysninger«. Der er kun forslaget og intet om, hvad man havde tænkt sig, der skulle ske med kommuneforholdene. Derfor syntes han det var bedre, »hvis man henvendte sig til regeringen, så de fornødne oplysninger kunne fremskaffes«, og man først da tog stilling til, hvorvidt der skulle stilles et forslag.

Det nedsatte syvmandsudvalg, med P. Hansen som medlem, fremlagde 24. marts sin betænkning: De, der havde borgerskab i Ålborg, kunne frit handle i Nørresundby. Men de, der ville bruge denne ret, skulle stadig betale skat til Ålborg samt betale de skatter, der til enhver tid pålignes Nørresundbys indvånere. Indenrigsministeren skulle fastsætte de grænser for den del af Nørresundby, »hvor den foran nævnte borgerlige næring kan udøves«. Endelig skulle der inden 10 år – fra april 1855 – tages stilling til, om der skulle ske nogen forandring i disse bestemmelser. Udvalget indstillede derfor; 1) at det forelagte lovudkast ikke vedtages, 2) at tinget beslutter, at denne sag henvises til Indenrigsministeren til ordning med de foran nævnte regler.

Udvalgets begrundelse for denne indstilling var; at den seneste tids udvikling og forøgelse af produktion i landdistrikterne nord for Limfjorden havde gjort det nødvendigt at afhjælpe de ulemper, der på grund af fjorden, var for denne landsdel ved at søge Ålborg som købstad. Det var dog udvalgets opfattelse, at det ikke ville være rimeligt at placere en købstad ved siden af en allerede eksisterende købstad, og udvalget mente derfor ikke, at Nørresundby skulle omdannes til en købstad. Hvad angik Vendsyssels »tilstedeværende trag«, vil »den foreløbig kunne afhjælpes uden at træffe en for Ålborg by så indgribende foranstaltning«. Også fordi man måtte forvente, »at opførelsen af en bro over Limfjorden ved Ålborg dog ikke lader vente længe på sig, og der, når et slikt anlæg var sket, i alt fald kun ville være spørgsmål om, hvorvidt en del af den på fjordens

nordlige side liggende grund burde indlemmes i Ålborg købstad«. Og gav man Nørresundby købstadsrettigheder nu, så kunne man måske forsinke opførelsen af denne bro.

En af rigsdagsmændene fra Vendsyssel, L. Jensen, udpenslede i en meget lang tale landmandens besværligheder ved at handle i Ålborg; »et sådant ophold af landmanden i Ålborg regnes ikke for noget af indvånerne, men det koster de vedkommende en hel del penge, thi man kan jo ikke leve af luften derovre. Åborgenserne synes heller ikke at regne det for noget, at en familie ofte kan være meget urolig over ens fraværelse ofte i flere dage at have været fra sit hjem, af frygt for at man var hændet noget ondt på rejsen . . .«. (sic). Selv om Jensen havde stemt for udvalgsbetænkningens ordlyd, så var hans tilslutning ikke ubetinget, for Jensen troede »virkelig ikke, at dersom man stillede nærværende sag i bero, at broen kom, før der mulig kommer en jernbane . . . thi når blot købmændene i Ålborg beholder den handel på Vendsyssel, som de hidtil har haft, så bryder de dem kun lidt om broen, hvilket jo er meget naturligt«.

P. Hansen delte ikke Jensens forbehold overfor betænkningen eller hans opfattelse af broens betydning. »For mit vedkommende« – sagde P. Hansen under andenbehandlingen – »tror jeg, at forslaget under de foreliggende omstændigheder er det gavnligste for landboerne og det mindst skadelige for Ålborg bys interesser«. For sagen drejer sig jo i virkeligheden ikke om købstadsrettigheder, »men den drejer sig om at få bedre kommunikation tilvejebragt over Limfjorden. Deri ligger hele vanskeligheden. Det stykke land, der er imellem Nørresundby og Ålborg, er ikke mere end 900 alen, og det er det, der forvolder alle besværligheder . . .«. P. Hansen var også overbevist om, at Nørresundbys eventuelle købstadsrettigheder ikke ville give landmændene de forventede fordele. »Jeg anser det nemlig for aldeles utvivlsomt, at når de to har markeder, et norden- og et søndenfor Limfjorden, så tager de ikke udelukkende hensyn til de priser, der findes nordenfor fjorden, men de går alligevel over fjorden, for at prøve det andet marked, og måske opnå højere priser for deres varer. Hvad jeg anser for det vigtigste i nærværende sag, det er at få en bro over Limfjorden . . . Dermed tror jeg, at alle parter vil være bedst tjente, og sagen ordnet på den rigtigste og hensigtsmæssigste måde«.

Da der ikke var andre medlemmer af tinget, der ønskede ordet, gik man over til afstemningen; og det blev enstemmigt vedtaget med 66 stemmer – »at denne sag henvises til Indenrigsministeren til ordning i henhold til udvalgets betænkning«.

P. Hansen havde nu deltaget i sin første indenrigspolitiske debat, der

fandt sted i samme tidsrum som hans første kolonidebat. Men det er en helt anden og meget mere saglig argumenterende rigsdagsmand man her møder, end den P. Hansen man kender fra kolonidebatterne. Forklaringen må være, at han her skulle forsvare Ålborgs interesser og han havde før vist, at han var en dygtig forhandler, når han havde en konkret opgave at løse. At han virkelig havde udført et godt stykke arbejde for Ålborg fremgår af både udvalgsbetænkningens ordlyd og af L. Jensens indlæg under førstebehandlingen. Læser man L. Jensens tale, der ikke var præget af den store beherskelse af det danske sprog, så står det klart, at han ikke var tilfreds med udvalgets indstilling, og læser man udvalgsbetænkningens ordlyd, så mere end fornemmer man P. Hansens hånd. For den foreslåede og vedtagne dobbeltbeskatning, kunne ikke fremme lysten til at nedsætte sig i Nørresundby, fordi denne ekstraskat måtte betyde enten højere priser eller mindre fortjeneste, end man kunne opnå i Ålborg. Også det, at man skulle vente med at tage endelig beslutning, indtil der kom en bro over Limfjorden, var til fordel for Ålborg. Fordi det så til den tid ville være mere end tvivlsomt, om de handlende stadig var motiverede for at etablere sig i Nørresundby. Endelig kunne det kun yderligere forsinke den endelige vedtagelse, at Indenrigsministeren endnu engang skulle indhente oplysninger fra de forskellige kommunalbestyrelser.

Selv om P. Hansen ikke kunne forhindre, at Nørresundby på et tidspunkt ville få købstadsrettigheder, så havde han dog fået den endelige beslutning forsinket så meget, at den ikke – af de ovennævnte grunde – ville blive til større skade for de handlende i Ålborg. P. Hansen havde på det smukkeste levet op til sit valgløfte; at han helhjertet ville arbejde for Ålborgs interesser på tinge.

Forslag om indskrænkning af grundloven af 29. august 1855

Danmark bestod i 1850-erne af Kongeriget Danmark (til Kongeåen), samt Hertugdømmerne Slesvig og Holsten-Lauenburg.

Der var skabt ro om landets grænser og det kommende kongeskifte, da Danmark i 1850–52 sammen med Sverige, Norge, Rusland, Tyskland og England, havde underskrevet Londontraktaten. Traktaten skulle sikre det danske monarkis udelelighed og, at Prins Christian af Glyksborg efterfulgte Fr. VII som dansk konge.

Men på grund af Hertugdømmerne var der ikke skabt ro indenfor monarkiets egne grænser. Den danske konge var nemlig hertug i Slesvig og Holsten-Lauenborg, medens Holsten-Lauenburg tilhørte det tyske

rige, og Slesvig var et dansk arvelen. Denne forvirrede opdeling, hvor den danske konge både var tysk og dansk hertug, havde skabt en hidsig debat om Hertugdømmernes tilhørsforhold. En debat, der især var præget af tre hovedsynspunkter; Slesvig-holsteinismen, der ønskede Slesvig og Holsten slået sammen og skilt fra Danmark. Ejderpolitikken, der ville have Slesvig indlemmet i Danmark, og helstatspolitikken, der ville bevare Danmark og Hertugdømmerne samlede under den danske konge.

Medens man i Danmark diskuterede Hertugdømmernes tilhørsforhold, havde forholdene ude i Europa forandret sig, man var ikke længere i revolutionsåret 1848, men på vej ind i en reaktion. Derfor så nogle lande med mistro til Danmark, hvor man stadig – set med russiske øjne – fortsatte de farlige forsøg med demokrati og parlamentarisme. Ejderpolitikken var heller ikke populær i Tyskland, hvor man ønskede Hertugdømmerne som en neutral stødpude mellem Danmark og Tyskland. Så midt i den hede danske debat om Hertugdømmerne, fik landet dikteret en løsning af Tyskland og Rusland – Danmark skulle bestå af Kongeriget Danmark og de tre Hertugdømmer, der tilsammen skulle udgøre det danske monarki.

Den danske regering måtte derfor gennemføre en indskrænkning af grundloven, der nu kun skulle gælde til Kongeåen, og der blev oprettet et Rigsråd, der skulle tage sig af monarkiets fælles anliggender. Rigsrådet skulle bestå af 20 medlemmer, valgt af kongen, 18 af rigsdagen, 6 af Holsten, 1 af Lauenburg og 5 af Slesvigs Stænderforsamling, hertil kom 30 medlemmer valgt af landets mest velhavende mænd. Med denne sammensætning af Rigsrådet var regeringen nogenlunde sikker på at få det dybt konservative Rigsråd, man ønskede fra udlandets side.

I rigsdagen gav Grundtvig udtryk for det, mange rigsdagsmænd tænkte og følte, da han lørdag den 24. marts 1855 sagde; Danmark har nu afgivet sin suverænitet og gjort sig politisk afhængig af Tyskland og Kongeriget »er nedsunket til en provinds i et monarki norden for Elben . . .«.

At Grundtvig havde sagt hvad mange rigsdagsmænd følte og tænkte kom tydeligt frem under behandlingen af regeringens forslag om udskrænkning af grundloven, hvor der blev rettet en række skarpe og følelseladede angreb mod den regering, der efter medlemmernes mening, havde svigtet rigsdagen. Man vendte sig ikke kun mod grundlovsindskrænkningen, men også mod Rigsrådets sammensætning og fællesforfatningen. Når regeringens forslag blev mødt med så stor modstand fra mange af rigsdagens menige medlemmers side, skyldtes det ikke kun, at regeringen havde svigtet rigsdagen og oprettet et »ufolkeligt« Rigsråd, men også at dets forslag ville begrænse rigsdagens indflydelse og betyd-

ning. Trods al modstand blev regeringens lovforslag dog vedtaget med 54 stemmer mod 44.

P. Hansen – der var helstatsmand og for en fællesforfatning – havde allerede under førstebehandlingen gjort det klart, at han ikke var tilhænger af fællesforfatningen i sin nuværende form. Regeringen havde ikke oprettet et Rigsråd, der havde besluttende myndighed og som var »en virkelig repræsentation af folket«. Men skønt disse krav ikke var opfyldt og selv om P. Hansen ikke var begejstret for regeringens forslag, ville han alligevel stemme for fællesforfatningen, fordi der nu skulle skabes ro omkring Hertugdømmerne »for ikke at volde større forvirring og større fare . . .«. Men fællesforfatningen måtte ikke indeholde noget forbehold og dens ordlyd skulle være så entydigt, at der ikke var fortolkningsmuligheder. Derfor sagde han ja til fællesforfatningen betinget af, at følgende sætning udgik af beslutningen; »at den derved tilsigtede indskrænkning af den danske grundlovs virksomhed kun kan gælde så længe, som fællesforfatningen bliver opretholdt i anerkendt kraft og virksomhed«, i modsat fald ville han stemme imod. Og P. Hansen begrundede sin holdning således;

»Selv om denne sætning er uden retslig betydning, mener jeg ikke man bør lade disse ord blive stående; for det første fordi alt, hvad vi gør, i og for sig skal være fornuftigt og ikke fornuftstridende, og for det andet, fordi det skal være ærligt. Vi skulle ikke beslutte os til at tage fællesforfatningen og i samme åndedræt ytre den formening, det ønske og det håb, at den vil gå overstyr ved den modstand, som vises andetsteds, og endelig kan jeg ikke anerkende, at denne sætning, uagtet den er uden betydning, er uskadelig, thi den virker på stemningen her i landet, på stemningen på den anden side af Kongeåen og på den anden side af Ejderen. Det er politisk fane, der ophejses i samme øjeblik, vi gør vor bedste for at holde Helstaten sammen.

Jeg hører til dem, der anser de indvendinger, der er gjort mod fællesforfatningen, i det væsentlige sande og rigtige, og når vi, der har denne mening, dog underkaster os . . . så skulle vi dog i det mindste sørge for, at vor votum er fornuftigt. Jeg tillægger personligt denne sag så stor betydning, at hvis ændringsforslaget ikke bliver vedtaget, ser jeg mig nødsaget til at stemme nej til fællesforfatningen«.

Den efterfølgende afstemning viste et stort flertal mod ændringsforslaget, der blev forkastet med 77 stemmer mod 19. Sætningen P. Hansen ville have fjernet blev stående i beslutningen og derfor måtte han torsdag den 27. september 1855 stemme nej til regeringens fællesforfatningsforslag.

P. Hansens indlæg under denne debat fortæller meget om hans syn på politik og hans etiske grundholdning. Man skulle ikke forsøge – som

modstanderne af fællesforfatningen havde gjort – at liste sine synspunkter ind af bagdøren, men man skulle ærligt stå ved sine meninger – alt andet var ganske enkelt uanstændigt.

Forslag til lov angående Nørresundbys næringsforhold

Forslaget om Nørresundbys købstadsrettigheder, der ni måneder tidligere var blevet behandlet i rigsdagen, havde ikke været særligt gennearbejdet og var derfor endt hos Indenrigsministeren. Men denne gang – december 1855 – fremlagde rigsdagsmændene fra Vendsyssel et forslag, hvorefter Nørresundby skulle have sine købstadsrettigheder i 1856, og rigsdagen skulle stort set kun tage stilling til hvilken dato loven skulle træde i kraft.

P. Hansen brugte samme taktik, som under de tidligere forhandlinger om Nørresundbys købstadsrettigheder – han forsøgte at vinde tid;

»Jeg har intet at indvende mod forslaget, men mod det tidspunkt det er fremsat. Fordi der er begrundet håb om, at man allerede næste år vil påbegynde en jernbane gennem Jylland og en bro over Limfjorden. Og når først disse foretagener er gennemførte, så bortfalder baggrunden for Nørresundbys ønsker om købstadsrettigheder, og forholdene vil da ordne sig på en naturlig måde. Hvis man gennemførte loven nu, ville man gribe ind i de eksisterende forhold og man ville skade Ålborg mere end man gavned landboerne så meget som de selv tror. Denne sag bør derfor stilles i bero, for selv om Nørresundby fik sine handelsetablissemeter, ville der dog gå en 4 å 5 år inden disse kunne komme til at fungere på en måde, at man kunne undvære Ålborg«.

Men hverken i salen eller i udvalget fandt P. Hansens argumenter genklang, og 25. januar 1856 indstillede udvalget; »at Ålborg og Nørresundby for fremtiden skulle betragtes som et, hvad næringen angår Handlende og andre næringsbrugere, der nu driver deres næring i Nørresundby, skulle være berettigede til fremdeles at fortsætte deres næringsvej der, på samme måde og i samme omfang som forhen, uden at tage borgerskab i Ålborg«.

Om lovens ikrafttrædelsesdato var der to forslag fra udvalget – flertallet ønskede datoen den 1. oktober 1856 og P. Hansen foreslog 1. oktober 1857, fordi der allerede nu forlangtes højere jordpriser i Nørresundby end i Københavns omegn. For P. Hansen mente, at ventede man et år med lovens ikrafttrædelse, så ville jordpriserne finde et mere rimeligt leje, men udvalgsflertallets forslag blev vedtaget – Nørresundby havde fået sine købstadsrettigheder.

Rigsdagsmændene fra Vendsyssel havde forelagt tinget et velgennemarbejdet forslag og da regeringen havde samme planer som forslagsstillerne, stod det hurtigt klart, at forslaget ville blive vedtaget. Derfor kunne P. Hansen ikke komme igennem med sine synspunkter, hverken i udvalget eller under forhandlingerne. Alligevel forsøgte han til det sidste at forhale den endelige ikrafttrædelsesdato for loven, om det så kun skulle være med et enkelt år. P. Hansens argument – at de høje jordpriser i Nørresundby ville finde et mere rimeligt leje, hvis man ventede et år med at sætte loven i kraft – kan han ikke engang selv have troet på, og forklaringen må være denne, at han håbede, broen over Limfjorden ville komme i løbet af et år og dermed afbøde de værste ulemper for Ålborg ved Nørresundbys nyerhvervede købstadsrettigheder. Men som allerede nævnt blev det vedtaget, at loven skulle gælde fra første oktober 1856, og dermed var alt det P. Hansen havde opnået under forhandlingerne i foråret 1855 faldet på gulvet – Nørresundby havde fået sine købstadsrettigheder og P. Hansen havde lidt et politisk nederlag.

Finansloven for finansåret 1. april 1859 til 31. marts 1860

Ved rigsdagens andet møde tirsdag den 5. oktober 1858 fremlagde Indenrigsministeren, I. J. Unsgaard, en finanslov, der må kunne gøre enhver nutidig Finansminister misundelig – »Resultatet af det forslag, som jeg således har den ære at forelægge det ærede ting, er, at det næste finansår er kalkuleret en indtægt af 6,126,600 rigsdaler og en udgift af 3,039,000 rigsdaler«.

Rigsdagens behandling af finansloven varede fra 12. oktober til sent lørdag aften den 4. december 1858 – ikke mindst fordi udvalget i sin betænkning havde skåret kraftigt i de beløb købstæderne havde beregnet sig for indkvarteringen af fredsgarnisonerne. Nedskæringerne kaldte garnisonsbyernes rigsdagsmænd på tingets talerstol, hvor de i mange og lange taler forsøgte at forklare rigsdagen, hvorfor netop deres by ikke burde rammes af udvalgets besparelser.

Også Ålborg var blevet ramt af udvalgets sparekniv: Ålborgs kommunalbestyrelse havde beregnet udgiften for et vagtlokale til 300 rigsdaler, udvalget ville kun bevilge 155 rigsdaler. For brændsel og lys til vagten og sygehuset forlangte Ålborg 701 rigsdaler, udvalget foreslog dette beløb nedsat med 155 rigsdaler, fordi man intet andet sted forlangte mere end 546 rigsdaler. Udgifterne ved indkvarteringen af 24 ugifte underofficerere havde Ålborg kommunalbestyrelse fået til 720 rigsdaler, udvalget kun til

480 rigsdaler. Endelig måtte udvalget henlede opmærksomheden på, at »sammesteds er et sygehus beregnet til en leje af 1300 rigsdaler, medens den højeste leje, der andensteds kræves for et sygehus, kun er 600 rigsdaler. Årsagen hertil er, at Ålborg . . . har ladet sig bevæge til at bygge et nyt sygehus for at tilfredsstille Krigsministeriets fordringer . . .«.

P. Hansen kunne naturligvis ikke forstå, hvordan man fra udvalgets side kunne foreslå disse nedskæringer i bevillingerne til Ålborg, og torsdag aften den 25. november talte P. Hansen

»Hvad angår vagtlokalet, har jeg kun det at sige, at den sum, der forlanges, ikke engang dækker de udgifter, der er opstået ved den bekostning, man har haft ved at købe grunden til vagthuset, ved at bygge det, ved at holde det vedlige, ved skatter osv. Der skal dog være tab derved, når man får de 300 rigsdaler, og man mener, at det dog ikke er mere end billigt, at der gives erstatning for de virkelige udgifter«. Udvalget har også nedsat beløbet til lys og brændsel, selv om Ålborg kommune kun har forlangt det samme beløb, som man brugte sidste år. Desuden har udvalget hæftet sig ved, at man i Ålborg har beregnet sygehusudgiften til 1300 rigsdaler, hvor man andre steder kun betaler 600 rigsdaler. Finansudvalget har selv givet grunden hertil, »nemlig at Ålborg – som finansudvalget udtrykker sig – har ladet sig bevæge til at bygge et nyt sygehus for at tilfredsstille Krigsministeriets fordringer«. Men Ålborg har aldeles ikke ladet sig bevæge, for sandheden er nemlig denne, »at kommunen ligefrem blev pålagt at foranstalte et sygehus opbygget efter en approberet tegning«. Dette påtvungne byggeri kostede, foruden grunden, Ålborg kommune 22,000 rigsdaler. Renten af dette beløb udgør alene 800 rigsdaler, hertil kommer skatter og vedligeholdelsesudgifter. Derfor mener kommunalbestyrelsen i Ålborg, at selv finansudvalget må indrømme, »at de 13,000 rigsdaler, der forlanges i godtgørelse, ikke engang giver noget afdrag på den kapital, man har sat overstyr ved at opfylde de udstedte befalinger«. Men man har jo heller ikke forlangt nogen nedsættelse af dette beløb og for de to andre punkter har udvalget lovet, at hvis udgifterne bliver større end beregnet af udvalget, så vil det være muligt at få de virkelige udgifter dækkede. Forøvrigt mener jeg, »at der kunne træffes et sådant arrangement, at købstæderne fik en fast sum årligt, hvorved disse mange tvistigheder ville ophøre«.

Trods modstanden fra P. Hansen og de andre garnisonsbyers rigsdagsmænd, blev udvalgets betænkning alligevel vedtaget, men først efter man havde fået tilføjet betænkningen disse linier; at det skulle undersøges, om de bevilgede godtgørelser var tilstrækkelige.

Peder Hansen havde igen været Ålborg en god defensor, for læser man hans tale, får man det indtryk, at finansudvalget havde gjort Ålborg blodig uret, ved at skære i de meget rimelige beløb kommunen havde beregnet sig. Men skal man tro de andre købstæders rigsdagsmænd, så var deres by blevet ligeså uretfærdigt behandlet. Derfor var noget af det

fornuftigste, der blev sagt under den ugelange anden behandling, da P. Hansen foreslog, »at købstæderne fik en fast årlig sum, hvorved disse tvistigheder ville ophøre«.

Hvorfor mange af rigsdagens medlemmer kun tog ordet, når rigsdagen eller deres egen valgkreds interesser var truet, vil blive taget op senere. Her skal det kun konstateres, at mange af de forhandlinger, der har været gennemgået indtil nu, ikke har været præget af den store talelyst, fordi forslagene kun berørte et lille antal rigsdagsmænd. Dette viste bl.a. de to forslag om Nørresundbys købstadsrettigheder, hvor det kun var rigsdagsmændene fra Ålborg og Vendsyssel, der deltog i debatten.

Udkast til lov angående anlægget og driften af en jernbane i Jylland og Fyn

Onsdag den 11. januar 1860 fremlagde Indenrigsministeren, J. C. Jessen, dette lovforslag om en jysk-fynsk jernbane – »Regeringen bemyndiges til at lade bygge en jernbane fra Nyborg over Odense til Middelfart med dampfærge over Lillebælt og herfra til den slesvigske grænse, samt fra den slesvigske grænse til Ålborg«.

J. C. Jessen begrundede nærmere regeringens motiver for lovforslaget: det havde hele tiden været regeringens plan, at den ville have »en hele Jylland gennemskærende bane«. Men gennemførelsen af et fuldstændigt jernbaneanlæg ville overstige landets økonomiske formåen, »idet det hele anlæg gennem Jylland ville nå en sum af over 22 millioner og med Fyn 26 millioner . . .«. Derfor skulle det overlades til regeringen, i forening med forpagteren af driften, at bestemme, »hvor den for staten fordelagtigste bane bør ligge eller med andre ord den billigst mulige bane, som sikre den størst mulige trafik«.

Efter førstebehandling blev der nedsat et udvalg, der nærmere skulle behandle regeringens forslag. For fik regeringen sit forslag igennem, ville rigsdagen være uden indflydelse på, hvor og hvornår, der skulle anlægges en jernbane. Det var især de jyske og fynske rigsdagsmænd, der ikke kunne overlade planlægningen af banen til regeringen alene, idet enhver rigsdagsmand så det som sin fornemste opgave, at skaffe sit valgdistrikt en jernbane. Det skal dog retfærdigvis nævnes, at der også var andre grunde end simple lokalpatriotiske.

Der var nemlig sket det, at jernbanen Altona-Kiel – der gjorde det muligt for Hamburg, hurtigt og billigt, at forsyne det slesvig-holstenske marked – var blevet forlænget til Flensborg, der således havde fået sin

værste konkurrent indenfor byens egne mure. Samtidig havde Flensborg mistet sin toldbeskyttelse, da toldgrænsen ved Ejderen var blevet ophævet, og resultatet var blevet, at Hamburg havde overtaget Flensborgs traditionelle marked i Hertugdømmerne, mens Flensborgs handel sygnede bort. Hvor alvorlig situationen var for byen kan illustreres med to konkrete eksempler: i perioden 1842–46 kom der årligt 15 skibe fra oversøiske steder til Flensborg, efter 1854 kun 1 á 2 skibe om året. I 1847 havde byens import udgjort små 10% af hele Hertugdømmernes import, men i 1859 var den faldet til 0,3%.

Regeringen var opmærksom på, at Hamburg dominerede handelen i Hertugdømmerne til skade for Flensborg og at Hamburgs store eksport til Danmark var til skade for København. Derfor var et af målene med den jysk-fynske jernbane, at begrænse landets import fra Hamburg og samtidig øge Flensborg og Københavns konkurrenceevne. Mange rigsdagsmænd frygtede derfor, at hvis regeringen fik frie hænder i denne sag, så ville den først anlægge banen over Fyn til den slesvigske grænse og udskyde påbegyndelsen af strækningen fra Slesvig over Århus til Randers og Ålborg.

Man havde altså set, hvordan jernbanen Altona-Kiel havde flyttet handelen i Hertugdømmerne og skaffet Hamburg en øget omsætning og dermed en større velstand. Der var med andre ord også tungtvejende økonomiske årsager til de jysk-fynske rigsdagsmænds interesse for det kommende jernbaneanlæg.

Også i 1850-erne var det lykkedes for en dansk regering at tegne en kontrakt, der ikke var særlig fordelagtig for landet. Og udvalget, der ellers var uenigt om næsten alt, var dog enige om, at »dersom denne med Sir Morten Peto gjorde handel uden videre kunne annulleres, ville regeringen, og ialtfald udvalget, vistnok foreslå en anden fremgangsmåde ved jernvejes anlæg, men man er nu indskrænket til at forsøge, om en ny og formentlig bedre kontrakt kan afløse den ovennævnte«. Udvalget kunne også i fællesskab indstille, at den påtænkte jernbane skulle gå fra Nyborg til Middelfart, med færge over Lillebælt og derfra til den slesvigske grænse. Men hermed ophørte enigheden i udvalget. Nogle medlemmer kunne ikke støtte forslaget om en tværbane fra Hobro over Viborg til Skive, fordi dens værdi var tvivlsom og »ialtfald meget lokal«. Nogle ville ikke have en bane langs Jyllands østkyst, fordi der dér var mange havne, så købstæderne kunne ikke »siges at føle stor trang til jernbaner . . .«. Samtidig var Århus, Randers og Ålborg små uformuende byer, uden »synderlig handelsforbindelse indbyrdes . . .«. P. Hansen og Winther fra Århus amt foreslog, at jernbanen skulle gå fra Viborg, vest om Hobro til

Ålborg. Endelig ville Andersen fra Odense amt have en linieføring over Fyn, der førte banen i to store buer, »den ene fra Nyborg, krummende mod syd, over Davinde til den sydlige side af Odense; den anden fra Odense, gennem den sydlige del af Vissenbjerg, den såkaldte Breddal, til Middelfart«.

Den indædte kamp og de utallige ændringsforslag, der skulle komme til at præge forhandlingerne om regeringens lovudkast, kom altså allerede frem under udvalgsarbejdet, hvor hvert medlem stort set havde sit eget ændringsforslag. Interesses modsætningerne blev ikke mindre udtalte under den tre dage lange andenbehandling, hvor rigsdagsmændene bogstaveligt talt trådte tæerne af hinanden for at komme på tingets talerstol og argumentere for netop deres valgkreds særlige behov for en jernbane. Også P. Hansen stillede op i køen af talere og torsdag aften kl. 19 – på andenbehandlingens sidste dag – gav formanden ordet til P. Hansen.

»Jeg vil anbefale det forslag jeg, sammen med det ærede medlem Winther, har stillet, hvorefter længdebanen skulle gå til Ålborg, hvilken by vistnok med hensyn til folkemængde og handel kan sammenlignes med Århus og Randers«. Desuden behøver Ålborg hjælp, fordi byen har haft en række svære år efter Vesterhavet i 1825 brød ind i Limfjorden, hvorved Ålborg mistede sine sildesalierier og sin sildeeksport. Samtidig har »den Nørresundby tilståede handelstilladelse indskrænket byens handel og derved følgelig også dens næringskilder«. Det drejer sig imidlertid ikke kun om Ålborg, men om hele Ålborg amt og store dele af Vendsyssel, »som er interesserede i, at banen kommer til at gå til Ålborg; det er desuden den del af Jylland, som ligger længst borte fra de store handelsmarkeder, og derfor trænger mere end nogen anden del af riget til gode og hurtige kommunikationsmidler. Hertil kommer, at der allerede er vakt så megen forhåbning blandt byens indvånere, ja end også så godt som givet løfte... om store jernbaneanlæg, at jeg frygter for, at det er umuligt at tilfredsstille vedkommende, når ikke jernbanen i det mindste kommer til Ålborg. På grund heraf skal jeg tillade mig at anbefale forslagene til det ærede ting«.

Til trediebehandlingen 15. marts 1860 var der anmeldt ikke mindre end nitten ændringsforslag. Med så mange forslag var udfaldet af den endelige afstemning forudsigtelig – alle forslag faldt og dermed rigsdagens indflydelse på jernbanebyggeriet i Jylland og på Fyn. For når rigsdagens mening medlemmer ikke kunne blive enige om noget som helst, måtte de give regeringen frie hænder til at udbygge jernbanen efterhånden som finansernes tarv tillod det. Det var ganske vist blevet bestemt, at banen skulle gå over Lillebælt til den slesvigske grænse, herfra til Århus og videre til Ålborg, men det var overladt til regeringen, hvor hurtigt denne udbygning skulle finde sted.

I sit indlæg var P. Hansen selvfølgelig ligeså nærsynet, når det gjaldt Ålborg, som de andre rigsdagsmænd var overfor deres egen valgkreds, og naturligvis forsøgte også han at fremhæve Ålborgs særlige behov for en jernbane. Men læser man talerne, der blev holdt under forhandlingerne om den jysk-fynske jernbane, så skiller P. Hansens indlæg sig ud fra de andre rigsdagsmænds taler, fordi han forsøgte at påvise, at mange af de besværligheder man havde at kæmpe med i Ålborg, ikke kun skyldtes lokale forhold, men også de beslutninger, der var taget i rigsdagen. Regeringen havde påtvunget byen et dyrt sygehusbyggeri og rigsdagen havde tilstået Nørresundby købstadsrettigheder til stor skade for handelen i Ålborg. Eller sagt med andre ord; der hvor de andre rigsdagsmænds argumenter var rent lokale, der kunne P. Hansen henvise til både lokale forhold og til rigsdagens og regeringens moralske pligt til at skaffe Ålborg en jernbane.

Under forhandlingerne havde rigsdagsmændene arbejdet så desperat for deres egen valgkreds interesser, at de havde glemt at samarbejde. Skønt erfaringerne fra Hertugdømmerne havde vist, at en jernbane ville betyde øget handel for købstæderne, og selvom regeringen havde mere end antydnet, at man ikke i første omgang kunne gennemføre en jysk længdebane, kunne de jyske rigsdagsmænd ikke finde sammen. Så selv om P. Hansen, i sin idenrigspolitiske debat, havde talt Ålborgs sag så overbevisende og skønt også andre rigsdagsmænd havde kæmpet for deres valgkreds, blev resultatet alligevel, at den endelige afgørelse – om hvor og hvornår den jysk-fynske jernbane skulle anlægges – blev lagt i hænderne på regeringen, fordi rigsdagsmændene ikke kunne se ud over deres egen valgkreds.

Hvor total splittelsen var i rigsdagen viste trediebehandlingsnitten – 19 – ændringsforslag, for var de alle blevet vedtaget, havde der ikke været den mark eller by i Jylland og på Fyn, der ikke havde været dækket af jernbaneskiner.

Politikeren Peder Hansen

Under valgkampen i Ålborg blev der talt om »extreme partier«, der enten var »statsopløsende« eller »frihedsfjendske«. Efter valget i 1858 kunne man i Åbenråavisen *Freja* læse, at man i hovedstaden ivrigt diskuterede hvilket parti man skulle give sejren, »*Regeringspartiet* eller *Bondeven-*

nerne, Professorpartiet eller Næringslovsmodstanderne, Helstatsmændene, de Ejderdanske eller Skandinaverne«. Men selv om man i dag er vant til at alt kan blive partipolitisk og skønt der altså også i 1850-erne blev talt om partier i den offentlige debat, skal man være opmærksom på, at opfattelsen af partier den gang var en anden. For det første – som gennemgangen af valgkampen i Ålborg viste – så blev al partivæsen omtalt som noget odiøst, noget man tog afstand fra. En tankegang der går igen i P. Hansens brev til sønnen Peter i april 1864, hvori nederlaget ved Dybbøl betegnes »som en himlens straf (for) vor mangel på overblik over verdens begivenhederne, vor partihad, partiskhed, personlige egen nytte og intriger for at opretholde personer og partier i stedet for at frelse staten, det sidste nederlag kunne efter al rimelighed havde været undgået, dersom regeringen havde været uafhængig af partiindflydelse«. For det andet; de modsætninger, der var mellem »partierne«, skyldtes ikke så meget politiske forskelle, som afstanden mellem »transtøvlerne« og de akademisk dannede; fx. ville de Nationalliberale – det senere højre – ikke have bønder med i regeringen, fordi de var udannede. Det var med andre ord ikke partipolitik der delte rigsdagsmændene, men kløften mellem tingets dannede og udannede medlemmer. Som eksempel på den klasse- og dannelsesforskel, der var i 1840–50-ernes Danmark, skal citeres to små afsnit fra P. Hansens breve til vennen Jacobsen:

»Jeg har secureret Hr. Brodersens tjeneste som dansemester, 2 timer om ugen, nemlig hver torsdag aften fra 6 til 8, som var den eneste tid han havde disponibel. Jeg håber denne tid vil convenere ligeså godt som enhver anden. Foruden dine og mine børn vil selskabet blive forøget med 2 af Komferentsråd Johnsens og 2 af Kammerherre Hauch's børn«.

»Der var stort selskab med Kommandeuren i går. Det ganske Admiralitets-Kollegium med flere søhelte af rang og hæder. Item lærde. Professorerne, Claussen, Forchhammer, Esricht og Abrahams. Item ulærte. Oenhenschläger. Item jurister. Bræstrup, Salicath. Amtmand Tetens, Bornemann. Over en snes, betitlede og dekorerede folk«.

Der måtte være forskel på den P. Hansen, der kunne engagere en dansemester til sine børn og som bevægede sig i den lille, dannede københavnske inderkreds, og den rigsdagsmand, der kom fra et andet og mere beskedent socialt lag.

Når rigsdagens medlemmer således ikke var bundet af partipolitiske hensyn, skulle man forvente nogle livlige forhandlinger med mange deltagere. Men kun når rigsdagens eller deres egen valgkreds interesser var truet, gik rigsdagsmændene aktivt ind i debatterne. Gennemgangen

viste også, at det manglende samarbejde gjorde det let for regeringen at få sine forslag igennem rigsdagen. Som et eksempel kan nævnes forhandlingerne om den jysk-fynske jernbane, hvor de jyske rigsdagsmænd vidste, at en jysk længdebane ville betyde øget handel for landsdelens købstæder. Alligevel faldt det aldrig de jyske rigsdagsmænd ind at tale sammen om en fælles holdning overfor regeringens forslag. En forklaring på det manglende samarbejde kan søges i det unge folkestyres manglende parlamentariske erfaring. Men en anden og ligeså vigtig forklaring er, at rigsdagen var uden de politiske partier, der kunne have skabt dette samarbejde rigsdagsmændene imellem.

I de fire kolonidebatter, der er blevet gennemgået, var P. Hansens indlæg alle præget af hans fortid som koloniembedsmand og af hans manglende parlamentariske erfaring. Dette kom eksempelvis frem, da han fortalte sine rigsdagskollegaer, at de ikke kunne have nogen begrundet mening om forholdene på De dansk-vestindiske Øer. Og sammenligner man hans indlæg i kolonidebatterne med hans taler under de indenrigspolitiske forhandlinger, er forskellen så stor, at man ikke kan forklare hans meget personlige argumentationsform med hans manglende parlamentariske erfaring. Forklaringen må være den, at P. Hansen, som tidligere vestindisk guvernør, tydeligt lod sig irritere over regeringens og de menige medlemmers ringe viden om de faktiske forhold på øerne. At han som det pligtmenneske han var, følte sig bundet af det løfte han havde afgivet ved sin afrejse fra St. Croix – at han altid ville støtte koloniernes interesser. Endelig har hans guvernørtids besværligheder med øernes administration og den danske regering, vel også haft indflydelse på hans deltagelse i rigsdagens kolonidebatter.

Under de indenrigspolitiske forhandlinger møder man en veltalende og sagligt argumenterende P. Hansen, der udførte et stort arbejde for sin valgkreds. Hver gang der blev stillet et forslag, der kunne øge regeringens magt på rigsdagens bekostning, arbejdede han for at bevare tingets indflydelse og betydning. Dette kom især frem i sommeren 1855 – da man i rigsdagen skulle behandle grundlovsindskrænkningen og regeringens fællesforfatningsforslag – hvor P. Hansen gjorde sig til talsmand for en mere folkelig sammensætning af Rigsrådet og af de mænd, der skulle vælge det. Det er også denne debat, der, bedre end nogen anden, giver et indblik i hans etiske og politiske grundholdning. For gennemgangen af forhandlingerne viste klart, at P. Hansen tilhørte det akademiske borgerskab, der var for en fri meningsdannelse, hvor alle skulle have adgang og mulighed for at fremføre deres synspunkter. Hvor de beslutninger, der blev taget i parlamentet, skulle være præget af almen-

Fig. 10. Da Peder Hansen 63 år gammel forlod rigsdagsarbejdet, var håret hvidt og øjnene trætte. Men hans politiske meninger beholdt deres skarphed helt frem til hans død nitten år senere. (Det kongelige Biblioteks billedsamling).

gyldig fornuft, der var fremkommen gennem udvekslingen af argumenter og modargumenter.

De indenrigspolitiske forhandlinger viste også, at P. Hansen levede op til sit valgløfte, at han helhjertet ville være Ålborgs repræsentant på tinge. Selv hans gamle modstander, *Ålborg Stiftstidende*, kunne tirsdag den 10. juni 1858 anbefale P. Hansen til vælgerne med disse ord, »man må håbe, at vælgerne ville forny valget af den repræsentant, som er blevet tro mod det program, ved hvilket han oprindeligt kåredes til kredsens rigsdagsmand«.

Efter gennemgangen af Peder Hansens deltagelse i kolonidebatterne og de indenrigspolitiske forhandlinger, kan der nu tegnes et billede af politikerens Peder Hansen. Også selv om det kan være vanskeligt at tegne et entydigt portræt, fordi hans indlæg i kolonidebatterne var følelsesladede og temperamentsfulde, medens han var veltalende og sagligt argumenterende under de indenrigspolitiske forhandlinger – så står dette billede alligevel tilbage. Hans politiske arbejde var præget af det akademiske borgerskabs idealer og hans store pligtfølelse overfor de løfter han havde givet vælgerne i Ålborg. Politikerens Peder Hansens evner og indsats, både som debatør under rigsdagens forhandlinger og som forhandler i tingets udvalgsarbejde, var med til at præge rigsdagens arbejde i 1850-ernes danske parlament.

Litteraturliste

- Bille, Steen. *Beretningen om Corvetten Galathea's Reise omkring Jorden 1845*. Bd. I–II. Kbh. 1853.
- Brøndsted, Johs. (red.). *Vore gamle tropekolonier*. Bd. I–VII. Kbh. 1967.
- Elberling, Frederik Emil. *De dansk-vestindiske Øer og deres Bestyrelse*. Kbh. 1862.
- Fairbank, King John. *Trade and diplomacy on the China Coast*. Stanford. 1978.
- Feldbæk, Ole. *The Danish trade in Bengal 1777–1808*. (Scandinavian Economic Review. Bd. XII.) Kbh. 1964.
- Feldbæk, Ole og Justensen, Ole. *Kolonierne i Asien og Afrika*. Kbh. 1980.
- Hornby, Ove. *Kolonierne i Vestindien*. Kbh. 1980.
- Johannesen, Hans Chr. *En samfundsorganisation i opbrud 1700–1870*. (Dansk socialhistorie. Bd. 4.) Kbh. 1979.
- Larsen, Kay. *De dansk-ostindiske Koloniers Historie – Tranquebar*. Kbh. 1907/08.
- Larsen, Kay. *De dansk-ostindiske Koloniers Historie – de bengalske Loger – Nicobarøerne*. Kbh. 1907/08.
- Larsen, Kay. *Dansk Vestindien 1666–1917*. Kbh. 1928.
- Larsen, Kay. *Guvernører i de tidligere danske tropekolonier*. Kbh. 1958.
- Lange, Ole. *Denmark in China 1839–65*. (Scandinavian History Review. Bd. XIX. no. 2.) Kbh. 1971.
- Nordengaard, J. P. *Valgene til Rigsdagen i 100 Aar*. Roskilde. 1949.
- Nørregaard, George. *Englands Køb af De danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850*. (Historisk Tidsskrift 10 række Bd. 3.) Kbh. 1934–36.
- Nørregaard, George. *Freden i Kiel 1814*. Kbh. 1954.
- Nørregaard, George. *Danmark og Wienerkongressen 1814–15*. Kbh. 1948.
- Oxford history of England. *The age of reform 1815–70*. Oxford. 1962.
- Politikens Damarks Historie. Bd. 9, 10, 11. Kbh. 1964/65.
- Rasch, Aage. *Dansk toldpolitik 1760–1797*. Kbh. 1955.
- Rasch, Aage og Sveistrup, P. P. *Asiatisk kompagni i den florrissante periode 1772–92*. Kbh. 1948.
- Riismøller, P. *Bispensgade i Ålborg*. Ålborg. 1957.
- Werner, Johannes. *Christian Wilhelm Duntzfeldt. En dansk storkøbmand fra den glimrende handelsperiode*. Kbh. 1927.
- Willerslev, Rich. *Remissionen af 14. april 1842 og 27. marts 1844*. (National Økonomisk Tidsskrift. Bd. 83. 4 hefte.) Kbh. 1945.
- Zerlang, Martin. *Bøndernes Klassekamp i Danmark*. Kbh. 1976.

Trykte Kilder

Nyt Archiv for Søvnæsenet:

Bd. I. nr. 2. 1842.

II. Række. Bd. 3–4. 1842–1845.

II. Række. Bd. I. 1846.

II. Række. Bd. II. 1847.

II. Række. Bd. VIII. 1853.

Kbh. 1842–55.

Samlinger af biografiske Notiser . . . fra Aalborg Kathedralskole . . . Kbh. 1840.

Dansk biografisk lexikon. Kbh. 1934–36.

Danske Traktater efter 1800. Bd. I. 1800–1863. Kbh. 1877.

Departementstidende. Kbh. 1948–1852.

Elberling, V. *Rigsdagens Medlemmer Gennem 100 Aar.* Kbh. 1949.

Erslev, Th. H. *Forfatter Lexikon.* Bd. I. Kbh. 1858.

Jørgensen, Harald. *Statsraadets Forhandlinger 1848–1863.* Bd. 3. Kbh. 1958.

Kongelige forordninger og åbne breve. Bd. 24. 1844–47. Kbh. 1848.

Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.

Immatriculeringsprotokol 1799–1900 for Ålborg katedralskoles arkiv (C 633) nr. 279.

Rigsdags Tidende 1854–61. Kbh. 1854–62.

Roskilde Stændertidende 1842. nr. 153–297. Kbh. 1842.

Viborg Stændertidende 1842. nr. 101–297. Viborg. 1842.

Aviser:

Berlingske Tidende

Fædrelandet

Freja, kongelig privilegeret politisk og avertissementtidende for Aabenraa og Omegn

St. Croix Avis

St. Thomæ Tidende

The Saint Christoffer Gazette

Journal officiel de la Martinique

The Grenada free Press

Trinidad

Republica Dominicana

Aalborg Stiftstidende

Aalborg Amtstidende

Ikke-trykte kilder

(Hvor intet andet er anført, henligger arkivalierne på Rigsarkivet)

Breve i privateje:

Til vennen Jacobsen i København, den 14. oktober 1827.

Til vennen Jacobsen i København, den 15. juli 1828.

Til halvbroderen Niels Nielsen i Ålborg, den 29. november 1833.
 Til vennen Jacobsen i København, den 13. juli 1836.
 Harriets brev til moderen i København, den 9. maj 1831.
 Til vennen Jacobsen i København, den 11. september 1847.
 Til vennen Jacobsen i København, den 13. oktober 1847.
Hansen, Peder, generalguvernør, MF, d. 1880 (1764) 1828–84. Privat arkiv nr. 5561. – indeholdende:
 Slægtsregister.
 Dagbogsoptegninger fra 3/7 til 9/7 1844.
 Brev til forældrene i Ålborg, den 22. november 1833.
 Brev til sønnen P. G. Hansen, den 29. februar 1864.
 Brev til sønnen P. G. Hansen, den 14. februar 1869.
Generaltoldkammeret og kommercekollegiet:
 papirer fra Guvernør Peder Hansens Bo vedkommende Tranquebar og Serampore.
Kommercekollegiets Ostindiske Sager C.:
 Guvernør Peder Hansens samlinger vedk. guvernementet, Ostindien og det Asiatiske Handelskompagni.
 Div. Papirer Vedk. Nicobarøerne ca. 1750 – 1846.
 Samlinger vedkommende Vestindien, af de fra Guvernør Peder Hansens Bo . . . afgivne sager.
 Nicobar journal 1828 til 1846.
 Udenrigsministeriets Dept. for handels- og konsulsager.
 Samlede sager Nr. 975 b. 1845–1849.
 Galathea Ekspeditionen. Nicobarøernes afhændelse 1845–1869.
 Ostindisk Kopibog fra 1840–42.
 Ostindisk Kopibog 1843 – .
 Indiske Forestillinger og Resolutioner for 1845 og 1846.
 Asiatick Kompagni. no. 1386.
 Indkomne breve til guvernøren i Tranquebar 1840 maj–december og 1841.
 Asiatick Kompagni. no. 1387.
 Indkomne breve til guvernøren i Tranquebar 1842–1845.
 Departementet for almindelige korrespondancesager Litr. Ø.
 Korrespondancer vedkommende Østindien II. og III. Tranquebar 1800–46.
 Kopi-Protokol over skrivelser til konge- og andre fra guvernøren i Tranquebar. 1843–45.
 Asiatick Kompagni. no. 1403 c.

Register

- Aberdeen, Lord, medlem af det engelske parlament, 56
Abrahams, professor, 136
Agerdyrkningselskab (Vestindien), 97, 101
Afghanistan, 37, 41
Alexander, kvæker, medlem af *The Anty-Slavery Society*, 94
Altona, 73, 132–33
Altona–Kiel jernbanen, 46, 132–33
Amerika, 48, 59, 100, 106
Amoy, 47, 50, 57
Andersen, rigsdagsmand, 134
Arbejdskontrakter (Vestindien), 84–85, 88–90, 93, 108
Arbejdsreglement (Vestindien), 85, 89–99, 103–05, 108
Asiatisk Kompagni, 16–17, 28, 45, 63–64
Auchland, Lord, engelsk generalguvernør i Indien, 37–39
Aviser og tidsskrifter:
 Berlingske Tidende, 43, 94, 106
 Departementstidende, 122
 Freja, 135
 Fædrelandet, 32, 87, 92–95, 106
 Ny Arkiv for Søværnen, 43, 72
 St. Croix Agricultural Reports, 109
 St. Croix Avis, 110
 Sumarchar Dorpum, 28
 The Friend of India, 28
 Ålborg Amtstidende, 114–15
 Ålborg Stiftstidende, 114–15, 139

Bahneberg, planter på St. Croix, 87
Baird, engelsk jurist, 94
Bali, 51, 57
Bang, Peter Georg, jurist, rigsdagsmand, regeringschef, 117
Bank of St. Thomas, 97
Barpa, P, engelsk missionær i Ostindien, 72
Batavia, 77
Belgien, 54

Bengalen, 32
 Bille, Steen, søofficer, 9, 61–62, 69–70, 72–73, 75
 Birma (Burma), 66
 Bluhme, Christian Albrecht, direktør for Øresundstolden, rigsdagsmand, 23–24, 81
 Boech, dansk koloniembedsmand i Ostindien, 21, 23, 66
 Bombay, 42
Bondevennerne, 135
Borgerrådet (Vestindien), 83, 88, 104–08
 Bornemann, jurist, 136
 Breddal, 134
 Bretton, baron, 109
 Brinch-Seidelin, dansk guvernør i Ostindien, 21, 24–25
 Brodersen, danssemester, 136
 Bræstrup, jurist, 136
 Burd, John, rishandler på Bali, 57
Bynegrene (Vestindien), 102, 104–05
Bytinget i Tranquebar, 18, 23

 Calcutta, 9, 29, 32, 34, 39–42, 51, 68–69, 73, 77, 110
 Cantes, kvæker, medlem af *The Anty-Slavery Society*, 94
 Ceylon, 57, 76
 Chi-ying, kejserlig kommissær for udenrigsanliggender, 45, 50–52, 54
 Christensen, Svend, gartner, 113
 Christian IV., 35
 Christian VIII., 36, 73–74, 76, 78, 80–81, 95
 Christiansted, 80, 85–86, 104, 109
Christiansværn, 82
 Christoffer, landneger, straffefange, 103, 105
 Claussen, professor, 136

Dansborg, 15, 28, 32, 34, 38–40
Dansk-russiske forhandlinger, 37
 David, engelsk guvernør i Hongkong, 50–52, 56–57
 Davinde, 134
 De Colaus, fransk købmand i Pondicéry, 57
 De danske Besiddelser i Ostindien, 9, 15–44, 62, 76, 110
 De danske-vestindiske Øer, 9–10, 13, 78–112, 116–21, 137
 De engelske Besiddelser i Indien, 30
 De engelske Kolonier i Vestindien, 82, 88, 90, 94–95, 98–99, 106, 110

De franske Besiddelser i Indien, 30–31
 De franske Kolonier i Vestindien, 88, 106
De måriske Brødre, 63–64
De national-liberale, 106–07
Den danske handels- og søfartsaftale med Kina, 9, 45, 47–48, 51–61, 110
Den danske Stat, 9, 18, 21, 34, 64, 66–67, 72–74, 77, 94, 101, 108, 110, 115, 136
Den dansk-engelske krig 1807–14 (Napoleonskrigene), 17, 34, 45, 64
Den engelske regering i Indien, 39–41, 66–69, 77
Den europæiske ret i Serampore, 28
Den florissante handelsperiode, 21, 46, 61
Den fransk-engelske krig, 17
Den jysk-fynske jernbane, 132–33, 135, 137
Den russiske-persiske krig (1826–28), 37
Dent & Co., engelsk handelskompagni i Hongkong, 49
Den vestindiske regering, 84–86, 91, 108
Den vestindiske overret, 119–21
Den vestindiske underret, 120
Departementet for Udenlandske Sager, 34
 De spanske kolonier i Vestindien, 88
 Det bengalske Hav, 62
Det danske monarki, 113, 126–27
Det engelske-ostindiske Handelskompagni, 9, 29, 31–32, 36–45, 47, 68, 76
 Det indiske Ocean, 51, 74
Det ostindiske Kompagni, 15
 Det sydkinesiske Hav, 51, 57, 61
Det vestindiske Udvalg, 107
 Duus, Nicolai, dansk handelskonsul i Shanghai, 57, 75
 Dybbøl, 136

E. I. C., engelsk handelskompagni, 48–49
 Ejderen, 128, 133
Ejderpolitikken, 114, 127, 136
 Elben, 127
 Elberling, Frederik Emil, dansk koloniembedsmand i Ost- og Vestindien, 86–89, 91, 96, 104, 106, 108
 Ellenborough, engelsk generalguvernør i Indien, 40–41
Emancipation, se slaveriets ophævelse
Embedsmænd (Ostindien), 15–24, 35–36, 74
Embedsmænd (Vestindien), 81–83, 98, 111, 116–19, 122

England, 10, 12, 17–18, 20, 32, 34–38, 42–43, 46–51, 54, 59, 61–62, 64, 67,
76, 78, 91, 94, 106, 126

Esricht, professor, 136

Europa, 28, 73, 101, 121, 127

Fedderson, justitsråd, dansk guvernør i Vestindien, 109

Filippinerne, 57

Finanskollegiet (enevælden), 35, 73

Finansministeriet (folkestyret), 87, 95–96, 98–100

Flensborg, 46, 73, 132–33

Foochow, 47

Foo-chou-foo, 57

Forchhammer, professor, 136

Frankrig, 17–18, 32, 48, 77, 106

Frederik V., 63

Frederik VI., 35–36

Frederik VII., 59, 126

Frederikshøj, 66

Frederiksnagore, se også Serampore, 18, 20, 28, 32, 38, 43, 48, 66

Frederiksted, 80, 86

Frederikshøerne, 63

Fyn, 132–35

Fællesforfatningen, 114–15, 117, 122–23, 127–29, 137

Garlieb, Peter Johan Gottfried, kolonialdirektør, 108–09

Generaltoldkammeret, 43, 73–76

Gjødvad, Lars, købmand i Ålborg, 11

Grosserersocietetet, 46, 99–100

Grundloven, 95, 106, 113, 127–28

Grundlovsindskrænkningen, 113, 127–28, 137

Grundtvig, Nikolai Frederik Severin, præst, digter, rigsdagsmand, 117,
127

Guvernementet i Serampore, 69

Guvernementet i Tranquebar, 12, 63–64

Hage, rigsdagsmand, 117

Hald, stiftsprovst, 115

Hamburg, 45–46, 132–33

Hamilton, Gry & Co., engelsk handelskompagni i Singapore, 57

Handelsministeriet, 51, 54, 56, 59, 80–81

Handelsstænderne, 73–74

Hanschell, landsfoged på St. Jan, 94

Hansen, Anders, købmand og klædehandler i Ålborg, 11

Hansen, Caroline Amalie, datter af Peder Hansen, gift med fætteren
Andreas Rehling, 30

Hansen, Harriet, datter af Peder Hansen, gift med etatsråd Conrad
Amsinck, 26

Hansen, Harry, søn af Peder Hansen, døde tre måneder gammel, 30

Hansen, Peter Guillamore, søn af Peder Hansen, cand.teol., præst, 30,
136

Hansen, Thomas, søn af Peder Hansen, løntnant ved 3. dragonregiment i
Århus, 26, 28

Hardinge, engelsk generalguvernør i Indien, 41–42

Hauch, kammerherre, 136

Helstatspolitikken, 115, 118–19, 123, 127–28, 136

Heltzen, Amtmand i Åbenrå, 109

Herrnhutterne, 63–64, 70

Hertugdømmerne, 46, 113, 126–28, 133, 135

Hobro, 133

Holland, 20, 31–32, 51–52, 57, 77

Holsten-Lauenburg, 113, 126–27, 132

Hongkong, 47–50, 52, 55–57

Hornby, Ove, historiker, 9, 107

Huang En-tung, kinesisk guvernør, 45

Højesteret, 18, 120

Indien, 17, 32, 34–35, 37–40, 42–43, 47, 51, 64, 67, 69–70, 73–74, 110

Irland, 78, 106

Jakobsen, 136

Jardine, Matheson & Co., engelsk handelskompagni i Hongkong, 48–49,
55–56

Jensen, L., rigsdagsmand, 125–26

Jessen, J. C., rigsdagsmand, indenrigsminister, 132

Johnsen, komferentsråd, 136

Jylland, 129, 132–35

Kabul, 41

Kanton, 47, 49–52, 55–57, 59, 110

Kantonfloden, 47, 49–50, 54

Kiel, 46, 132–33
Kina, 9, 29, 41, 45–61, 66–67, 70, 73, 110
Kindersley, engelsk kollektor i Tranjore, 39–40
Kingshill, 86
Knox, engelsk præst på St. Thomas, 94
Kolonialloven, 105–07, 121–23
Kolonialrådet (Vestindien), 106–07, 116–17, 119–23
Kommercekollegiet, 18, 20, 34–35, 43, 66–70, 74, 109
Kongeåen, 113, 126–28
Koromandelkysten, 57, 68
Krigsskat, 95
Kunzen, jurist, medlem af den vestindiske regering, 80, 86–87, 95–96, 98, 104
Kvækerne, 94
Kwangsî, 50
Kwangtung, 50
København, 10, 12–13, 16, 18, 21–22, 28, 30, 37, 39, 42, 46, 51, 54, 57, 61–62, 67–68, 72–73, 75, 87–88, 92, 95–96, 106, 108, 113, 115, 122, 129, 133, 136

Ladras, 31
Landnegrene (Vestindien), 82, 84, 86, 89, 91–105, 111
Landstinget, 14, 122–23
Lange, dansk handelsmand, hollandsk handelsagent, 52, 57
Latinamerika, 68
Lehmann, Orla, rigsdagsmand, 36
Lewis, engelsk kommissær i Tranquebar, 62
Lillebælt, 132–34
Lillenicobar, 69, 76

Limfjorden, 124–26, 129–30, 134
Lindo, købmand i Christiansted, 104
Lin Tse-hsü, kinesisk højkommisær, 47
London, 10, 35, 37, 40–41, 56, 62, 76–78, 111
Londontraktaten, 126
Loof, Guty, sekretær ved det engelske guvernement i Hongkong, 52

MacAllexander Gregor, engelsk handelsmand i Kina, 56
Macao, 51–52, 57
MacGregor, engelsk konsul i Kanton, 56

Mackey & Co., engelsk handelskompagni i Indien, 67–69, 73, 75
Madeira, 98
Madras, 24, 41, 62, 68, 72
Madvig, Johan Nicolai, filolog, rigsdagsmand, 109
Malabar, 15, 22–23
Mallacastrædet, 57, 69, 76
Manila, 49, 57
Matheson, Donald, leder af *Jardine, Matheson & Co.*, dansk handelskonsul i Kanton, 55–57
Matheson, James, medlem af det engelske parlament, 48–49, 55–56
Meadows, tolk ved det engelske konsulat i Kanton, 52
Middelfart, 132–34
Militær (Vestindien), 80–83, 85, 87, 92, 98, 109
Monrad, Ditlev Gothard, biskop, rigsdagsmand, 117, 119
Montgomery, engelsk kommissær i Tranquebar, 62
Møller, kancellir, 15
Møntreform (Vestindien), 85–87, 108

Nanking, 47
Nankingtraktaten, 45, 47–49
Nationalbanken, 45
Nationalliberale, 136
Nicobarekspeditionen, 10, 69, 73, 93
Nicobarerne, 10, 38, 41–44, 62–77
Nicobarernes befolkning, 63, 66, 69, 70, 72, 74, 76
Nicol, George Gordon, medejer af *Hamilton, Gry & Co.*, dansk handelskonsul i Singapore, 57
Nielsen, Anders Hansen, søn af Joseph Nielsen, cand.teol., præst, 12, 26
Nielsen, Joseph, købmand, medlem af den nørrejske stænderforsamling, norsk agent, 11–12, 26
Nielsen, Niels, søn af Joseph Nielsen, cand.teol., præst, 12, 26
Ninpo, 57
Noncowry, 66
Norge, 12, 35, 126
Nyborg, 132–34
Ny Danmark, 63
Næringslovsmodstanderne, 136
Nørresundby, 124–26, 129–32, 134–35

Odense, 132, 134

Oehlenschläger, Adam, forfatter, 136
Ohsten, chef for Handels- og Kolonialkontoret, 80
Olrik, borgmester i Helsingør, 109
Opiumshandel, 47–49
Opiumskrigen 1840–42, 45, 47–49, 74, 110
Opiumssmugleri, 47–51
Ostindien, 9, 12–13, 15–44, 64, 72, 75–76, 78, 93, 110–11
Oxholm, interim guvernør i Vestindien, 80, 82

Penang, 67, 74

Persien, 37

Petersen, by- og herredsfoged i Hjørring, 109

Peto Morton, engelsk jernbanefirma, 133

Plantager (Vestindien):

Baranspot, 92

Grønhaven, 101

St. Johns, 103

The Whin, 97

Two Freinds, 92

Planterne (Vestindien), 78, 80–84, 88–105, 109–11

Point de Galle, 57

Politi (Vestindien), 81, 84–88, 92, 96–98, 103–05, 108, 116

Pondicherry, 31, 57, 77

Portugal, 20, 50, 118

Portugisiske landarbejdere, 98

Prins Christian af Glyksborg, 126

Professorpartiet, 136

Puerto-Rico, 80

Pulo-Milú, 66–67, 69–70, 72–76

Pustan, Villiam, dansk handelsmand i Kina, 59

Rahr, undersekretær ved guvernementet i Christiansted, 86

Rajahen af Tranjore, 35, 37, 41

Randers, 133–34

Regeringen (enevælden), 9–10, 35–40, 43, 45–47, 51, 55, 61–62, 64, 68, 76, 111

Regeringen (folkestyret), 9–10, 13, –93, 95–96, 98, 105–08, 111–39

Regeringspartiet, 135

Rehling, J., dansk guvernør i Ostindien, 21, 28–30, 66

Reimer, undersekretær ved guvernementet i Christiansted, 86

Rentekammerets danske Kancelli, 12
Retten i Tranquebar, 23, 28
 Riget i Midten, se *Kina*
Rigsdagen, 10, 106–97, 113–39
Rigsrådet, 35, 113–15, 118, 127–28, 137
Rosen, D., arbejdede gennem tyve år for den engelske mission i Indien, 64, 66–67, 70, 72
Rosenkrantz, udenrigsminister under enevælden, 35
Rothe, L., assessor ved landsoverretten i Vestindien, 80
Roths, A. B., løjtnant, 69
Rusland, 37–38, 126–27
Russel & Co., amerikansk handelskompagni, 48

Salgstraktaten af 22. februar 1845, 42–44, 93
Salicath, jurist, 136
Scholten, von Peter, dansk generalguvernør i Vestindien, 80–81, 88, 94
Secher, M. P., kaptajn, 77
Serampore, se også *Frederiksnagora*, 18, 28–29, 30, 32, 34, 39, 67–68
Shanghai, 47, 57
Siam, 66
Singapore, 51, 57, 64, 69, 74
Skandinaverne, 136
Skibe:
 Dansborg, 50
 Den Danske konge, 49
 Esperance, 49
 Forsøget, 12
 Galathea, 9, 61–62, 68–69, 72, 75
 Ganges, 69, 73
 General Wood, 49
 Lady Mary Wood, 57
 l'Espiegle, 68
 Lykketræf, 12
 Norden, 49
 St. Thomas, 82
 Syden, 42
 The Hope, 24
 The Pilot, 67
 Trinidad, 49
 Valkyrien, 75–77
 Vansittart, 49

Skibsfart (dansk), 15, 18, 21, 28, 32, 34, 42, 44–46, 54, 61–62, 70, 73–74, 99
Skibsfart (vestindisk), 87, 97, 99
Skive, 133
Skæve sogn, 26
Slaveriets ophævelse, 78, 80–81, 83–85, 88, 95–97, 99–101, 104–05, 112, 116, 119
Slesvig, 113, 126–27, 132
Slesvig-Holstenismen, 27
Smyth, Harriet Maria, gift med Peder Hansen, 24–25, 28–30
Spanien, 20
Sponeck, Wilhelm, finansminister, rigsdagsmand, 82, 88, 95–96, 98, 106–09, 123
Statsrådet, 80–81, 106, 109
St. Croix, 78, 82–87, 89, 92–93, 97–101, 106–07, 116, 122–23, 137
St. Jan, 78, 94, 106–07, 122–23
St. Kitts, 98
Stockfelth, overauditør, 109
Storbritanien, se England
Stornicobar, 63, 67
St. Thomas, 78, 94, 97–98, 101, 106–07, 120, 122–23
Stænderforsamlingen i Roskilde/Viborg, 36–37, 46, 61
Sverige, 50, 126

Thalbitzer, justitsråd, 14
Tetens, amtmand, 136
The Anty-Slavery Society, 94
Thise sogn, 11
Tiemroth, Chr., jurist, koloniembedsmand, rigsdagsmand, 23, 30, 118–19
Told og afgifter (Vestindien), 85, 87, 97–102, 105, 108
Tranjore, 35, 37–39, 41
Tranmoes, Christiane Jacobe, Peder Hansens moder, 11–12, 26
Tranmoes, Peder, købmand i Ålborg, 11
Tranquebar, 12, 15–44, 48, 51, 57, 62–64, 67–68, 72
Trinidad, 97
Tscherning, Anton Frederik, officer, krigsminister, rigsdagsmand, 119
Tyskland, 61, 97, 126–27

Unsgård, I. J., indenrigsminister, rigsdagsmand, 130
Ussing, etatsråd, 109

Vedbæk, 14
Vendsyssel, 26, 124–25, 129–30, 132, 134
Vesterhavet, 134
Vestindien, 9–10, 13, 78–113, 119, 122–23
Viborg, 133
Vissenberg, 134

Wiborg, generalkrigskommissær, rigsdagsmand, 113–15
Wienerkongressen 1815, 35
Winther, rigsdagsmand, 133–34
Wolff, handelsmand på Filippinerne, dansk handelskonsul i Manila, 57

Zionskirken i Tranquebar, 25

Ørsted, Anders Sandøe, jurist, regeringschef, rigsdagsmand, 113–14

Ålborg, 10–13, 26, 113–17, 124–26, 129–36, 139
 Bispensgade, 11
 Gl. Torv, 11
 Latinskole, 11–12
 Ny Torv, 11
 Anden valgkreds, 14, 113–16
Århus, 133–34

Denne bog fortæller om den danske koloniembedsmand, Peder Hansen, der gennem en menneskealder tjente den danske stat i to verdensdele og under to politiske systemer. Som ung jurist blev han i 1826 sendt til Ostindien, hvor han blev koloniens sidste danske guvernør under enevælden, og fra 1848 til 1851 var han det unge folkestyres første generalguvernør i Vestindien. De opgaver, den enevældige konge og den folkevalgte regering gav ham at løse, var vidt forskellige. Som guvernør under enevælden skulle han afhænde De danske Besiddelser i Ostindien, og som folkestyrets generalguvernør skulle han bevare De danske-vestindiske Øer for moderlandet.

Verner Madsen giver – gennem Peder Hansens mange private breve og officielle indberetninger – et levende billede af en ung koloniembedsmands hverdag i Tranquebar. Forfatteren beskriver Peder Hansens forhandlinger med Det engelsk-ostindiske Handelskompagni, som i januar 1845 førte til salget af De danske Besiddelser i Ostindien, og hans Kina-mission i sommeren 1845, hvor Peder Hansen fik underskrevet en handelsaftale med Riget i Midten og indsat konsuler i de vigtigste kinesiske havnebyer.